

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ Θ' — 1935
ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1935

ΤΕΥΧΟΣ 198

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

Θνητός, ήμίθεος ὁ ποιητής ; Παιδί, ἔφηβος, τὰ νιάτα
καὶ τὰ γεράματα, στοῦ βίου τοῦ ταπεινοῦ τῆ στρατά
κι ἀέρινος ὅπου ὑψώνεται κι ὅπου γυρτός πεζεύει
κι' ὅπου, παντοῦ, τὸ ριζικό τοῦ κράζει νὰ λατρεύη.

Μιά ἢ γιάτρισσα, μιὰ ἢ λάτρισσα, μιὰ ἢ δέσποινα, μιὰ ἢ σκλάβα.
Μὲ κείνη τῆς Ἑδὲμ βραγιά τῆς χέρσας γῆς τὸ διάβα,
στοῦ μαρτυρίου τῆ δοκιμῆ, στὴ φαρμακάδα τοῦ εἶναι
τὸ γνέψιμό της χάιδεμα, τὸ μίλημά της : μ ε ἱ ν ε !
Τίποτε γιὰ τὰ κοσμικά, τίποτε γιὰ τὰ μάτια,
χαρὰ καὶ περιδιάβαση τοῦ ὄνειρομοῦ τὰ πλάτια,
τ' ἀνάσασμά της φτέρωμα, τὸ κίνημά της κῶμα,
στοχαστικό της διάβασμα τοῦ Ντάντε ἢ τέρτσα ρίμα,
καὶ στῆς Φραγκίσκας τὸν καημὸ τῆς Κόλασης ἢ ἀνέμη
τὴν ἔκανε — παθητικό λαχτάρισμα — νὰ τρέμη.

Μιά ἢ γιάτρισσα, μιὰ ἢ λάτρισσα, μιὰ ἢ δέσποινα, μιὰ ἢ σκλάβα,
καὶ πάει, καὶ νέκρα ὁ πυρετός καὶ πάει καὶ χῶμα ἢ λάβα.
Ἄξυπνητη κι ἀγύριστη κι ἀγέραστη, κ' ἐγίνη
γιὰ τὴν ἀγάπη ἀνάμνηση καὶ ἰδέα, μὰ κι ἀγιοσύνη
γιὰ τὴ λατρεία. Καὶ σιωπηλή, κ' ἔλεγε : κάτι λείπει
ἀπὸ τοῦ κόσμου τῆ χλαλοῆ, τὸ γέλασμα, τὴ λύπη,
τὸ ρόδο γιὰτὶ ἀμίλητο, κρυφὸ τὸ καρδιοχτύπι . . .
Τὸ γέλιο της χαμόγελο, παράκληση κι ὁ θρῆνος,
καὶ τὸ τραγούδι της ψαλμός, κ' ἡ ποίηση Λαμαρτίνος.
Οἱ ὄχλοι λογιῆς καὶ τὰ πατᾶνε μὲ τὰ καταφρόνια
κι ὅσα τ' ἀνθρώπου εἶν' ἱερά κι ὅσα τῆς Λύρας αἰώνια,
τὰ πού τὰ ζῆ διαλαλητῆς ὁ πλάστης κι ὁ προφήτης,
τὰ πού σεμνὴ ἐρωτεύονταν κ' ἐκοτατικὴ ἢ ψυχὴ της.

ΓΕΛΑΣΤΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΙΒΑΝ ΛΑΖΑΡΟΦ

Ἔφυγε γλυκοχάραγη. Στά μνήματα πού πάει
τὸ ρόδο πού τῆς ἔστειλα τ' ἀρώματα σκορπᾷ
μέσ' ἀπ' τὰ πλούσια πέταλα, ξεφεύγοντας τοῦ Χάρου.
Καί στήν ἐντάφια καταχνιά τοῦ λάκκου, τοῦ μαρμάρου,
κατάχρυση, ἀζωγράφιστη, μετέωρη, μιὰ κορώννα,
σάν ἄστρο λάμπει, τῆς μορφῆς τῆς θεωτικῆς εἰκόνα!

23.1.35

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΛΑΜΑΣ

“ΦΟΒΗΣΗ, ΚΑΙ “ΛΥΠΗΣΗ,

Στὸ γραφεῖο ἑνὸς νευρολόγου γιατροῦ, μοῦτυχε νὰ παρακολουθήσω, τίς προσάλλες, τὴν ἐξέταση μιᾶς γυναικούλας τοῦ λαοῦ.

— Τί παραπονιέσαι, κυρά μου; τὴ ρώτησε ὁ γιατρός. Τί ἔχεις;

— Ἔχω μιὰ φόβηση καὶ μιὰ λύπηση, γιατρέ μου... τοῦ ἀποκρίθηκε.

Ἦ γιὰ τὸν φόβο ἀπὸ τὴν ἀνάττιο φόβο. Τὴ νουσηρή αὐτὴ κατάσταση ἢ γυναικούλα τὴν ἔλεγε «φόβηση». Τὴν ἴδια διάκριση φαντάζομαι πὼς κάνει κι' ὁ Ἰπποκράτης, ὀνομάζοντας τοὺς νουσηροὺς αὐτοὺς φόβους, τίς ρηοβίες τῶν Γάλλων, «δειματα» (Περὶ Ἰερῆς Νούσου). «Καὶ δειματα γίνονται ἡμῖν νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν.» Καὶ πάλι ἡ γυναικούλα ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα «λύπη» καὶ «λύπηση». Λύπη ἀπὸ πραγματικὴ ἀφορμὴ δὲν εἶχε. Εἶχε μιὰ νουσηρή καὶ ἀνάττιο λύπη, μιὰ μελαγχολικὴ διάθεση, μιὰ λυπομανία, ὅπως τὴ λένε οἱ ψυχίατροι. Γενικὰ εἶχε μιὰ καταθλιπτικὴ κατάσταση (dépression) πού τῆς φανερωνόταν μετὰ τὰ δύο αὐτὰ συμπτώματα, πού τὰ ὠνόμαζε «φόβηση» καὶ «λύπηση».

— Καί τί φόβο ἔχεις, κυρά μου; Ἀπὸ τί ἔχεις φόβο;

Ἦ γυναικούλα, στενοχωρημένη σάν ἄνθρωπος πού δὲν τὸν καταλαβαίνουν, τοῦ ἐξήγησε:

— Δὲν ἔχω φόβο, γιατρέ μου. Δόξα νάχη ὁ Θεός, ἦσυχά καὶ καλὰ ζοῦμε στὸ σπιτάκι μου. Φόβηση ἔχω. Μιὰ φόβηση μὲ πιάνει ὦρες-ὦρες. Ἀπὸ τί; Κ' ἐγὼ δὲν ξέρω ἢ κακομοίρα.

Ἦ γιὰ τὸν φόβο ἀπὸ τὴν ἀνάττιο φόβο. Τὴ νουσηρή αὐτὴ κατάσταση ἢ γυναικούλα τὴν ἔλεγε «φόβηση». Τὴν ἴδια διάκριση φαντάζομαι πὼς κάνει κι' ὁ Ἰπποκράτης, ὀνομάζοντας τοὺς νουσηροὺς αὐτοὺς φόβους, τίς ρηοβίες τῶν Γάλλων, «δειματα» (Περὶ Ἰερῆς Νούσου). «Καὶ δειματα γίνονται ἡμῖν νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν.» Καὶ πάλι ἡ γυναικούλα ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα «λύπη» καὶ «λύπηση». Λύπη ἀπὸ πραγματικὴ ἀφορμὴ δὲν εἶχε. Εἶχε μιὰ νουσηρή καὶ ἀνάττιο λύπη, μιὰ μελαγχολικὴ διάθεση, μιὰ λυπομανία, ὅπως τὴ λένε οἱ ψυχίατροι. Γενικὰ εἶχε μιὰ καταθλιπτικὴ κατάσταση (dépression) πού τῆς φανερωνόταν μετὰ τὰ δύο αὐτὰ συμπτώματα, πού τὰ ὠνόμαζε «φόβηση» καὶ «λύπηση».

— Εἶπες πὼς σὲ πιάνει καὶ μιὰ λύπη. Γιατί λυπᾶσαι; Ἔχεις κανέναν ἄρρωστο στὸ σπιτί σου; Σοῦ πέθανε κανένας δικός σου; Σοῦ λείπει κανένα παιδί σου στά ξένα;

— Δὲν ἔχω καμμιά λύπη, γιατρέ μου. Δόξα νάχη ὁ Θεός, καὶ τὰ παιδιά μου τάχει καλὰ κι' ἀπ' τοὺς δικούς μου κανένας δὲν εἶναι τοῦ λυπημοῦ. Ἀφορμὴ καμμιά δὲν ἔχω ἀπὸ τίποτε. Γι' αὐτὸ εἶμαι ν' ἀπορήσω κ' ἐγὼ πὼς μὲ πιάνει αὐτὴ ἢ λύπηση καὶ φαρμακώνεται ἢ καρδιά μου. Ἦ δὲν εἶχα αὐτὴ τὴ φόβηση καὶ τὴ λύπηση, θὰ ἦμουν ἄλλος ἄνθρωπος.

Ἦτανε φανερό, πὼς ἡ ἀγράμματη γυναικούλα ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα «φόβο» καὶ «φόβηση». Φόβο ἀπὸ πραγμα-

ματικὴ ἀφορμὴ δὲν εἶχε κανέναν, ὅπως ἐξήγησε. Εἶχε ἕνα νουσηρό καὶ ἀνάττιο φόβο. Αὐτὸ πού οἱ Γάλλοι ψυχίατροι, παίρνοντας τὴ λέξη ἀπ' τὰ ἑλληνικά, τὸ λένε ρηοβία, μολονότι γιὰ τὸ φόβο ἔχουν τὴ λέξη peur. Ἀλλὰ θέλουν νὰ ξεχωρίσουν τὸ φυσικὸ φόβο ἀπ' τὴ νουσηρή κατάσταση τοῦ ἀνάττιο φόβου. Τὴ νουσηρή αὐτὴ κατάσταση ἢ γυναικούλα τὴν ἔλεγε «φόβηση». Τὴν ἴδια διάκριση φαντάζομαι πὼς κάνει κι' ὁ Ἰπποκράτης, ὀνομάζοντας τοὺς νουσηροὺς αὐτοὺς φόβους, τίς ρηοβίες τῶν Γάλλων, «δειματα» (Περὶ Ἰερῆς Νούσου). «Καὶ δειματα γίνονται ἡμῖν νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν.» Καὶ πάλι ἡ γυναικούλα ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα «λύπη» καὶ «λύπηση». Λύπη ἀπὸ πραγματικὴ ἀφορμὴ δὲν εἶχε. Εἶχε μιὰ νουσηρή καὶ ἀνάττιο λύπη, μιὰ μελαγχολικὴ διάθεση, μιὰ λυπομανία, ὅπως τὴ λένε οἱ ψυχίατροι. Γενικὰ εἶχε μιὰ καταθλιπτικὴ κατάσταση (dépression) πού τῆς φανερωνόταν μετὰ τὰ δύο αὐτὰ συμπτώματα, πού τὰ ὠνόμαζε «φόβηση» καὶ «λύπηση».

Ἦτανε φανερό, πὼς ἡ ἀγράμματη γυναικούλα ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα «φόβο» καὶ «φόβηση». Φόβο ἀπὸ πραγμα-

— Γιατρέ μου, βλέπεις πὼς ἡ ἀγράμματη αὐτὴ γυναικούλα ἔχει πλουσιώτερο ἐπιστημονικὸ λεξικὸ ἀπὸ σένα.

Ἦ γιὰ τὸν φόβο ἀπὸ τὴν ἀνάττιο φόβο. Τὴ νουσηρή αὐτὴ κατάσταση ἢ γυναικούλα τὴν ἔλεγε «φόβηση». Τὴν ἴδια διάκριση φαντάζομαι πὼς κάνει κι' ὁ Ἰπποκράτης, ὀνομάζοντας τοὺς νουσηροὺς αὐτοὺς φόβους, τίς ρηοβίες τῶν Γάλλων, «δειματα» (Περὶ Ἰερῆς Νούσου). «Καὶ δειματα γίνονται ἡμῖν νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν.» Καὶ πάλι ἡ γυναικούλα ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα «λύπη» καὶ «λύπηση». Λύπη ἀπὸ πραγματικὴ ἀφορμὴ δὲν εἶχε. Εἶχε μιὰ νουσηρή καὶ ἀνάττιο λύπη, μιὰ μελαγχολικὴ διάθεση, μιὰ λυπομανία, ὅπως τὴ λένε οἱ ψυχίατροι. Γενικὰ εἶχε μιὰ καταθλιπτικὴ κατάσταση (dépression) πού τῆς φανερωνόταν μετὰ τὰ δύο αὐτὰ συμπτώματα, πού τὰ ὠνόμαζε «φόβηση» καὶ «λύπηση».

— Γιατί ἐσύ, ἀπλοῦστατα, ἐξακολουθοῦσες νὰ τῆς μιλήσες γιὰ «φόβο»

καὶ γιὰ «λύπη». Κι' αὐτὴ ἐπέμενε νὰ σοῦ μιλήσῃ γιὰ «φόβηση» καὶ «λύπηση». Αὐτὴ, δηλαδή, κυριολεκτοῦσε γιὰ τὴν κατάστασή της, χωρὶς νὰ ξέρῃ τί εἶχε, κ' ἐσύ, πού ἤξερες τί εἶχε, ἀοριστολογούσες καὶ ἀκυρολεκτοῦσες. Καὶ γιατί; Γιατί τὸ δικό σου λεξικὸ δὲν εἶχε τίς δύο αὐτὲς λέξεις, πού τίς εἶχε τὸ λεξικὸ τῆς ἀγράμματης γυναικούλας. Ἦταν τίς εἶχε καὶ τὸ δικό σου, πόσο εὐκολώτερο θὰ ἦταν ἢ συνεννόηση μεταξὺ σας! Μόλις σοῦ εἶπε πὼς ἔχει «φόβηση» καὶ «λύπηση», θὰ καταλάβαινες ἀμέσως τί ἤθελε νὰ πῆ καὶ δὲ θὰ τῆς ἔκανες περιττὲς ἐρωτήσεις. Ἦ καὶ θὰ τῆ ρωτοῦσες ἐσύ πρῶτος ἂν ἔχη «φόβηση» καὶ «λύπηση» καὶ θὰ σοῦ ἀπαντοῦσε «ναί» καὶ θὰ ἦσουν τέλεια συνεννοημένοι. Σημείωσε, λοιπόν, τοὺς δύο ἐπιστημονικοὺς αὐτοὺς ὄρους στὸ λεξικό σου. Εἶναι ἀκριβῶς ὄροι τοῦ κλάδου σου. Καὶ ἀνακοίνωσέ τους καὶ στοὺς ἄλλους συναδέλφους σου. Εἶναι δύο ὄροι πού θὰ πλουτίσουν σημαντικὰ τὸ λεξικὸ τῆς Νευρολογίας καὶ τῆς Ψυχιατρικῆς.

Ἦ γιὰ τὸν φόβο ἀπὸ τὴν ἀνάττιο φόβο. Τὴ νουσηρή αὐτὴ κατάσταση ἢ γυναικούλα τὴν ἔλεγε «φόβηση». Τὴν ἴδια διάκριση φαντάζομαι πὼς κάνει κι' ὁ Ἰπποκράτης, ὀνομάζοντας τοὺς νουσηροὺς αὐτοὺς φόβους, τίς ρηοβίες τῶν Γάλλων, «δειματα» (Περὶ Ἰερῆς Νούσου). «Καὶ δειματα γίνονται ἡμῖν νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν.» Καὶ πάλι ἡ γυναικούλα ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα «λύπη» καὶ «λύπηση». Λύπη ἀπὸ πραγματικὴ ἀφορμὴ δὲν εἶχε. Εἶχε μιὰ νουσηρή καὶ ἀνάττιο λύπη, μιὰ μελαγχολικὴ διάθεση, μιὰ λυπομανία, ὅπως τὴ λένε οἱ ψυχίατροι. Γενικὰ εἶχε μιὰ καταθλιπτικὴ κατάσταση (dépression) πού τῆς φανερωνόταν μετὰ τὰ δύο αὐτὰ συμπτώματα, πού τὰ ὠνόμαζε «φόβηση» καὶ «λύπηση».

— Θὰ μᾶς μάθῃ, λοιπόν, ὁ λαὸς τὴν ἐπιστημονικὴ μᾶς γλῶσσα;

— Γιατί νὰ μὴ μᾶς τὴ μάθῃ, γιατρέ μου; Ἦ λαὸς ἔχει καὶ πλάθει διαρκῶς, μὲ τὴ γλωσσοπλαστικὴ του δύναμη, λέξεις γιὰ ὅλα τὰ πράγματα πού μεταχειρίζεται καὶ γιὰ τίς ἀφαιρέμενες ἀκόμα ἔννοιες πού τὸν ἐνδιαφέρουν. Καὶ τὸ λεξικὸ του εἶναι πλουσιώτατο. Δὲν ὑπάρχει πρᾶγμα πού νὰ τὸ μεταχειρίζεται ὁ λαὸς, ἐργαλεῖο, ὄργανο, ἀντικείμενο καθημερινῆς χρήσης, πού νὰ μὴν ἔχη τὸ ὄνομά του, ὅπως δὲν ὑπάρχει καὶ ψυχικὴ κατάσταση, γνώριμη σ' αὐτόν, πού νὰ μὴν τὴν ἐκφράζῃ, ὅχι μονάχα στὴ γενικότητά της, ἀλλὰ καὶ στὶς λεπτότερες τῆς nuances. Ἦ γεωργός, ὁ κτηνοτρόφος, ὁ ναυτικός, εἶχαν τὸ πλουσιώτατο τεχνικὸ λεξικὸ τους πρὶν τοὺς τὸ δώσουμε ἡμεῖς. Καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ βουνοῦ, τοῦ λόγγου καὶ τῆς θάλασσας, γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ αἰσθήματά τους, εἶχαν

ἕνα λεκτικὸ πλοῦτο πού μᾶς τὸν ἔσωσαν τὰ τραγούδια καὶ τὰ παραμῦθια τους καὶ πού ἀξίζει κάθε θαυμασμό. Γιατί νὰ μὴ μᾶς μάθῃ λοιπόν ὁ λαὸς τὴ γλῶσσα μᾶς; Ἦ Ἀφεντούλης, πού ἦτανε πρὶν καθαρῆσιάνος ἀπὸ σένα, ἀλλὰ πού ἦτανε καὶ ποιητής, στὸ βᾶθος του, συχνὰ ἔπαιρνε γιατρικοὺς ὄρους τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς υἱοθετοῦσε στὴν ἐπιστημονικὴ του γλῶσσα. «Πόνος σφάκτης», γράφει κάπου γιὰ νὰ προσδιορίσῃ ἕνα εἶδος πόνου. Καὶ ὁ «σφάκτης» αὐτὸς πόνος δὲν εἶναι παρὰ ὁ «σφάχτης» τοῦ λαοῦ, πού ἐκφράζει εἰκονικώτατα ὀρισμένους πόνους.

— Καὶ γιὰ πράγματα, πού δὲν ξέρε ἢ πού δὲν ἔχει ὁ λαὸς — εἶπε ὁ γιατρός — θὰ περιμένουμε νὰ τὰ μάθῃ, γιὰ νὰ μᾶς πλάσῃ τὴν κατάλληλη λέξη ἢ τὸν κατάλληλον ὄρο;

— Δὲ θὰ περιμένουμε, καλέ μου γιατρέ — τοῦ ἐξήγησα — ἀλλὰ θ' ἀκολουθήσουμε τὸ γλωσσοπλαστικὸ του σύστημα, πού πηγάζει ἀπὸ τὸ γνήσιο γλωσσικὸ του αἶσθημα. Τὸ γλωσσικὸ του αἶσθημα, πού εἶναι τὸ ἴδιο γλωσσικὸ αἶσθημα τῶν ἀρχαίων, ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τίς καταπληκτικὲς ἀναλογίες πού ἔχει ὁ γλωσσοπλαστικὸς μηχανισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου ἀπ' τὸν Ὀμηρὸ ὡς τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Καὶ ἀντὶ νὰ φτιάχνουμε ἀνυπόφορους καὶ ἀνθελληνικοὺς ὄρους, πέντε πηχες τὸν καθένα, πού δὲ θὰ τοὺς ἔφτιανε ποτέ ὁ Ἰπποκράτης, οὔτε θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς ὑποφέρῃ, θὰ φτιάχνουμε ὄρους σάν τὴ «φόβηση» καὶ τὴ «λύπηση», πού μ' αὐτοὺς μιὰ ἀγράμματη γυναικούλα χαρακτήρισε μὲ τόσην ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια καὶ κυριολεξία τὴν παθολογικὴ τῆς κατάσταση.

Δὲν ξέρω ἂν κατάφερα νὰ πείσω τὸν γιατρό. Ἦ γὰρ ὅμως ἔβγαλα τὸ σημειωματάριό μου καὶ σημείωσα: «Φόβηση» καὶ «λύπηση». Καὶ παραδίνω τίς δύο αὐτὲς λέξεις στοὺς λεξικογράφους, σ' ὅσους ἔτυχε νὰ μὴ τίς προσέξουν ὡς τώρα, καὶ στοὺς ψυχίατρος, πού ἀσφαλῶς δὲν τίς ἐπρόσεξαν καὶ οὔτε ἴσως θὰ τίς προσέξουν ποτέ.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Ὁ κ. Α. Ἀνδρεάδης (δεύτερος ἐξ ἀριστερῶν) τὸ 1925. (Φωτογραφία ληφθεῖσα πρὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου τῆς Κάγης μετὰ τὸ πέρας τῆς γνωστῆς σειρᾶς μαθημάτων τοῦ κ. Α. Ἀνδρεάδου περὶ Διεθνῶν Ἐλεγχῶν).

ΤΑ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΟΥ Κ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ ΚΑΙ ΓΕΥΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Ὅταν εἰς τὸ τέλος τοῦ περυσίου πανεπιστημιακοῦ ἔτους, ὁ καθηγητὴς καὶ πολῦτιμος συνεργάτης τῆς «Νέας Ἑστίας» κ. Α. Ἀνδρεάδης ὑπέβαλε τὴν ἀπὸ τῆς ἔδρας τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας παραίτησίν του, ἡ Νομικὴ Σχολὴ προέβη εἰς ἐπανειλημμένα ἐπίσημα διαβήματα ὅπως τὸν πείσῃ νὰ τὴν ἀποσύρῃ.

Τούτου δὲ μὴ ἐπιτευχθέντος, ἡ Νομικὴ Σχολὴ ἀπεφάσισε ἐσχάτως νὰ συλλέξῃ τὰς εἰς παντοῖα ἑλληνικά καὶ ἰδίως ξένα περιοδικὰ δημοσιευθεῖσας ποικιλιώτας μελέτας του καὶ νὰ τὰς ἐκδώσῃ εἰς τρεῖς τόμους. Τοιαύτη ἀπόφασις διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου λαμβάνεται. Θὰ ἐπικροτηθῇ δὲ ἀσφαλῶς καὶ ἀπὸ τοὺς μὴ καταγινομένους ἀμέσως εἰς τὰς πολιτικοοικονομικὰς σπουδὰς. Ὅντως, ἀν ὁ πρῶτος τόμος τῆς Συλλογῆς ταύτης θὰ περιλάβῃ τὰς διπλωματικὰς μελέτας τοῦ Ἑλληνοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ὁ δεύτερος τὰς μὴ εἰσέτι ἀναδημοσιευθεῖσας οἰκονομικὰς, ὁ τρίτος θ' ἀφιερωθῇ εἰς δοκίμια, τὰ ὁποῖα καὶ οἱ μὴ ἔχοντες δεσμόν πρὸς τὴν Νομικὴν Σχολὴν θὰ διαβάσῃν ἢ θὰ ξαναδιαβάσῃν μὲν πολὺ μεγάλον ἐνδιαφέρον· δηλαδὴ εἰς βιογραφικὰ σημεῖωματα, ποικίλας ἀναμνήσεις καὶ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ἡ «Νέα Ἑστία», ἥτις πρώτη ἐφιλοξένησε ὄχι ὀλίγας ἀπὸ τὰς ἐν λόγω μελέτας, θὰ χαρῆν μεγάλας βλέπουσα αὐτὰς συλλεγομένας, λυπεῖται ὅμως ὅτι ὁ κ. Ἀνδρεάδης — θεωρῶν μεθ' ὑπερβολικῆς μετριοφροσύνης ὅτι μόνον ὡς ἐρασιτέχνης κατέγινεν εἰς τὴν λογοτεχνίαν— ἠρνήθη ν' ἀναδημοσιεύσῃ τὰ λογοτεχνικὰ αὐτοῦ ἄρθρα καὶ τὰς κριτικάς.

Συγχρόνως ἡ Νομικὴ Σχολὴ ἀπεφάσισε νὰ ὀργανώσῃ πρὸς τιμὴν τοῦ παραίτηθέντος ἐγκρίτου τῆς μέλους, ἕνα ἐπίσημον γεῦμα. Τοῦτο ἐγένετο τὴν 21 Ἰανουαρίου, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Τὰς περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ αὐτοσχεδιασθεῖσας προσφώνησιν τοῦ κοσμητοροῦ κ. Ἀλ. Σβώλου καὶ ἀντιφώνησιν τοῦ κ. Ἀνδρεάδου, ἡ «Νέα Ἑστία» παραθέτει ἐνταῦθα, εὐτυχῆς δὲ θεωρεῖ ὅτι ἐπέτυχε παρὰ τῶν δύο ὁμιλητῶν νὰ γράψουν ἀδρομερῆ περίληψιν αὐτῶν.

Ἡ προσφώνησις τοῦ κ. Ἀλ. Σβώλου.

Εἶναι δύσκολον νὰ σὰς προσφωνήσῃ κανεὶς, κ. καθηγητά. Ἐξ ἰδίων κρίνοντες τὰ ἀλλότρια, θὰ ἔχετε τὴν ἀξίωσιν ἕνας ἐπιτραπέζιος λόγος νὰ ἔχη πνεῦμα. Καὶ ξέρω ὅτι ἕνας ἀνεπιβίος τοῦ Ροῖδη δὲν θὰ ἐσυγχωροῦσε καὶ εἰς τὸν ἀγαπητότερον τῶν μαθητῶν του, νὰ τὸν ἀποκοιμίσῃ προσφώνων, καὶ μὲ τὰς καλλιτέρας τῶν διαθέσεων.

Ἐπειτα, ἡ συγκίνησις μου καὶ ὡς μέλους τῆς Σχολῆς καὶ ὡς παλαιοῦ σὰς μαθητοῦ εἶναι, ὁμολογῶ, βαθεῖα. Ὡς μέλος τῆς Σχολῆς διερμηνεύω τὴν πεποίθησιν ὅλων ὅτι μὲ τὴν ἀποχώρησίν σας αὕτη χάνει μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας δυνάμεις τῆς. Ὑπεράνω καὶ ἀνεξαρτήτως πάσης κρίσεως διὰ τὸ ἐπιστημονικόν σας ἔργον, ἡ Σχολὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λησμονήσῃ πόσον τὴν ἠγαπήσατε. Πόσον ἐργασθήκατε δι' αὐτὴν καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς καθηγεσίας σας. Πόσας ὑπηρεσίας τῆς ἐπροσφέρατε Πόσον ἐσυντελέσατε εἰς τὴν σημερινὴν τῆς ἀκμὴν. Καὶ δι' αὐτό, ὅσον καὶ ἂν σεῖς εἴσθε εὐτυχῆς διότι, ὅπως σπανίως συμβαίνει εἰς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς διδασκάλους, ἀποχωρεῖτε εἰς στιγμήν πού εἴσθε ἀκόμη περιζήτητος, εἶναι γενικὸν τὸ αἶσθημα ὅτι καὶ ὁ καλύτερος τῶν διαδόχων σας δὲν θὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψίν σας.

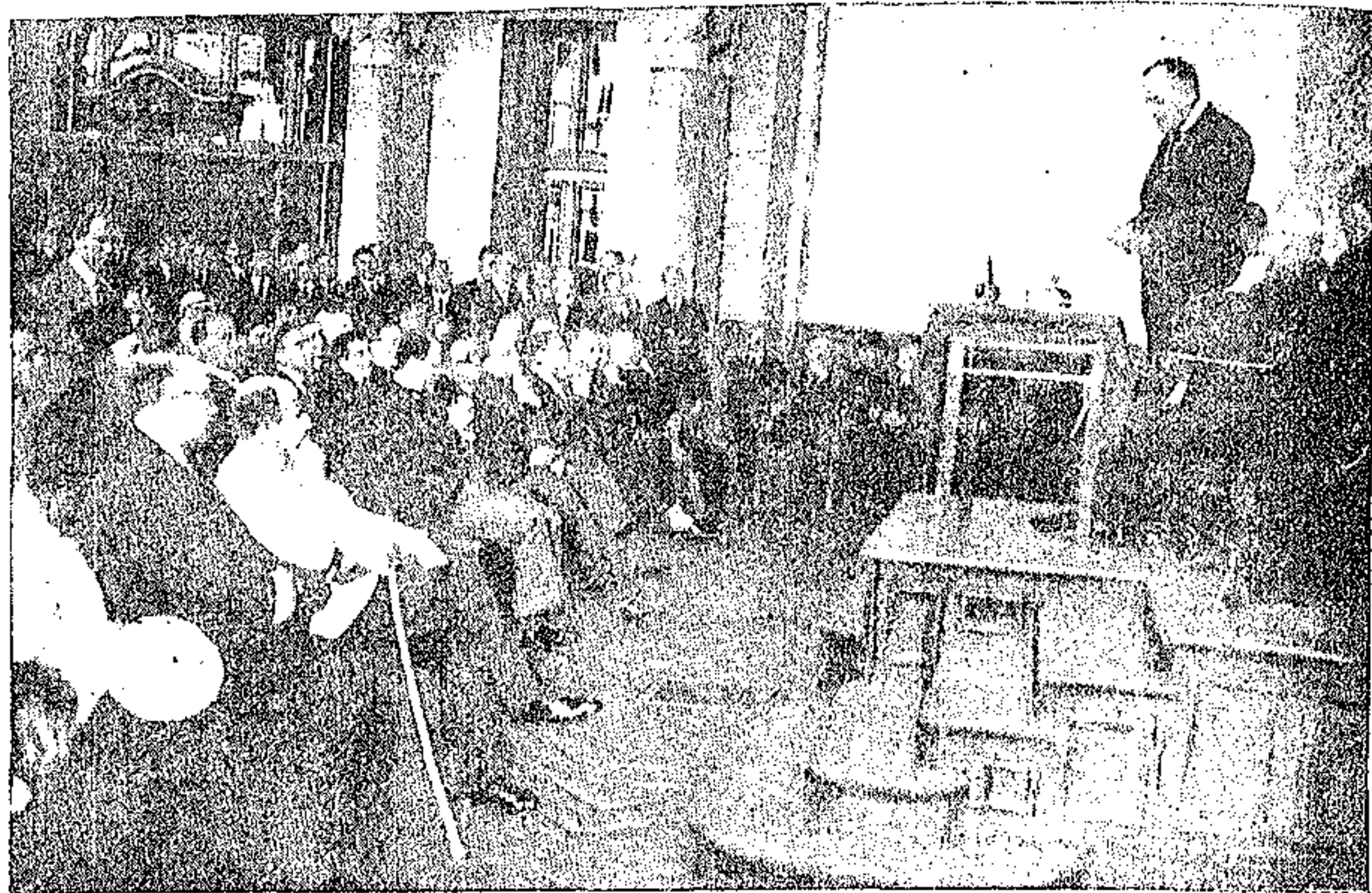
Ὡς παλαιὸς σὰς μαθητῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ θυμηθῶ πόσα σὰς ὀφείλωμεν ὅσοι ἠτύχησαμεν νὰ σὰς ἔχωμεν διδάσκαλον. Δὲν μὰς ἐμεταδόσατε μόνον ἐπιστημονικὰς γνώσεις· μὰς ἐδίδαξατε κατὶ πολὺ σπουδαιότερον· τὸν τρόπον τῆς αὐτοτελοῦς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας. Ἄν δὲν κατωρθώσατε νὰ μεταδώσατε εἰς κανένα ἀπὸ ἐμᾶς τὸ χαλκέντερον τῆς ἐργατικότητός σας, μὰς ἐβοηθήσατε ὅμως ὅλους νὰ εὐρωμεν μέσα μας πνευματικὰς δυνάμεις, νὰ τὰς ἀναδειξώμεν καὶ νὰ ἀναδειχθώμεν δι' αὐτῶν. Ἄλλ' ἀκόμη περισσότερον, κανεὶς ἀπὸ ἐμᾶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ λησμονήσῃ μὲ πόσον ἀληθινὸν πάθος ἐπεδιώξατε συστηματικὰ νὰ ὠθήσατε πρὸς τὴν ἀνοδὸν τοὺς μαθητὰς σας. Καὶ δι' αὐτὸ εἶμαι ἀλληλέγγυος πρὸς

τὴν θλίψιν πού πρέπει νὰ αἰσθάνωνται ὅλοι οἱ φοιτηταὶ τῆς αὐρίου καὶ τῆς μεθαύριου, διότι θὰ στεροῦνται τοιοῦτου διδασκάλου.

Οἱ συνάδελφοί μου κ' ἐγώ, κ. καθηγητά, εὐχόμεθα τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς μὲν τὴν Σχολὴν νὰ μὴ ζημιωθῇ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀποχώρησίν σας, εἰς σὰς δὲ νὰ εἴσθε πάντοτε τόσο καλὰ—παρ' ὅλον τὸ διαρκές τοῦ παραπόνου σας—ὥστε ν' ἀποπερα-

Ὁ κ. Α. Ἀνδρεάδης ὀλίγον μετὰ τὸν διορισμόν του ὡς καθηγητοῦ. (Φωτογραφία ληφθεῖσα τὸ 1909 κατὰ ταξείδιον ἐν Κρήτῃ.)

Ἡ τελευταία φωτογραφία τοῦ κ. Ἀ. Ἀνδρεάδου, Σεπτέμβριος 1934. (Προσφωνεῖ, ὡς πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντιπροσωπείας, τὸ Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τῆς Σόφιας. Ἀριστερά, ἐν λευκῇ στολῇ, ὁ Βασιλεὺς Βόρις.)

τώσετε τὸ μέγα σας, ἐπιστημονικὸν ἔργον.
Προπίνω εἰς ὑγείαν σας.

Ἡ ἀντιφώνησις τοῦ κ. Α. Ἀνδρεάδου.

Φίλτατοι συνάδελφοι,

Ὁ Baedeker καὶ οἱ ἄλλοι ὀδηγοὶ τῆς Ἰσπανίας συμβουλεύουν τὸν ταξειδιώτην νὰ μὴ παραλείψῃ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γιούστου, διότι ἐκεῖ ὁ Κάρολος Ε' παρέστη ζῶν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κηδεῖαν, γεγονός, ὅπερ χαρακτηρίζουν μοναδικόν. Ἡ Νομικὴ Σχολὴ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι τις καισαρροβασιλεὺς διὰ νὰ παραστῇ ζῶν εἰς τὴν κηδεῖαν του καὶ ὅτι μάλιστα ἀπλοῦν μέλος αὐτῆς μπορεῖ νὰ λάβῃ ἐπικηδεύου τιμὰς πολὺ πληρεστέρως ἐκείνων ὧν ἔτυχε ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τῶν κρατῶν τοῦ ὁποίου δὲν ἔδωκε ποτὲ ὁ ἥλιος.

Πράγματι ὁ Κάρολος Ε' παρέστη εἰς μίαν ἀπλὴν ἐκφορὰν. Ἐγὼ, ἐν πρώτοις, ἤκουσα τρεῖς ἐπικηδεύουσι: ἐκείνον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ὁ καὶ χρονολογικῶς πρῶτος τῶν μαθητῶν μου κ. Βαρβαρέσσος, ἀναλαμβάνων προσωρινῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας, ἐκείνον τὸν ὁποῖον παρένειρε εἰς τὴν πρυτανικὴν του λογοδοσίαν ὁ παλαιὸς μου συ-

σπουδαστῆς καὶ φίλος κ. Σεφεριάδης καὶ, πρὸ στιγμῆς, ἐκείνον τοῦ τέως πολυφιλῆτου μου μαθητοῦ καὶ νῦν κοσμήτορός μας κ. Σβώλου. Δεύτερον, βλέπω ἀνεγειρόμενον τὸ μνημεῖον τὸ ὁποῖον θ' ἀποτελέσουν αἱ εἰς περιοδικὰ διεσπαρμέναι μελέται μου, μελέται διὰ τὰς ὁποίας θὰ εὑρεθῇ τοῦ λοιποῦ τοῦλάχιστον εἰς ἀναγνώστης, ὁ διορθωτῆς τῶν δοκιμῶν τῆς μελλούσης τριτοῦμου συλλογῆς. Τέλος, συμμετέχω εἰς ὅ,τι οἱ ἀρχαῖοι θὰ ἐκάλουν τὸ περίδειπνόν μου, δηλαδὴ τὸ ἀκολουθοῦν τὴν κηδεῖαν γεῦμα, «περίδειπνον», εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, πολὺ πολυτελέστερον ἐκείνου τοῦ ὁποίου τυχόν τὰ ἔξοδα θὰ ἐκαλύπτοντο ἐκ τῆς ἰσχνῆς μου κληρονομίας.

Ἀγαπητοὶ φίλοι

Προσπαθῶ νὰ γελάσω διὰ νὰ μὴ δακρῶσω. Συναισθάνομαι ὄντως πόσον ὀλίγον εἶμαι ἄξιος τῶσον ἐξαιρετικῶν τιμῶν. Ἄλλ' ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ συναίσθησις τῆς δυσαναλογίας μεταξὺ τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς προσέφερα εἰς τὴν Σχολὴν καὶ τῶν τιμῶν ἃς αὐτὴ μοῦ ἀπονέμει, εἶναι ἐκεῖνο ποῦ τόσο μὲ συγκινεῖ. Διαβλέπω εἰς τὴν δυσαναλογίαν αὐτὴν ἐκδήλωσιν αἰσθήματος πολυτιμότερου εἰς τὰ ὄμματά μου ἐπιστημονικῆς ἐκτιμήσεως, δηλαδὴ ἐκδήλωσιν ἀγάπης συνα-

δελφικῆς ἢ κυρίως εἰπεῖν ἀδελφικῆς. Τῆς ἀγάπης δὲ ταύτης τολμῶ νὰ εἶπω ὅτι δὲν εἶμαι ἀνάξιος, διότι καὶ ἐγὼ ὄλους σὰς ἀγάπησα καὶ ἀγαπῶ ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν, τοὺς μὲν ὡς ἀδελφούς, τοὺς δὲ σχεδὸν καὶ ὡς τέκνα. Ἄν δὲ προσέφερα μίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν καὶ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν, αὕτη ἔγκειται εἰς ὅτι συνέτεινα καὶ οἱ δεκατέσσαρες ὀργανωταὶ τοῦ γεύματος τούτου, ὄχι βεβαίως νὰ ἐκλεγῆτε καθηγηταὶ (θὰ ἐξελέγεσθε καὶ ἀνευ ἐμοῦ) ἀλλὰ, πρὸς τὸ καλὸν τῆς ἐπιστήμης, ν' ἀνέλθετε μίαν ὥραν ταχύτερον εἰς τὰς ἔδρας τὰς ὁποίας τόσοσιν τιμᾶτε.

Μέγας ἀλλὰ κάπως κυνικός γάλλος ἐπιστήμων ἔλεγεν ὅτι «τὸ καθηγητικὸν στάδιον θὰ ἦτο ἀνεκτὸν ἂν δὲν ὑπῆρχον οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ συνάδελφοι». Δὲν ἤξεύρω ἂν αὐτὰ συμβαίνουν εἰς Παρισίους (διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν παροιμιώδη φρασεολογίαν

τοῦ Κωλέττη). Γνωρίζω ὅμως ὅτι ἡ ἰδέα ὅτι θὰ χωρισθῶ τῶν μαθητῶν μου καὶ ἀκόμη περισσότερο ἡ ἰδέα ὅτι θὰ χωρισθῶ συναδέλφων, ὧν τόσοι ὑπῆρξαν μαθηταὶ μου, κατέστησε δι' ἐμὲ ἰδιαιτέρως ὀδυνηρὰν τὴν ὑπὸ λόγων στοιχειώδους ἀξιοπρεπείας καθυπαγορευθεῖσαν παραίτησιν ἀπὸ τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἀξιώματος.

Ὅθεν ἡ ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς τῆς παραίτησέως μου στάσις τῆς Σχολῆς καὶ ἰδιαιτέρως ἡ σημερινὴ συγκέντρωσις καὶ ἡ κατ' αὐτὴν προσφώνησις τοῦ κοσμήτορος, ἀποδεικνύουσαι τρανῶς ὅτι καὶ σεῖς ὄχι ἀνευ λύπης μὲ εἶδατε ἀπερχόμενον, ἀποτελοῦν δι' ἐμὲ πηγὴν παρηγορίας.

Εὐχαριστῶν ὑμᾶς ἐκ μέσης καρδίας, σὰς παρακαλῶ νὰ μὴ παύσετε νὰ μὲ θεωρῆτε ὡς συνάδελφον, βέβαιοι ὄντες ὅτι καὶ ἐγὼ θὰ διατηρήσω ἀναλλοίωτα τὰ πρὸς ὑμᾶς αἰσθήματά μου.

ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙ

Ἄχ, ἡ πρώτη ἐκεῖνη ἀγάπη,
στὴν καρδιά μου πῶς μιλεῖ!
Σὰν μουρμούρισμα ἀπὸ κύμα,
σὰν ἀέρινο φιλί...

Ἦταν ἀνοιξή, ἦσαν ρόδα,
κάπου ἐπαίζανε βιολιά'
καὶ θυμοῦμαι ποῦ ἀνεμίζαν
τὰ χρυσά της τὰ μαλλιά.

Μιά ματιὰ, ἓνα χαμογέλιο,
ἓνα φίλημα θερμό.
Τίποτε ἄλλο! Μὰ τί μέθη,
τί λαχτάρισμα τρελλό!...

Στὰ μαλλιά μου ἂν πέσαν χιόνια,
στὴν καρδιά μου ὅμως μιλεῖ
— κι' ἄς περάσαν τόσα χρόνια —
τὸ ἀλησμόνητο φιλί...

Γ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Τὸν γνώρισα, ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια, τυχαῖα, σ' ἓνα δρόμο τῆς Ἀθήνας. Γύρω του εἶχε κιόλας δημιουργηθεῖ ἓνας θρύλος. Εἶχα ἀκούσει νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ὀμορφιά του, γιὰ τὴν βασιλικὴν χειρονομίαν που εἶχε στὸ σκόρπισμα τοῦ χρέματός, γιὰ ἔρωτες καὶ γιὰ ταξείδια, γιὰ ἓνα σωρὸ περιστατικά, παράξενα, μισοπιθανά, μισοαληθινά, μὰ πού ὅλα κινούσαν τὴν περιέργειαν. Ἀπὸ κοντὰ εἶδα ὅτι κρατιόταν ἀνετα στὸ ὕψος τοῦ θρύλου του. Εἶχε μιὰν ὀμορφιά ἀπολλώνια που ἔφερνε ἀμέσως στὸ νοῦ τὴν μορφὴν τῶν μεγάλων ρωμαντικῶν τοῦ περασμένου αἰῶνα, καὶ ἀνάδινε ὀλόκληρος κάτι τὸ ἐντελῶς ἀσυνήθιστο καὶ τὸ βαθεῖα ποιητικόν. Ἡ βροντερὴ του φωνὴ καὶ τὸ ἤχηρό του γέλιο δὲ μὲ διέθεσαν πολὺ εὐχάριστα τὴν πρώτη στιγμὴν. Μὰ γλήγορα ἐνοιῶσα ὅτι, ἀπολύτως συντονισμένα μὲ τὴν ὅλην προσωπικότητα, ἦσαν τὰ πῶς ἀδρά φανερώματα μιᾶς πλουσιώτατης ζωικῆς ἀναύρας. Ἀπ' τὴν πρώτη αὐτὴ γνωριμία μου μένει ἀκόμα στὸ νοῦ ὁ τρόπος που εἶχε ὁ Σικελιανὸς νὰ δείχνει οἰκειότητα, κρατώντας πάντα τὴν ἀπόστασιν. Τὸ ντύσιμό του κομψόν, φανέρωνε κάποια ἐπιτήδευση, ὅπως, ἄλλωστε, ἀλλ' ὄχι δυσάρεστη, καὶ ὅλος ὁ ἀνθρώπος. Μὰ τὸ κύμα τῆς ζωῆς πηδούσε ἀκράτητο ἀπὸ μέσα του καὶ παράσπερνε ὅλους καὶ ὅλα.

Τὸν εἶδα καὶ πολλές ἄλλες φορές τὰ χρόνια ἐκεῖνα. Ἡ ὀμιλία του ἦταν ἓνας κρουνοὸς χαρᾶς καὶ εὐτυχίας, μὰ πολὺ «τεντωμένη», πολὺ ἀδιάπτωτα κρατημένη στὴ διαπασῶν, αὐστηρὴ πάντα καὶ σοβαρὴ, μὲ λίγα παιγνιδίσματα, μ' ἀριούς τόνους ζεστοὺς καὶ οἰκείους, μὲ ἀριά κατεβάσματα στὰ μικρά, τόσο συμπαθητικὰ καὶ τόσο ἀπαράτητα σὲ μιὰ φιλικὴ κουβέντα, καθημερινὰ γεγονότα. Ἡ ὀμιλία του ἀνηφόριζε μὲ μιᾶς στὰ μεγάλα ὕψη καὶ ἔμενε ἐκεῖ.

Μιλοῦσε συχνότερα καὶ μὲ φανερὴ προτίμησιν γιὰ τὴν ποίησιν, ποικίλοντας κάθε τόσο τὴν κουβέντα του μὲ εἰκόνες καὶ φράσεις ἀρχαίων συγγραφέων, μυστικῶν τὸ περισσότερο, που τὴν πρόφερε πῶς χτυπητὰ, κάποτε — ὄχι σπάνια — ἀπάγγελλε στίχους ἢ χαρακτήριζε μ' ἓνα ἐπίγραμμα

τσουχτερό συγγραφεῖς που ἀντιπαθούσε, ξεσπώντας ὁ ἴδιος πρῶτος σὲ πλατύτατο γέλιο. Ἀπὸ τοὺς σύγχρονους εὐρωπαίους περνούσαν συνηθέστερα στὴν κουβένταν του ὁ Μπέρξον, ὁ Κλωντέλ, ὁ Ροντέν, καὶ ἀπὸ τοὺς παλιότερους, ὁ Χούϊτμαν, ὁ Γκαίτε, ὁ Κήτης. Ἀλλὰ σὲ καμμιά ἀπὸ τὴν μεγάλες τοὺτες μορφὰς δὲν ἔδειχνε πῶς εἶχε ἰδιαιτέρα σταματήσει. Μὲ ἀπροκάλυπτο θαυμασμὸ ἐκφραζόταν γιὰ μερικοὺς καὶ νεώτερους, ὡς τοὺς τελευταίους, ὡς τοὺς χτεσινούς, ἔδειχνε πῶς τοὺς κάτεχε ὅλους. Τοὺς σκισαρίζε μὲ δυὸ λόγια, οὐσιαστικὰ πάντα καὶ προσέχοντας ὄχι τόσο στὴν καθαρὴ καλλιτεχνικὴ τους ὑπόστασιν, ὅσο στὸ πλατύτερο ἀνθρώπινο βάθος.

Ἡ κίση στὸν ἑαυτὸ του ἦταν ἀπέραντη, καὶ ἀπέραντη, ἂν ἔκρινε κανεὶς ἀπ' τὰ λόγια, ἢ ἠθικὴ δύναμὴ του. Γιὰ κοινωνικά, γιὰ φιλοσοφικά προβλήματα δὲ θυμούμαι νὰ μιλούσαμε. Μὰ τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τ' ὄχι λύσει. Θάνατος δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὸ Σικελιανόν. Ὅλα ἦσαν ζωὴ. Καὶ γιὰ τοῦτο δὲ μπορούσε κανεὶς ν' ἀμφιβάλλει. Μαρτυροῦσε — καὶ μὲ τί τρόπο! — ὀλόκληρο τὸ ἔργο του.

***

Τὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ, κατὰ τὸ 1913—1914 που τὸν γνώρισα, ἦταν ὁ «Ἀλαφροσκοπιώτης» καὶ τὰ «Πολεμικὰ Τραγούδια».

Δὲν ξέρω ἂν εἶχε στοχαστεῖ τότε ἀκόμα τὸν «Πρόλογο στὴ Ζωὴ» που ὁ πρῶτος του τόμος κυκλοφόρησε τὸ 1915, μὰ ἀπὸ ἐκεῖνη ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ἀρχίζει ἡ μεγάλη δημιουργικὴ περίοδος τοῦ Σικελιανοῦ. Τὰ ποιητικὰ ἔργα ἔρχονται κοπαδιαστά, ἢ τὸ ἓνα πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο, σὲ μικρότερα ἢ μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, σάμπως ὅλη ἡ περίοδος 1907 ὡς 1915, ἢ μετὰ τὸν «Ἀλαφροσκοπιώτη», νὰ μὴν ἦταν παρὰ μιὰ περίοδος νέας κυοφορίας, ὅπου μέσα του ἔδεναν μυστικὰ οἱ καινούριοι καρποί. Τὸ 1915 καὶ 1916 ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωὴ», τὸ 1917—1919, κομμάτια ἀπὸ τὸ «Μήτηρ Θεοῦ».

ποιήματα, ἀπὸ τὰ ὠραιότερά του, δημοσιευμένα στὰ «Γράμματα», χωρὶς ἀπὸ τ' ἄλλα που τὰ ἐνέπνευσαν διάφορα πολιτικὰ περιστατικά. Τὸ 1919 καὶ 1920 μεγάλο μέρος — 300 περίπου στροφές — ἀπὸ τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων». Ἐκεῖ, κατὰ τὸ 1920, σὰ νὰ σημειώνεται μιὰ καμπὴ στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Σικελιανοῦ. Ἡ ποίησιν, ὁ ἔμμετρος λόγος, δὲν τοῦ φαίνεται μέσο ἀρκετὸ πιά γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐκφρασὴν του, γιὰ ν' ἀγγίσει, καθὼς λέγει, «ὅλο τὸ σῶμα τῆς ἀλήθειας» (1).

Ἦδη, μέσα του ἔχει προβάλλει καὶ μεστῶνει ὀλοένα καὶ ζεῖ τὸ δελφικὸν δράμα. Τὸ 1920 προφέρει κιόλα τὴν λέξη. Στὸ σκιαγράφημά του γιὰ τὸ Γιαννόπουλο, μιλεῖ περὶ «δελφικῆς ματιᾶς».

Καὶ πραγματικὰ, ἀπὸ τότε ὡς σήμερα, κέντρο, βάθος, ἴσως σῶμα ὀλόκληρο τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς ζωῆς τοῦ Σικελιανοῦ, εἶναι οἱ Δελφοί. Πεζὰ καὶ ποιήματα, ἀκόμα, ἐν μέρει, καὶ τὸ ὑπόμνημα στὸν Κωσταντῖνο, ἀμέσως ἢ ἔμμεσα ἀπὸ τὴν δελφικὴν ἰδέαν ἐμπνέονται. Μὰ πρᾶγμα χαρακτηριστικόν. Στὴν περίοδον αὐτὴν, ἡ ποιητικὴ δημιουργία λιγοστεύει αἰσθητὰ καὶ ἀντίθετα πληθαίνει τὰ θεωρητικὰ πεζογραφήματα. Ποιητικὰ ἔργα: «Ὁ Ὕμνος τοῦ Μεγάλου Νόστου», τὸ «Τραγούδι τῶν Ἀργοναυτῶν» (1927), τὸ «Ἄστρο τοῦ Ἐωσφόρου», — ἀναφέρω τὰ κυριώτερα, — ὁ «Διθύραμβος τοῦ Ρόδου», ὁ «Δελφικὸς Λόγος». Ἐνῶ πεζὰ: τὸ «Ἀνοιχτὸ Ὑπόμνημα στὴ Μεγαλειότητά του», οἱ «Ὀμιλίαι στοὺς Ἀρίστους» καὶ ὅλα τ' ἄλλα, ἓνα πλήθος ἄρθρα, προκηρύξεις, μελέτες, κινημένα ὅλα, γραμμένα ὅλα γιὰ τὴν δελφικὴν ἰδέαν. Ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια ἀναμφίβολα πλαταίνει. Μὰ καὶ ἡ καθαρὴ ποιητικὴ, ἂν περιορίζεται σὲ ποσὸ σχετικὰ μὲ τὴν δημιουργία προηγούμενων περιόδων, ὅμως καὶ ἐκεῖνη ἀκολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ, ὅπως εἶναι φυσικόν, ἄλλωστε, ὅλη τὴν ἄλλη πνευματικὴ ἐνέργεια τοῦ Σικελιανοῦ, χωρὶς — καὶ τοῦτο ἔχει σημασίαν — νὰ παρουσιάζεται χάσμα μεταξὺ των. Τὰ χάσματα, ἀκόμα ἀπ' τὸ 1917 ἢ καὶ ἀπ' τὸ 1915 — δὲν τελείωσε ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωὴ» — εἶναι ἄλλοι: πῆδημα ἀπὸ ἔργο σὲ ἔργο, μεγάλα ποιήματα που ἀρχίζουν καὶ ξαφνικὰ σταματοῦν, ἓνα περπάτημα βιαστικόν καὶ λίγο ἄταχτο μέσα σ' ἓνα κύκλο δημιουργίας ὅπου αἰσθάνεται κανεὶς μιὰ βαθεῖαν συνοχὴν, μὰ ὅπου ὅλα μέναν ἀρχινισμένα, ἀτέλειωτα, κομματιαστά.

***

Ὁ «Ἀλαφροσκοπιώτης» δὲν εἶναι «μακρᾶς πνοῆς» ποιήματα. Εἶναι πολλὰ μικρὰ ποιήματα ἐνωμένα, μὰ πού ὅλα, ὅμως, ἀνάβρυσαν ἀπὸ τόσο ὁμοίαν διάθεσιν, ὡστε φαν-

τάζουν σὰν ἓνα. Ἀλλὰ καὶ ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωὴ» καὶ τὸ «Μήτηρ Θεοῦ» καὶ τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» καὶ ὁ «Δελφικὸς Λόγος», που κυκλοφόρησε τὸ πρῶτο μονάχα μέρος του, εἶναι ποιήματα πολὺστιχα, μακρᾶς, ὅπως τὰ λένε οἱ Γάλλοι, πνοῆς.

Σ' ἓνα σύντομο σημείωμα ἐρμηνευτικόν που ἀκολουθεῖ εὐθὺς ἀμέσως τὸ V μέρος τοῦ «Μήτηρ Θεοῦ», ὁ Σικελιανὸς γράφει σχετικὰ μὲ τὴν μορφήν καὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματός του: «Ἡ λυρική διατύπωσίν του — ἢ μουσικὴ καλλιτέρα διατύπωσίν του — στέκεται ἔξω ἀπὸ τὸ μῦθον καὶ τὴν τραυματικὴν, χαρὰ τῶν ἀφελῶν. — Ἡ μουσικὴ διατύπωσιν σὲ κάθε στίχον εἶν' ἀρκετὴ γιὰ νὰ κραδάνει τόσο τὸν τεχνίτην καὶ τὸν ἀκροατὴν, ὡστε ἡ ἰδέαν ν' ἀστράφει πάντα κάτου ἀπ' τὸ περιβλημὰ της. — Κι' αὐτὸ ἀρκεῖ γιὰ τὴν ἀνώτερη αἴσθησιν, ἀσκημένη στὴ οὐσίαν» (2).

Πραγματικὰ, μῦθος ὅπως τὸν ἐννοοῦμε συνήθως στὰ ἐπικά ἢ στὰ ἐπικολυρικὰ ποιήματα, δὲν ὑπάρχει μήτε στὸν «Πρόλογο στὴ Ζωὴ» μήτε στὸ «Μήτηρ Θεοῦ» δὲν ὑπάρχει παρὰ οὐσία ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ μορφοποιημένη σὲ εἰκόνες ἀσύνδετες λογικά μὰ πού τὴν συνέχει βαθύτατα ἢ μουσικὴ «ὁμοτονία» τῆς διαθέσεως. Ὁ μῦθος, διήγησιν τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ, δὲν ἐμφανίζεται παρὰ στὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων», γιὰ νὰ ξαναχαθεῖ στὸ «Δελφικὸν Λόγον», ποιήματα καθαρῶτα μυστικὸν πιά, τόσο, ὡστε ἡ φύσιν του ἢ ἴδιαν ν' ἀποκλείει τὸ μῦθον.

Νὰ ὀνομάσει κανεὶς ὅλα τοῦτα τὰ πολὺστιχα ποιήματα «σκίτσα» μόνον καὶ μόνον γιὰ τὴν ἀρχισαν δίχως νὰ τελειώσουν, γιὰ τὴν ἐμειναν ἀποσπάσματα, δὲ θὰ ἦταν σωστό. Τὸ σκίτσο εἶναι μιὰ ἀσκηση, μιὰ προπαρασκευὴ, ἓνα σχηματικὸ προσχέδιο μέρους ἢ ὅλου, ἀλλὰ ποτε κάτι τέλει μορφοποιημένο, ξεδιπλωμένο, κάτι που δείχνει ἓνα σύνολον πλείονα ὀργανωμένο καὶ συγκροτημένο στὸ πνεῦμα τοῦ τεχνίτη. Δὲν εἶναι σκίτσα, μήτε ἀποσπάσματα γραμμένα σὰν τέτοια καὶ προορισμένα νὰ μείνουν τέτοια, ὅπως τὰ κομμάτια τοῦ Σολωμοῦ ἢ οἱ «ébauches» καὶ τὰ «fragments» τοῦ Βαλερύ, τὸ «Μήτηρ Θεοῦ», τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» καὶ ὁ «Δελφικὸς Λόγος». Ἀλλὰ τὰ ξεχειλισμένα, τὰ σύγχρονα ἢ ἀλλεπάλληλα, μιᾶς ποιητικῆς ψυχῆς τόσο πλουτισμένης, που νοιώθει τόσο βίαια μέσα τῆς τὴν ὀρμὴν τῆς δημιουργίας, ὡστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ κρατήσῃ ἐπὶ πολὺ τὸ ἀκράτητον κύμα τῆς μὲς στὴν ἴδιαν μορφήν. Τέχνη, ὅμως, ἀκριβῶς εἶναι τοῦτο τὸ σταμάτημα καὶ τὸ συγκράτημα, τὸ ὅσο σύντομον ἢ ὅσο μακρὸν, τῆς ζωικῆς οὐσίας μὲς σὲ κάποια μορφήν.

Τὸ αἰσθημα τῆς μορφῆς ὁ Σικελιανὸς, Ἕλληνας ὅσο λίγοι, ὅσο κανεὶς ἴσως ἄλ-

(1) «Ἀβγουατος Ροντέν».

(2) «Λόγος» φ. 50, Φεβρ. 1919.

λος στην εποχή μας, τὸ ἔχει σὲ ὑψιστο βαθμὸ, παντοῦ καὶ πάντα ὅπου δὲν τὸν κακακλύζει ἡ μυστικὴ πείρα του· παντοῦ ὅπου, χωρὶς νὰ καταφεύγει σὲ συγκολλησεις (transitions), βάζει τάξη, συγκρατεῖ καὶ συγκροτεῖ τὴν ἀμορφη ψυχικὴ του οὐσία. Τὸ χάνει ὅμως, παντοῦ ὅπου τὸ πλαστικὸ αἶσθημά του ὑποχωρεῖ.

Ἔτσι ὅπως ἐτέθηκε, ἴσως τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς νὰ μᾶς ὀδηγήσει πρὸς ὀργανικά καὶ ἀβίαστα καὶ στὸ βαθύτερο ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ πρόβλημα τοῦ Σικελιανοῦ, αὐτὸ πού καθορίζει καὶ τὴν τέχνη του καὶ τὴν ὄλη του ἐνέργεια. Καὶ στὸ Σικελιανό, ὅπως καὶ σὲ κάθε προσωπικότητα, εἶναι πρόβλημα αὐτογνωρισμοῦ καὶ ἰσορροπίας. Τὰ μεγάλα ποιήματά του ἔμειναν ἀτελείωτα, ὄχι γιατί πώληση «καθαρή», ἀπλωμένη σὲ ἑκατοντάδες στίχους, εἶναι κάτι τὸ ἀσύλληπτο καὶ τὸ ἀντικαλλιτεχνικὸ, ἀλλά, κυρίως, γιατί ἀπὸ ὠρισμένη ἐποχὴ καὶ δῶθε ὁ Σικελιανὸς ἔρριξε θεληματικὰ ὄλο τὸ βάρος τῆς πνευματικῆς του ἐνέργειας στὸ μυστικὸ πόλο τῆς ψυχῆς του, παραμελώντας, ἢ, καλλίτερα, βάζοντας σὲ δευτέρη μοῖρα, τὸν πλαστικὸ. Ὡθούμενος ἀπὸ τὴ φύση του, τὴν ἑλληνικὴ (1) καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ— ἢ τέχνη, ἂν δὲν κινεῖται καὶ ζεῖ, συντελεῖται, ὅμως, «ὑπάρχει» στὸν κόσμον τῶν φαινομένων— πρὸς τὸ ὕλικὸ σῶμα τοῦ κόσμου, τὸ φαινόμενο, ἀντίσκοψε συνειδητὰ τὴ ροπὴ τοῦ αὐτῆ, βυθίστηκε δλόκληρος, γιὰ νὰ τὴν κάνει πρὸς πλοῦσια καὶ γιὰ νὰ τὴ λυτρώσει ἀπὸ τὰ σχήματα τοῦ λογικοῦ, στὸ μουσικὸ καὶ μυστικὸ εἶναι του, ξεχνώντας ὅτι τοῦτο τὸ μυστικὸ εἶναι, ὅσο καὶ ἂν γίνεται ἀπὸ ὅ,τι πρὸς πολῦτιμο ἔχουμε, χρειάζεται, ὡστόσο, τὸ ξεκομμένο περιγράμμα τῆς μορφῆς γιὰ νὰ ὑπάρξει στὴν τέχνη, ὅπως καὶ στὴ ζωὴ, καὶ ἄς φτωχαίνει, καὶ ἄς ρηχαίνει, καὶ ἄς τεμαχίζεται, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ στὴ ζωὴ. Θρησκεῖα, ἴσως, φιλοσοφία ἀκόμα, ἴσως, μὰ τέχνη δὲ γεννιέται ὅσο δὲν πληρώσει ἡ μουσικὴ οὐσία τὰ λῦτρα τῆς στὴν πλαστικὴ.

Τὴ μυστικὴ ἐμπειρία του καὶ τὸ πλαστικὸ ἔνστικτό του πούθενά δὲν τὰ ἰσορρόπησε ὁ Σικελιανὸς τόσο τέλεια, τόσο αὐτόματα καὶ ὀργανικά, ὅσο στὸν «Ἀλαφροσκοπιώτο». Νὰ γιατί τὸ νεανικὸ του ἐκεῖνο ἔργο— καὶ στὸ «νεανικὸς» δίνω ἐδῶ τὴν καλλίτερη δυνατὴ ἔννοια— μένει, ὡς σύνολο, καὶ τὸ ἀρτιώτερό του. Ὁλόκληρη ἡ φύση σὲ ὅ,τι πρὸ ἐσώτερο ἔχει, ζεῖ μὲς στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ σὲ μιὰν ἀέναη ἐνότητα δημιουργικὴ, μὰ καὶ τὰ φαινόμενα ὄλα ζοῦν ξεχωριστά, αὐθόπαρκα, ἀντιχτυποῦν μέσα του πλαστικὰ καὶ ἐκφράζονται μὲ μοναδικὴ πλαστικὴ λαμπρότητα. Ταυτίζεται μὲ τὴ φύση, βρίσκεται σὲ μιὰ βαθειά

κι ἀδιάκοπη ἀνταπόκριση μαζί της, ὁ ποιητῆς (1), γίνεται συνείδηση καὶ φωνὴ της, μὰ καὶ ξεχωρίζεται ἀπὸ κείνην καὶ τὴ «θεωρεῖ». Τὸ διονυσιακὸ κῦμα δὲν τὸν κατακλύζει. Τὸ ἀναμερίζει, τὸ τιθασσεύει καὶ τὸ νικᾷ.

Νίκη, ἄλλωστε, πλαστικὴ, εἶναι κιόλας ἡ ἔξαρση τοῦ σώματος. Τόσο λαμπρὰ ἐξαιτομικεύεται πούθενά ἄλλοῦ ἢ ζωὴ, βγαίνει ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ ροὴ τοῦ ἀνοργάνωτου, στὸ φῶς καὶ στὴ χαρὰ τοῦ ὀργανωμένου, ὅσο στὸ ἀνθρώπινο σῶμα; Ὁ «Ἀλαφροσκοπιώτος» εἶναι ὁ ὕμνος στὸ ἀνθρώπινο κορμί, κέντρο καὶ κορύφωμα τῆς δημιουργίας, δέκτη καὶ σωρευτὴ τῆς μυστικῆς ζωῆς τῶν ὄντων, μὰ ἕνα πάντα μέσ' σ' ὄλες καὶ μ' ὄλες του τῆς ζωῆς.

Ἄν ὁ μυστικισμὸς τοῦ Σικελιανοῦ, μὲ τὸν καιρὸ, ἀγκάλιασε τὴ συνολικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νοῦ καὶ ψυχῆ, ὅμως ἀπὸ τὸ σῶμα ξεκίνησε καὶ ἀπὸ κεί πάντα, σὰν ἀπὸ τὴν πρὸ σίγουρη βάση, κρατιέται γερὰ. Τὸ σῶμα, «μέγα ἀγαθὸ καὶ πρῶτο» (2) μὲ τὴν ἀσκηση γίνεται νοῦς καὶ ψυχὴ, τὸ πρὸ ἀσφαλτὸ μέσο γιὰ τὴ «ρυθμικὴ κατάκτηση» τῆς φύσης. Παύει ὁ διχασμὸς νοῦ καὶ κορμιοῦ. Ὁ «γυμνίτης» νοῦς εἶναι τὸ ἴδιο μας τὸ σῶμα. Μὰ γιὰ τοῦτο χρειάζεται μιὰ ἀδιάκοπη ἀσκηση, μυστικὴ καὶ ἡρωικὴ καὶ τέλεια ἐπαφὴ μὲ τὴ φύση. Ἐέρω τὴν κοιλάδα, καὶ μὲ τὸ χᾶδι, ἀνάμεσα στὰ ρεῖπια, βρίσκω στὰ σκοτάδια τὸ χαμόπευκο, τὸ σκοῖνο καὶ τὴ λυγαριά.» (3) Μοναδικός, ἀκριβὸς μας θησαυρὸς εἶναι τὸ κορμί, στέρεη πραγματικότητα, πού δὲ μπορείς μηδὲ πρέπει νὰ τὴν ξαστοχήσεις:

«Κράξε· ἀλαφρού, ὦ πανάρχαιον,
Αἰώνιον πνεῦμα, μέσα μου,
Ἄκόμα εἶν' ἡ ὀρμή μου—
Μὲ τὴ ζωὴ ἂν μὲ μάγευες
Καὶ μὲ καλεῖς ψηλότερα,
Ἐδῶ εἶναι τὸ κορμί μου.» (4)

Οἱ νεώτεροι χάσαν τὴν ἀκέρια συνείδηση τοῦ κορμιοῦ, τὴν τέλεια ὕγεια, (ἰσορροπία) πού τὴ δίνει ἡ ἀσκηση (5).

Νὰ τὸ κύριο αἶτιο γιὰ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ πνεῦμα ἔχασε κάθε παράδοση «ὀργα-

(1) «Ὁδύσεια».

(2) «Συνέχεια τῆς Ὀμιλίας μου μὲ τὸ κορμί».

(3) Οἱ θαυμάσιοι τοῦτοι στίχοι τοῦ «Ἀλαφροσκοπιώτου», πού δείχνουν μιὰ αἰσθησιμὴ τόσο πλοῦσια καὶ ἐλευθερωμένη:

«Μὲ μύρια φύλλα ἐλίχνισα
Κ' ἔμαξα τὸν ἀκοίμητον
ἀπάνου αἰθέρα—ὡς λεῦκα—...»

«κι ὄλα στὴν κλάση τάκουγα
Νὰ μοῦ μιλοῦνε, τρῖσβαθα καὶ ἀντάμα.»

(4) «Ἀλαφροσκοπιώτος», «Ἡ Χρυσόφρουδη».

(5) «Ὀμιλίες μὲ τὸ κορμί».

νικῆ» (1), νὰ γιατί οἱ νεώτεροι χρόνοι δὲ μπόρεσαν νὰ ὑψώσουν ἕνα καθάριο ὀργανικό τύπο (2), νὰ γιατί ὁ εὐρωπαϊὸς πρέπει νὰ λέγεται βάρβαρος.

Δουλειὰ τοῦ σημερινοῦ «Ἑλληνα ποιητῆ» εἶναι νὰ σταθεῖ μὲ ἀγρυπνὴ ματιὰ «στὰ σύνορα τοῦ βάρβαρου καὶ τοῦ «Ἑλληνα», καὶ πιστεύοντας ὅτι «τὰ φυλετικὰ τῆς μυστικῆς ἐξέλιξής μας κῦτταρα εἶναι τέτοια πού καμμιά φυλὴ νὰ μὴν κατέχει ἀνάλογα σ' ἐνέργεια, ὠραιότητα, ἀρετὴ» καὶ «ἔχοντας νιώσει σὲ βαθιὰν ἐνότητα τὴ γῆ του, τὴ δημιουργία τῆς καὶ τὴν ἴδια ζωὴ του, νὰ ἐνεργήσει σύμφωνα μὲ τῆς δικῆς τους ἐντολές, ὡς πού νὰ ἐμπνεύσει μιὰν ὁμοία πνοή, γύρω του, διώχνοντας ἀπὸ μέσα του καὶ ἀπὸ τὴ γῆ του τοὺς σπόρους πού φέραν οἱ ἄνεμοι τοῦ σήμερα.» (3)

* * *

Στενὸς ἐθνικιστῆς δὲν ἦταν ποτὲ ὁ Σικελιανός (4). Ὁ «Πρόλογος στὴ Ζωὴ», ἂν γράφηκε λίγο μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους σὲ χρόνια πού φυσοῦσε ἕνας ἀέρας ξαναγεννημοῦ, πού ὁ «Ἑλληνας ξανάρχιζε νὰ πι-

στεύει στὸν ἑαυτό του, εἶναι, ὡστόσο, μιὰ προσπάθεια τοῦ ποιητῆ νὰ ἐξάρει σὲ λαμπρὸ ποιητικὸ λόγο τῆς αἰώνιας ἑλληνικῆς ἀξίας, καὶ νὰ ξαναβαπτίσει τὸ ἔθνος σ' αὐτές. Κι ἐδῶ ἡ ἐμπειρία μένει λυρικὴ, μὰ πλουτίζεται καὶ πλαταίνει μὲ ὄλη τὴν ἱστορία καὶ τὴν Παράδοση καὶ μὲ ὄλα τὰ

(1) «Ἡ ἑλληνικὴ παράδοση τοῦ νοῦ, ἡ μόνη ὀργανικὴ» (κορμί).

(2) «Περικλῆς Γιαννόπουλος».

(3) «Περικλῆς Γιαννόπουλος».

(4) «Ὅπως, ἄλλωστε, ὅστε καὶ ὁ Δραγοῦμης οὔτε κι ὁ Γιαννόπουλος».

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

μεγάλα σύμβολα ὅπου ἔχει φανερωθεῖ στὴ μακραίωνη ζωὴ τῆς ἡ φυλῆ, καὶ, χωρώντας πρὸς κάτι ἀντικειμενικὸ, προσπαθεῖ νὰ συγκροτηθεῖ σὲ μιὰ μεγάλη φυλετικὴ ποιητικὴ Βίβλο. Οἱ ἠθικὲς ἀξίες μένουν πάντα οἱ ἴδιες, ἀλλὰ πλουτισμένες μὲ βαθύτερο ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενο. Περιεχόμενο πού προσδιορίζει, κιόλας, μιὰ μετατόπιση ἀπὸ τὸν πλαστικὸν κόσμον στὸ μυστικὸ, ἡ ὁποία θὰ συνεχιστεῖ καὶ θὰ ἐνταθεῖ στὴ Δελφικὴ Πίστη.

Ἡ «Συνείδηση τῆς Γῆς μου» καὶ ἡ «Συνείδηση τῆς Φυλῆς μου» εἶναι κιόλας πέρα ὡς πέρα μυστικῆς. Ὁ πλατωνικὸς μυστικισμὸς σμίγει τὸν ἐλευσίνειο, καὶ τὸ σπαρτιατικὸ ἰδανικὸ ἐμφανίζεται σὰν καθαρὰ μυστικὸ. Μὰ καὶ ἐδῶ ὅπως καὶ ἄλλοῦ, ὅσο πούθενά ἄλλοῦ, ἴσως, τὴ μυστικὴ ἐμπειρία τὴν κατακλύζει ὁ κόσμος τῶν φαινομένων. Οἱ εἰκόνας τοῦ ὕλικου κόσμου διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη σὲ μιὰν ἀκράτητη πλήμμυρα χρωμάτων, ἤχων, μορφῶν. Ἀλλά καὶ κάτω ἀπ' ὄλες καὶ μέσα σ' ὄλες τῆς εἰκόνας, ζεῖ ἀκέρια καὶ πάλληται ἡ μυστικὴ

πείρα τοῦ ποιητῆ. Ἡ φύση ἔχει γίνει στοιχειῶ ψυχικὸ, ψυχὴ, μιὰ οὐσία τόσο ἐσώτερη καὶ γνώριμη, ὡστε ὁ πλαστικὸς τῆς μετασχηματισμὸς νὰ μὴν ἀλλοιώνει καθόλου σχεδὸν τὸν ἀρχικὸ τῆς χαρακτήρα. Ὑλικὸς καὶ ψυχικὸς κόσμος ταυτίζονται τέλεια. Τέλεια ὅμως δὲν ὀργανώνεται κι' ἡ οὐσία σὲ μορφή.

Ἐδῶ οὐσία καὶ μορφή ἀλληλοσπειθοῦν καὶ ἡ μιὰ σὰ νὰ ὑπάρχει ἐπὶ βλάβει τῆς ἄλλης. Ἡ κατάχτηση καὶ ἡ ἔκφραση μιᾶς ἐνιαίας καὶ «μείζονος» συνείδησης τῆς

(1) Τίποτα ἀμορφο δὲν ἀφῆκε ὁ «Ἑλληνας» κι αὐτὸ πρὸ πάντων τὸν χαρακτηρίζει.

ζωής⁽¹⁾ δέ γίνεται χωρίς τέτοιες θυσίες. Είτε η ούσια είτε η μορφή, τότε ή μία ή δύο ή άλλη, πρέπει να θυσιαστεί. Είναι νόμος της ζωής και νόμος της τέχνης, γιατί ποτέ ολοκληρή ή ροή της ζωής δε μπορεί να κλειστεί σε μορφή. Ο νόμος αυτός έτηρήθηκε πρό πάντων στον «Αλαφροϊσκιωτο», αλλά και σ' όλα εκείνα τα ποιήματα που έγραψε ο Σικελιανός απ' το 1916 ως το 1919, και που τα περίλαβε το 1920 στη συλλογή «Στίχοι». Είναι η συλλογή που περιέχει την «Καλυψώ», το «Θαλερό», τον «Γιάννη Keats», την «Αναδυομένη», τον «Παντάρκη», τραγούδια άπαραμίλλου πλαστικού κάλλους, απ' τα τελειότερα που υπάρχουν στη γλώσσα μας.

Τα τραγούδια τούτα έχουν αναβρύσει απ' την ίδια διάθεση από την όποιαν ανάβρυσαν και οι «Ραψωδίες του Ίουνίου», διάθεση πλαστική. Το μουσικό στοιχείο, θαυμαστά πάντα συγκερασμένο με το πλαστικό, επικρατεί στον «Αλαφροϊσκιωτο». Έδω, αντίθετα, κυριαρχεί το πλαστικό, χωρίς, ωστόσο, να πάψει ούτε στιγμή να νοτίζεται και να δονείται από το μουσικό στοιχείο. Το κάρπιασμα της ψυχής, το γαλήνιο αντίκρουσμα της ζωής, άπλο και βαθύ, μορφώνονται με απόλυτη άνεση σε ποιήματα που έχουν την αυτόρκεια, τη χάρη και τη λιτότητα των μεστών και ώριμων πραγμάτων. Τίποτε θολό, τίποτε ταραγμένο, τίποτε άταχτο. Όλα πειθαρχημένα, όλα ύποταγμένα σ' ένα κυρίαρχο νόημα που μυστικά και σοφά κυβερνά τη ζωή, όλα ώριμα σπασμένα στο θάλπος μιας σπάνιας ψυχικής υγείας κι ισορροπίας. Μά ή γαλήνη τούτη δεν είναι ή άνευρη και πλαδαρή, τόσο ψυχρή, γαλήνη των Παρνασσικών. Είναι μία γαλήνη που σφύζει από ζωή.

Και στα ποιήματα αυτά συχνά ο Σικελιανός καταφεύγει στον αρχαίο κόσμο. Άλλ' όχι για να πάρει στοιχεία «γραφικά», μά ό,τι πιο βαθύ, πιο ουσιαστικό και αιώνιο έχει ο κόσμος εκείνος. Μά γιατί ο «Παντάρκης», ή «Καλυψώ», ο «Γιάννης Κήτης», δεν είναι ώραια πολύχρωμα πετράδια, σαν τα περισσότερα ποιήματα των Παρνασσικών, άναπολήσεις νοσταλγικές, μά αίσθησι και έκφραση μιας βαθύτερης πραγματικότητας: όχι μορφών και εικόνων παιχνιδίσματα, αλλά πηγές γαλήνης και ευφροσύνης. Στον «Παντάρκη», ο μακάριος ρεμβασμός, ο γεμάτος μυστική εύδαιμονία του φειδία εμπρός στο νέο ώραίο παλληκάρι: το λαμπρότατο δράμα μιας καλλιτεχνικής περισυλλογής, τόσο σοφής και ισορροπής που καταντά θεϊκή. Στην «Αναδυομένη», το κέντρο το ίδιο της εύδαιμονίας του ποιητή. Ευδαιμονίας που δεν την ύποψιάζεται καν όποιος δεν τη δοκίμασε, χαράς μυστικής που τη δίνει ή τέλεια έπαφή με όλόκληρη τη ζωή και τη φύση:

«Μά πιά, τη ζωή τριγύρα μου δεν ψάχνω,
Μά δλάκερος, σά ρίζα σε πηγή,
Δροσολογώ σ' ώκεανό το σπλάχνω,
Κρυφή γιομάτο γλύκα και σιγή.»

Είναι τούτο ποίημα έρωτικό; «Όχι βέβαια, αν πάρουμε στη συνήθη έννοια τη λέξη. Μά είναι όλος ο έρωτας, όλος ο άναρχος παλμός που γεμίζει τη χτίση. Γιατί, άλλωστε, να ζητούμε ποιήματα «έρωτικά» από έναν ποιητή που είναι όλος ούσια έρωτική, που όλα του τα ποιήματα, χωρίς να είναι έρωτικά με την κοινή σημασία, ξεχειλίζουν, ώστόσο, από έρωτα;

Ο Σικελιανός δεν ύμνει τη γυναίκα παρά όπως αυτός την αισθάνεται. Όχι κυρίαρχη στη ζωή, μά κρατημένη στη θέση που της ταιριάζει. Δεν είναι μία παθολογική γυναικολατρεία ο έρωτάς του, όπως τώτων εύρωπαίων ποιητών, των περισσότερων, από τον Μεσαίωνα κι έδωθε, αλλά, και μ' όλη τη θερμότητα, και μ' όλη την τρυφεράδα του, και μ' όλη την πλήμυρα της εύγνωμοσύνης για όλο το άγαθό που μάς δίνει ή γυναίκα, το μετρημένο και στα όρια της αξιοπρέπειας του άντρας δοξαλόγημά της σε ό,τι πιο βαθύ, πιο στέρεο, πιο άκατάλυτο έχει, σε ό,τι μπορεί να φλογίζει και να τονώνει τον άντρα. Δεν του παίρνει τη ζωή και την πνοή και το είναι του ή γυναίκα. Η καρδιά του βακχεύεται και αφήνεται στον άνεμο του πάθους, μά γλήγορα ξαναγίνεται κυβερνήτης ο νοός. Και σε τούτο περισσότερο, ίσως, παρά σε ό,τιδήποτε άλλο, φαίνεται πόσο Έλληνας είναι ο Σικελιανός. Το έρωτικό του αίσθημα ξεσπά θερμό, άσυγκράτητο, αλλά πάντα ρωμαλέο κι άρρενωπό. Όπως οι αρχαίοι Έλληνες, έτσι κι ο Σικελιανός δεν ύμνει τόσο τη γυναίκα, ή, ακόμα λιγότερο, ώρισμένες γυναίκες, όσο τον έρωτα. Έρωτικό είναι το αίσθημα, που τον ένώνει με το κάθε τί, και απ' το έρωτικό αυτό αίσθημα, το χυμένο σε νοού και ψυχή, το άπλωμένο σε όλο το είναι του, πηγάζει και ο μυστικισμός του.

* * *

Η μυστικόπαθη φύση του Σικελιανού φανερώθηκε από το πρώτο του έργο ακόμα, τον «Αλαφροϊσκιωτο». Άλλ' ο μυστικισμός του δεν άρχισε να εκδηλώνεται πιο μεστός, πιο κυκλικός, πιο συνειδητός, πολύ μετά τον «Αλαφροϊσκιωτο», στον «Πρόλογο στη Ζωή», και από τότε ως σήμερα δεν έπαψε ν' αποτελεί το κέντρο όχι μόνο της καλλιτεχνικής του δημιουργίας, αλλά και της όλης του ψυχικής και πνευματικής ενέργειας. Ο Σικελιανός είναι ένας μυστικός.

Όστόσο, θά ήταν άρκετά δύσκολο να όρίσει κανείς τις μορφές και τα στάδια του μυστικισμού του. Έτράφηκε από όλους τούς μυστικισμούς: από το μυστικισμό της

έλληνικής μυθολογίας, τον έλευσίνειο, το διανυσιακό, τον όρφικό, από τον Ινδικό, από τον πλατωνικό και το νεοπλατωνικό, από τον χριστιανικό, κι ακόμα από το μυστικισμό μερικών νεώτερων φιλοσόφων, τέλος, γνώρισε βαθειά, φαίνεται, και τη θεοσοφία, και τον άποκρυφισμό. Τον συστηματικό τούτο και αδιάκοπον από όλα τα μυστικά ρεύματα έμποτισμό του τον φανερώνει και ο ίδιος σ' όσους τον πλησιάζουν κάπως περισσότερο⁽¹⁾, μά και είναι αίσθητός σ' όλο του το έργο. Αίσθητός, όχι σαν κάτι άσύστατο και παρδαλό, δανεισμένο τυχαία από δω και από κεί, μά σαν κάτι βαθύ και οργανικό, μ' όλη την πολυμορφία του, σαν την άναγκαία ψυχική και πνευματική πορεία ενός ανθρώπου.

Ποιά είναι ή μυστική αυτή πορεία του Σικελιανού;

Για τον «Πρόλογο στη Ζωή» μίλησα κιόλα. Ο έλληνομυστικισμός κυριαρχεί ακόμα εκεί, μά εκεί άκριβώς, στα δυό τελευταία μέρη, στη «Συνείδηση της Πίστης μου», και στη «Συνείδηση της Γυναίκας», άρχίζει καθαρά μία στροφή προς το χριστιανικό μυστικισμό, ή, μάλλον, έμφανίζονται στοιχεία, ήθικά, πρό πάντων, που τα χαρακτηρίζουμε συνήθως σαν περισσότερο, αν όχι άπολύτως, χριστιανικά, άνακατωμένα με τα έλληνικά μυστικά στοιχεία. Είναι φανερό πως ο Σικελιανός ζητεί ήδη και θεωρεί δυνατή, πνευματικά, τουλάχιστον, αν όχι πρακτικά, και πιο συγκεκριμένα, στη σφαίρα της ποιήσεως, μία ένωση οργανική χριστιανισμού και Έλληνισμού. Και ή «Μήτηρ Θεού», ως ένα σημείο, μά πολύ περισσότερο, το «Πάσχα των Έλλήνων» είναι ή καλλιτεχνική έκδηλωση της προσπάθειάς του αυτής.

Στο μικρό πρόλογο ενός άποσπάσματος του «Άσκληπιού», έμμετρης «λυρικής» τραγωδίας που έμεινε άνέκδοτη⁽²⁾, γράφει ο Σικελιανός το άρκετά περιεργό αυτό άλλ' όχι, ίσως, και τόσο, όσο στο πρώτο άκουσμα φαίνεται: «Ο Έλληνας ως τώρα ύπήρξε ο μόνος γνήσιος χριστιανός. Όχι γιατί, όπως πιστεύουν πολλοί, οι Έλληνες, δουλεμένοι από τον Πλάτωνα, τούς νεοπλατωνικών μυστικισμού, του κατεργασμένου στα Ίερά, είχαν προετοιμαστεί καλλίτερα από κάθε άλλο λαό για να δεχτούν το χριστιανισμό, αλλά γιατί όσο βαθύτερος φαντάζει ο ανταγωνισμός, τόσο γνησιώτερη και οργανικώτερη είν' ή άφομοίωση και ή λύτρωση.»⁽³⁾ Όταν ή Ελλάδα δέχτηκε το χριστιανισμό, ήταν όλη ένα «έγκοιμητήριο», είχαν άτροφήσει «κ' οι τελευταίοι πυρήνες κάθε ενεργειάς της». Άλλά «ή παρακμή είν' ένα

στοιχείο παντοτινά χαμένο για ένα λαό; "Η μήπως είναι, άληθινά, ή κλίση, ο τάφος, όπου συντελείται μυστικά ή πλείρια οργανική του μεταμόρφωση, για μία άτμοσφαιρα άνώτερη, ενεργητικώτερη;» Ο Σικελιανός πίστεψε το δεύτερο. Πίστεψε ότι ο άρρωστος, όσο βαθειά ή άρρώστεια του κι αν είναι, μπορεί να ξανάβρει τα χνάρια της υγείας, για τη μυστική, όμως, αυτή μεταμόρφωση, τα πιο οργανικά, τα πιο πολύτιμα στοιχεία ποιός θά τάδινε, ο Έλληνισμός ή ο χριστιανισμός; Και ποιός απ' τούς δυό θά πρέπει και σήμερα να τα δώσει για μία τέλεια, ουσιαστική ένωση των;

«Ο ποιητής, σημείωνε την ίδια εποχή⁽¹⁾, δεν έλησμόνησε ούτε μία στιγμή ότι είναι Έλληνας.» Το Έλληνα το λέγει έδω ο Σικελιανός για να ξεχωρίσει τη δική του θρησκευτική κατεύθυνση από άνάλογα εύρωπαϊκά ρεύματα του καιρού μας, και όχι άκριβώς γιατί την έννοια Έλληνα τη θεωρεί πρωταρχική, βασική, για την ένωση χριστιανισμού και Έλληνισμού. Άλλοι όμως ξεκαθαρίζει καλλίτερα τη σκέψη του: «Όσοι» διαβάζοντας τούς στίχους της «Μήτερας Θεού» έως έδω, έφαντάστηκαν πως έξυπνητά ένα ένστικτό μου έφήμερο, εύδαιμονικό, μία νάρκωση της θέλησής μου, κι έδοσαν μιάν άβουλη «κατάνυξη» άφορμή τους, άπατήθηκαν. Δεν άδικά κανένα. Και για τούτο, μοιάζει να ώφειλα δυό λόγια.»⁽²⁾ Όχι ένα ένστικτο παθητικό, «κατανυκτικό», άλλ' ίσα-ίσα όσο γίνεται πιο ενεργό θέλει να φανερώσει στο «Μήτηρ Θεού» ο Σικελιανός. Ένα συναίσθημα «δημιουργικό» κατά τον τρόπο των Έλλήνων, αίσθημα, έξαρσης και άνύψωσης της ύλης όλης προς λαμπρότερη άτμόσφαιρα, «προς χώρο μάλλον ενεργόν». Ποιός είναι ο χώρος αυτός; Εκείνος όπου κερδίζει όποιος έχει νικήσει το θάνατο, όποιος μπορεί να πει «κατεπόθη ο θάνατος εις νίκος». Όποιος ύψωθεί ως τον «θάνατο Παιάνα», το «μουσικότερο της Μοίρας περικάλυμμα». Και άκριβώς τούτο, μία τέτοια νίκη, είναι το «Μήτηρ Θεού»: «— Όλη ή «νεκρωσιμη άκολουθία» έπιζητώντας μόνο τόπο «χλόης και άναπαύσεως», άξαφνα, άνάμεσ' απ' τα δάκρυα, δοξαστική της Μοίρας και της Δημιουργίας.»

Βλέπουμε, λοιπόν, ως έδω ότι και αν προσδέχεται το χριστιανισμό ο Σικελιανός, και αν πασκίζει να τον φέρει κοντά στον Έλληνισμό και να τον ένώσει κ' εκείνον, όμως, και ή ίδια ψυχική έμπειρία του, και ή γενική ζωική του μέθοδος παραμένουν έλληνικές. Έλληνικό παραμένει και το κέντρο της πνευματικής του ενέργειας.

Δε νικά το θάνατο άρνούμενος το υλικό σώμα του κόσμου όπως ο χριστιανός, αλλά πνευματοποιώντας το σώμα τούτο και

(1) Φάνηκε καθαρά και από μία σειρά διαλέξεων που άρχισε, έδω και τέσσερα ή πέντε χρόνια, και που θά ήσαν άφιεραιμένες όλες σε μυστικούς.

(2) Περίοδ. «Λύρα», 1919.

(3) «Άσκληπιός».

(1) «Λόγος» φύλλο ν, 1919.

(2) «Λόγος» φυλλ. ΙΙΙ σ. 68.

(1) «Λυρικός Βίος», Πρόλογος (άνέκδοτα).

νοιώθοντάς το «ἐμπλεον ψυχῆς ἀθανάτου». Ὁχι ἡ ψυχὴ, ὄχι τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἡ ρίζα τῶν αἰσθήσεων τοῦ ἀρδεύει τὸ στοχασμό του (1), αἰσθήσεων, ὅμως, πού χωρίζουν νὰ χάνουν οὔτε στιγμή τῆ βαθεῖα ἐπαφῆ τους με τὴ φύση, βοηθοῦν, ἀντὶ νὰ πολεμοῦν, τὸ πνεῦμα γιὰ νὰ φτάσει στὴν πιὸ ψηλὴ καὶ καθάρια ἐποπτεία του. Ὁ ἀνταγωνισμὸς φύσεως καὶ ἀνθρώπου ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει—εἶναι αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος— ἡ φύση, ὅμως, γίνεται πηγὴ ἐνεργὸς νόμων πού βαθεῖα τῆς ξετυλιγονται δημιουργικά, γίνεται natura naturans perpetuam divinitatem (2).

Ἔτσι, ἐτοιμασμένος ψυχικά καὶ πνευματικά, ὄχι ποιητῆς μόνο, ἀλλὰ «ἀθλητῆς, ἱερέας καὶ προφήτης», ἀντικρύζει ὁ Σικελιανὸς τὸ Μῦθο τοῦ Ἰησοῦ. Ἐδῶ, ὁ ἀγῶνας τοῦ γιὰ νὰ ἐνώσει τοὺς δυὸ κόσμους, χριστιανικὸ καὶ ἑλληνικὸ, φαίνεται ὀλοκάθαρα. Ὁχι πιά Ἀπόλλων καὶ Διόνυσος, ἀλλὰ Ἰησοῦς καὶ Διόνυσος, Ἰησοῦς καὶ Πάν, Ἰησοῦς καὶ Ἀπόλλων. «Ἔτσι, στὴ γλυκύτατη ὥρα, μπρὸς στὸν ἐνιαῖο Νόμο τοῦ Ἐρωτα, φανερωμένο τὸ Πιστεύω, στὴν κορφή πού «παντελὴς καὶ μεμυημένος» ὀργιάζει ὁ νοῦς—κι' ἀπὸ τὰ σπάρτα εἶναι χρυσὸς ὡς κάτω ὁ Ἐλικῶνας— χύνεται σὰν Ὕμνος νικητήριος, κι' ὁ πεσμένος στὰ σκοτάδια Μῦθος τοῦ Ἰησοῦ φωνάζει ὡς τὸ πουλὶ πῶχει γλιστρήσει ἀπ' τὴ φωλιά. Τότε ξεχειλίζει στὴν καρδιά του (τοῦ Ποιητῆ) τὸ Ἐλεος, ἀδελφὸς τοῦ Ἀθλου. Καὶ σηκώνοντας τὸ Μῦθο, παίρνει πάλι τὸν ἀνήφορο τοῦ θείου βουνοῦ, γιὰ νὰ τὸν ἀνεβάσει στὴν κορφή.»

Γιατί εἶναι «πεσμένος στὰ σκοτάδια» ὁ Μῦθος τοῦ Ἰησοῦ; Γιατί παραμορφώθηκε, γιατί ξεχωρίστηκε βίαια καὶ ὀλοκληρωτικά ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους «μύθους», Ἰνδικό, ἑλληνικό, πού κάνουν ἕνα σῶμα μαζὶ του, ἢ γιατί δὲν ἔδωκε, καὶ ἔτσι ξεμοναχισμένους, καὶ ἔτσι βγαλμένος ἀπὸ τὸ ρεῦμα πού τὸν ἔνωσε με τὴν ἄλλη ἀνθρώπινη ἐμπειρία, τὴν κατεργασμένην στὰ «Κεντρικά Ἱερά» (3), ὅλη του τὴν ἀκτινοβολία, ὅλο τὸν καρπὸ πού ἐκκλίνει μέσα του; Καὶ ποιοῦ Ἀθλου ποιοῦ Ἐλεος θὰ εἶναι ἀδελφός; Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ παντελὴς καὶ μεμυημένος νοῦς; Καὶ ποιὸς ὁ ἐνιαῖος νόμος τοῦ Ἐρωτα;

Τὸ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» δίνει ἀπόκριση ποιητικὴ σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ρωτήματα, μὰ στὸ τελευταῖο ἀπαντᾷ καὶ πιὸ συγκεκριμένα ὁ ποιητῆς: Ὁ ἐνιαῖος νόμος τοῦ Ἐρωτα εἶναι ὁ «ἡλιακὸς λόγος», ὁ πέρα ἀ-

πὸ κάθε ὕλικὸ προσδιορισμὸ, χρονικὸ ἢ τοπικὸ, ὁ παγκόσμιος ρυθμὸς: «Μὲ τὸν τίτλο «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων» δὲν ἐννοοῦσα ποτε τὸ ἐθνικιστικὸ, ὅπως ἀστοχα νομίσανε πολλοί, ἀλλὰ τὸ Πνευματικὸ ἐκεῖνο Πάσχα τοῦ Ἡλιακοῦ καὶ τοῦ παγκόσμιου—τέλεια πλέον ὄριμου στὴν ἐποχὴ μας—Λόγου, στὸ ὁποῖον ἡ Ἑλλάδα δικαιούται νὰ καλέσει μιὰ ὥρα ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Γῆς» (4).

***

Ἐδῶ βρισκόμαστε πιά στὴν προσπάθεια τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν κεντρικὴ, καθὼς λέγει, κατὰκτηση τῆς πιὸ ἐνιαῖας καὶ τῆς πλατύτερης συνείδησης τῆς ζωῆς, τῆς πιὸ συνθετικῆς ἐποπτείας τῆς, σ' ἕνα χῶρο πνευματικὸ ὅπου ὁ μῦθος τῆς ψυχῆς δὲν ἐκφράζεται πιά ὡς καλλιτεχνικὴ μορφή μόνον, ὡς «βίωσις» καλλιτεχνικὴ, ἀλλ' ὡς ἀξία καὶ ὡς νόμος, ὡς βίωσις πού περικλείνει ὅλες τὶς μορφές τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ Δελφικὴ Ἰδέα. Χάρις σ' αὐτὴ ὁ ποιητῆς, ὁ πνευματικός, γενικά, ἀνθρώπος, ζεῖ σὲ μιὰ «μυστικὴ συμβίωση μ' ὅλη τὴ ζωὴ». Χάρις σὲ τούτη, ἢ σκέψη «πῶς δὲν ὑπῆρξε, μ' ἕνα τρόπο, ἀπὸ πάντα καὶ γιὰ πάντα, δὲν τοῦ γίνεται ἀπόλυτα νοητῆ». Οἱ μνημένοι στὴ Δελφικὴ Ἰδέα εἶναι «βάκχαι» πού βρῆκαν μέσα τους «ἕνα σπέρμα Θεοῦ» καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ «ξανοίξουν μὲς' ἀπ' ὅλα τὰ σκοτάδια» κατασταλίνοντας μ' ἀδιάκοπη ἀσκηση τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τους ἀξία ν' ἀντικρύσουν «ἀκέραιο, κι' ὄχι ἀχνὸ καὶ θαμπομίμητο τὸ Θεῖο» (5).

Ἀσύγχρονοι στὰ μάτια τῶν «ἀνθρώπων ὄχι γιατί τάχα δὲν συνδέονται πρῶτοι με τὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας, ἀλλὰ γιατί μέσα τους ὁ χρόνος ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἕνα ἀπειρα πλατύτερο ρυθμὸ, ἀκατανόητο γοργὸ ἢ βραδύ στὴν αἰσθησι τῶν ἄλλων, πού ἀγκαλιάζει τωρινά, μελλούμενα καὶ περασμένα, μὲς τὴν ἴδια ἀκαταγώνιστη στροφή» (6) εἶναι οἱ ἀσκητῆς με «τετρανωμένα», ὅμως, τὰ αἰσθητήριά των, πού ὁ ἐσώτατος ρυθμὸς τῆς ζωῆς τους ὑπακούει ἀκατάπαυτα στὸ προαιώνιο μυστικὸ πρόσταγμα: «ἐνωθῆναι θέλω καὶ ἐνώσαι θέλω νοηθῆναι θέλω, νοῦς ὢν ὅλος.» Ἐκεῖνοι πού κοινωνοῦν «πέρα ἀπὸ τὴ λέξη, πέρα ἀπὸ τὴν πράξη, πού διακόπτει τὴ θαμμένη μὲς στὸ βάθος τῶν ψυχῶν μας συνοχὴ καὶ συνανάταση τῶν πάντων, τὸ ὄργιο τοῦτο, ὅπου ξάφνου ἀπὸ τὸν τόπο τῶν δεσμῶν μας, μᾶς διαστέλλει μὲς στὸ σύμπαν, μᾶς ὑψώνει μὲς στὸ νάρθηκα τῆς δημιουργίας, γιὰ νὰ νοήσουμε, ν' ἀκούσουμε, νὰ ἰδοῦμε, ὅσα ἀλλοιῶς δὲν θὰ κατήχαμε ποτέ».

Ἐκεῖνοι πού ἔχουν τὴν «ἀπάρρητη συναίσθηση» τῆς τεράστιας ρύθμισης τοῦ ἐγὼ μας με τὴν κίνηση ὅλων ἀνεξάρτητα τῶν ὄντων, πού ζεῖ μέσα τους τὸ Μυστήριον ἐνιαῖο καὶ ἀδιαίρετο, πού νοιώθουν πιά στὴ νέα ἀνατολὴ τοῦ «ἀνθρωπομίμητο», τὸν Ἡλιο, καὶ τὴ Γῆ, μέσα στὶς αἰώνιες εὐωδιές της, «σάμπως ἀγγιχτην καὶ ἀμύλευτην», ἐκεῖνοι πού μὲς στὶς κρύπτες ὄλες τῶν ἐνστικτων τους ἔχει σταλάξει ἡ ἴδια ἢ ἡλιακὴ οὐσία (7).

Τόσες φορές, τόσο πλατεῖα, καὶ με τόσους τρόπους ἀνάλυσε ὁ Σικελιανὸς τὴ Δελφικὴ του Πίστη, ὥστε εἶναι σ' ὅλους γνωστὴ, μὰ καὶ ἂν δὲν ἦταν, δύσκολα στὸν περιορισμένο τοῦτο χῶρο θὰ μπορούσα νὰ μιλήσω ὅπως τᾶξίζει γι' αὐτὴν. Φαντάζει ἀσφαλῶς σὰν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγνά, πιὸ ἐπιβλητικά καὶ πιὸ καθολικά πνευματικὰ φαινόμενα τοῦ καιροῦ μας. Στὴ «Δελφικὴ Ἐνωση» πού κυκλοφόρησε ἐδῶ καὶ τρεῖς χρόνια, ὡς «προανάκρουσμα», καὶ κατόπιν στὸ «Διθύραμβο τοῦ Ρόδου», μᾶς ἔδειξε ὁ Σικελιανὸς ὅλο τὸν τεράστιο ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ δυναμισμό, ὅλη τὴν ἀπροσμέτρητη ἱκανότητα γιὰ μιὰ καθολικὴ ἀνασυγκρότηση τοῦ ἀνθρώπου πού πιστεύει πῶς κλείνει ἡ Δελφικὴ του Πίστη.

Τί εἶναι αὐτὴ; Μὲ ἕνα ἀληθινὰ λαμπρὸ τρόπο, γεμάτο οἶστρο καὶ ἔξαρση, μᾶς τὸ λέγει ὁ ποιητῆς: «Εἶναι ἡ ἐπανεύρεση τῶν ἀτράνταχτων κι' αἰώνιων ἀρχῶν πού καὶ σήμερα μποροῦν καὶ πρέπει νὰ χρησιμεύσουν ὡς τὰ μόνα γνήσια καὶ ἀκατάφθορα στοιχεῖα (ἔξω τόπου κι' ἔξω χρόνου) οὐσιαστικῆς δημιουργικῆς διανόησης καὶ ζωῆς. Ἡ ἐπανεύρεση τῆς Ἀπολλωνίας Ἡθικῆς, τῆς Δωρικῆς Ὁρθοδοξίας, ὅπως ἐκδηλώθηκε ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια στοὺς Δελφούς. Ἡ ἐπανεύρεση τῆς πολυτιμότερης προγονικῆς μας κληρονομιάς, με τὸν ἀκατάλυτο δυναμισμό της, πού χάρις στὴν ἐσωτερικὴ σύνθεσή της, εἶναι κατωμένη γιὰ νὰ προσαρμόζει τὸ μυαλὸ καὶ τὶς ψυχές μας με ἀκρίβεια θαυμαστή, στὴν ὁποιαδήποτε πραγματικότητα ὅλων τῶν πνευματικῶν καὶ ἱστορικῶν μεταμορφώσεων τοῦ κόσμου. Με τὴ ζωντανὴ καὶ δημιουργικὴ ἀναβίωση τοῦ Δελφικοῦ πνεύματος θ' ἀναστηλωθεῖ ὁ ἐπὶ αἰῶνες ξεχασμένος καὶ ἀφημένος κεντρικὸς τῆς ἀνθρωπότητας σκοπός. Τὸ Δελφικὸ πνεῦμα, παρεμβαίνοντας ἔγκαιρα, δὲ θ' ἀφήσει τὸ κοινωνικὸ δράμα (ζήτημα) νὰ πάρει τὴ μηχανικὴ λύση μιᾶς

σαρκικῆς ὁμαδικῆς ἱκανοποίησης, ἀλλὰ θὰ τὸ τοποθετήσει στὴν ἀληθινὴ του θέση, ἐκεῖ πού προαιώνια ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ τὸ τοποθέτησε, γιὰ νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ τελειωτικὴ λύση τοῦ με μιὰν ὑπέρτατη καὶ καθαυτὸ καθολικὴ θρησκευτικὴ συνήχηση Βιολογικῆ Πνευματικῆ» (8).

Μὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἀντικειμενικὸν δυναμισμό τῆς Δελφικῆς Ἰδέας, μιᾶς Ἰδέας πού κανεὶς δὲν εἶναι σὲ θέση, φαντάζομαι νὰ προβλέψει τί δυνατότητες κλείνει καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τοῦ Σικελιανοῦ ὡς ποιητῆ καὶ πνευματικοῦ, γενικά, ἀνθρώπου, δὲ μπορῶ νὰ μὴν τοῖσω πόσο ὡς τώρα ἡ Ἰδέα αὐτῆ τοῦ στάθηκε γόνιμη. Ὁχι τόσο γιὰ τὴν καθαυτὸ ποιητικὴ του ὑπόσταση, — αὐτὴ τὴ ζημίωσε, ἴσως, — ὅσο γιὰ τὴ συνολικὴ πνευματικὴ του ἐνέργεια. Πραγματικά, στὰ «δελφικά» του ποιήματα δὲ βρίσκουμε πάντα ὅ,τι βρῆκαμε στὸν «Πρόλογο στὴ Ζωή», στοὺς «Στίχους», σὲ μερικὰ ἀπαράμιλλα κομμάτια (9) τοῦ «Πάσχα τῶν Ἑλλήνων». Τὸ δράμα ἔγινε τόσο πλατὺ καὶ τόσο πλούσια ἡ ἀνάυρα τῆς μυστικῆς ἐμπειρίας, ὥστε δύσκολα κατορθώνουν ν' ἀρμονιστοῦν καὶ νὰ «περιοριστοῦν» σὲ μορφή. Ἀλλὰ πνεῦμα καὶ ψυχὴ, ἄσχετα ὅπ' τὴν καθαρὴ καλλιτεχνικὴ τους ἐκδήλωση, τί διαμέτρημα ἔχουν πάρει, σὲ τί πλάτη καὶ σὲ τί βάθος ἔχουν ἀπλωθεῖ!

Ἔτσι τὸ πρόβλημα τοῦ Σικελιανοῦ ξαναγυρνᾷ στὴ βάση καὶ στὴν οὐσία του: θὰ σταθεῖ ἱκανὸς νὰ σωματώσει σὲ ἀντάξιο τοῦ δράματός του καλλιτέχνημα, τὸν τόσο μεστωμένο πιά ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ του κόσμος; Θὰ ἰσορροπηθοῦν ποτὲ μέσα του Μουσικὴ καὶ Πλαστικὴ, τὸ ὑπέρολο, ἡ μυστικὴ ἐμπειρία, ἡ σκοτεινὴ ροὴ τῆς ζωῆς, καὶ τὸ λογοκρατημένο, ἡ μορφή; Καὶ θὰ μποροῦν νὰ ὑπάρξουν τὰ δυὸ αὐτὰ χωρὶς τὸ ἕνα νὰ ζημιώνει τὸ ἄλλο, χωρὶς τὸ βιούμενον νὰ ἐκφράζεται «περιγραφικά», ἀλλὰ ἰσάξια καὶ ἰσοδύναμα, κρατώντας ὅλη τὴ θέρη τῆς ζωῆς;

Τὰ λέγω ὅλα τοῦτα καὶ θέτω ἔτσι τὸ πρόβλημα τοῦ Σικελιανοῦ, γιατί πιστεύω ὅτι θὰ μείνει πρὸ πάντων ὅ,τι ἦταν καὶ εἶναι ὡς τώρα: ἕνας μορφοποιὸς με ρυθμικὸ λόγο τοῦ ἀμορφου, ἕνας ποιητῆς. Μία ἀπὸ τὶς πιὸ γνήσιες καὶ πιὸ ἀγνές ποιητικὲς δυνάμεις τοῦ καιροῦ μας.

K. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

(1) Ὁμιλίες με τὸν «Κοδῖν».

(2) «Λόγος», V.

(3) «... στὰ παγκόσμια Κεντρικά Ἱερά καὶ στὰ συνέχοντα τὸ ἀνθρώπειον γένος ἀγιώτατα Μυστήρια» τὰ ὅποια χωρὶς ἀμφιβολία εἶχανε τὴν ἴδιαν ἐσωτερικὴ διαμόρφωση καὶ τὴν ἴδια γενικώτατη πνευματικὴ πηγὴ. «Ἡ Πνευματικὴ Βάσις τῆς Δελφικῆς Προσπαθείας», ἀρθ. Β'.

(4) «Τὸ Τραγοῦδι τῶν Ἀργοναυτῶν» (1927).

(5) «Δελφικὸς Λόγος», I. «Λόγος σπερματικός». Ὁ δεύτερος θὰ ἦταν ὁ «Ἀναλυτικὸς Λόγος» καὶ ὁ τρίτος ὁ «Δημιουργικός».

(6) «Δελφικὸς Λόγος».

(7) «Δελφικὸς Λόγος».

PAUL VALÉRY

τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

ΕΥΠΑΛΙΝΟΣ

Ἡ Ο ΑΡΧΙΤΕΚΤΩΝ (*)

Σωκράτης. — Γιατί ἐπλάστηκαν χωριστά ἄλλα στήν τάδε στιγμή, ἀπό τὴν ἄλφα ἀνάγκη καὶ ἄλλα σὲ ἄλλη περίσταση. Δὲν τὰ δημιούργησε μιὰ μόνη ἀποψη τῶν πραγμάτων, ἕνας μόνος πόθος, ἕνα πνεῦμα, ὡσάν μὲ μιὰ μοναδική πράξη. Τὸ σύνολό τους δὲν εἶναι εἰδικευμένο γιὰ μιὰ ἰδιαίτερη χρῆση, καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ ὀδηγήσουμε πρὸς βέβαια καὶ μακρυνὰ ξετυλίγματα, χωρὶς νὰ χαθοῦμε μέσα στὶς ἀτελείωτες διακλαδώσεις τους. . . Πρέπει λοιπὸν νὰ συναρμόζουμε τὰ περίπλοκα τοῦτα λόγια ὡσάν ἀκανόνιστα πελεκητὰ ἀγκωνάρια, σκαρώνοντας θεωρητικὰ κατασκευάσματα ὡς πρὸς τὶς πιθανότητες καὶ τὶς ἐκπλήξεις πού μᾶς ἐπιφυλάσσουν οἱ διαρρυθμίσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους, καὶ νὰ ὀνομάζουμε «ποιητὲς» ὅσους εὐνοεῖ σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία ἡ τύχη.

Φαῖδρος. — Φαίνεται πὼς καὶ σὺ ὁ ἴδιος προσηλυτίστηκες στὴ λατρεία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς! Βλέπω πὼς δὲν μπορείς νὰ μιλήσεις, χωρὶς νὰ δανειστῆς ἀπὸ «τὴν μείζονα τέχνην» τὶς εἰκόνες τῆς καὶ τὸ στέρεο ἰδανικό τῆς.

Σωκράτης. — Εἶμαι ἀκόμα διαποτισμένος ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Εὐπαλίνου πού μοῦ ἀνάφερες. Ἐύπησαν μέσα μου κάτι πού τοὺς μοιάζει.

Φαῖδρος. — Κοιμόταν λοιπὸν μέσα σου ἕνας ἀρχιτέκτων;

Σωκράτης. — Τίποτα δὲν μπορεί νὰ μᾶς μαγέψει, τίποτα νὰ μᾶς τραβήξει· τίποτα δὲν κάνει νὰ τεντωθῶνε τ' αὐτιά μας, νὰ καρφωθεῖ τὸ βλέμμα μας· τίποτα δὲ διαλέγουμε μέσα στὸ πλῆθος τὰ πράγματα, καὶ τίποτα δὲν ταραξί τὴν ἰσορροπία τῆς ψυχῆς μας, πού νὰ μὴ βρίσκεται ἀπὸ τὰ πρῖν, μὲ κάποιον τρόπο, μέσα στὸ εἶναι μας, ἢ νὰ μὴν τὸ προσδοκοῦσε ἡ φύση μας μυστικά. Ὅ,τι γινόμαστε, ἔστω καὶ προσωρινά, ἦτανε προετοιμασμένο. Ὑπῆρχε μέσα μου ἕνας ἀρχιτέκτων, καὶ οἱ περιστάσεις δὲν ἀποτελεῖσαν τὴ διαμόρφωσή του.

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Φαῖδρος. — Ἀπὸ τί τὸ καταλαβαίνεις; **Σωκράτης.** — Ἀπὸ κάποια, δὲν ξέρω, βαθειὰ πρόθεση νὰ οἰκοδομήσω, πού ἀνησυχεῖ τὸ στοχασμὸ μου βουβά.

Φαῖδρος. — Δὲν ἔδειξες τίποτα τέτοιο ὅσο ζούσαμε.

Σωκράτης. — Σοῦ εἶπα πὼς ἐγεννήθηκα πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ μέθανα· ἕνας μόνον. Τὸ παιδί πού γεννιέται εἶναι ἕνα πλῆθος ἀμέτρητο, καὶ ἡ ζωὴ τὸ περιορίζει ἀρκετὰ νωρὶς σ' ἕνα ἄτομο μοναχά, αὐτὸ πού ἐκδηλώνεται καὶ πεθαίνει. Ἐνα πλῆθος Σωκράτες ἐγεννήθηκα μαζί μου, κι' ἀπ' αὐτὸ σιγά·σιγά ξεχωρίστηκε ὁ Σωκράτης ἐκεῖνος, πού ἦταν ταμμένος στοὺς δικαστὲς καὶ τὸ κώνειο.

Φαῖδρος. — Καὶ τί ἀπόγιναν οἱ ἄλλοι; **Σωκράτης.** — Ἰδέες. Ἐμείναν στήν κατάσταση τῆς ἰδέας. Ἦρθαν καὶ ζήτησαν νὰ ὑπάρξουν, καὶ ἀπορρίφθηκαν. Τοὺς ἐκρατοῦσα μέσα μου, καὶ ἦταν οἱ ἀμφίβολοι καὶ οἱ ἀντιφάσεις μου. . . Καμιὰ φορὰ, τὰ σπέρματα αὐτὰ τῆς προσωπικότητάς τὰ εὐνοεῖ ἢ περίσταση, καὶ βρισκόμαστε τότε ἴσα-ἴσα στὸ σημεῖο ν' ἀλλάξουμε φυσικό. Βρίσκομε μέσα μας προτιμήσεις καὶ χαρίσματα πού δὲν ὑποπτευόμαστε πὼς ὑπῆρχαν στὸν ἑαυτὸ μας· ὁ συνθέτης γίνεται στρατηγός, ὁ πιλότος αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του γιαιτρό· κ' ἐκεῖνος πού ἡ ἀρετὴ του ναρκισσεύεται καὶ σεβότανε τὸν ἑαυτὸ τῆς, ξεσκεπάζει μέσα του ἕναν Κάκο (1) κρυμμένο, καὶ μιὰ ψυχὴ ληστή.

(1) Ὁ Κάκος εἶναι μιὰ σβουμένη καὶ ἀμφίβολη μορφή τῆς παλιᾶς Ρωμαϊκῆς Θρησκείας, πρὶν ξεκαθαρισθεῖ τὸ Δωδεκάθεο τῆς ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁλόμπου. Φαίνεται πὼς λατρευόταν τὸ θεῖο του ἀντίστοιχο ἀπὸ τὶς Ἑστιάδες στὸν Παλατίνου λόφο, ὅπου σωζόταν στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους μιὰ «Κακία κλίμαξ». Κατὰ τὸ Βιργίλιο, ἦταν γιὸς τοῦ Ἡφαίστου μὲ ζωώδη μορφή, πού φυσῶντας φωτιὰ ἀπὸ τὰ ρουθούνια του, φώλιαζε σὲ μιὰ σπηλιά τοῦ Ἀβεντίνου καὶ σκότωνε τὴ νύχτα ἄνθρωπους. Στοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους, διὰν ἐπικρατοῦσε ἡ Εὐημεριστικὴ ἑρμηνεία τῶν μύθων, ἦταν φυσικὴ ἢ παρετυμολογία ἀπὸ τὸ κάκος, ὁ Εὐάνδρος λέει: «Κάκος μὲν ληστής, κακὸς δὲ τὸ ἐπίθετον.» (Σ. τ. Μ.)

Φαῖδρος. — Εἶναι ἀλήθεια σωστὸ πὼς μερικὲς ἡλικίες τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σὰ σταυροδρόμια.

Σωκράτης. — Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία ἰδιαίτερα εἶναι τοποθετημένη στὴ μέση τῶν δρόμων. . . Μιὰ μέρα, ἀπὸ τὶς ὥραιες μου ἡμέρες, ἀγαπητέ μου Φαῖδρο, ἐνίωσα ἕναν παράξενο δισταγμὸ ἀνάμεσα στὶς πολλὰς ψυχές μου. Ἡ τύχη ἦρθε καὶ μούβαλε στὰ χέρια τὸ πιὸ ἀμφίβολο καὶ πολυσήμαντο πράγμα τοῦ κόσμου. Καὶ οἱ ἀτελείωτοι συλλογισμοὶ πού μὲ ἀνάγκασαν νὰ κάνω, μποροῦσαν μὲ τὴν ἴδια πιθανότητα νὰ μὲ ὀδηγήσουν στὸ φιλόσοφο πού ἔγινα, ὅσο καὶ στὸν καλλιτέχνη πού δὲν ὑπῆρξα.

Φαῖδρος. — Κ' ἕνα πράγμα παρακίνησε τὴν ψυχὴ σου μὲ τόσο διαφορετικοὺς τρόπους;

Σωκράτης. — Ναί, ἕνα τιποτένιο ἀντικείμενο, ἕνα ὠρισμένο πράγμα πού βρῆκα στὸ δρόμο περπατώντας. Αὐτὸ στάθηκε ἀφειρητὴ γιὰ κάποια σκέψη, πού ἀπὸ μόνη τῆς μοιραζόταν σὲ δύο, στήν πρόθεση νὰ τὸ κατασκευάσω ἢ νὰ τὸ γνωρίσω.

Φαῖδρος. — Ἀξιοθαύμαστο πράγμα! Ἄξιο νὰ συγκριθεῖ μὲ τὴν κυψέλη τῆς Πανδώρας, πού ἐκλείνε μέσα τῆς ὄλα τὰ καλὰ καὶ ὄλα τὰ κακὰ μαζί. Κάνε με νὰ ἰδῶ αὐτὸ τὸ πράγμα, ὅπως μᾶς κάνει καὶ θαυμάζουμε τὴν ἀσπίδα τοῦ Πηλεΐδη ὁ μέγας Ὀμηρος.

Σωκράτης. — Καταλαβαίνεις βέβαια πὼς δὲν περιγράφεται. . . Ἡ σημασία του εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὴν ἀνησυχία πού μοῦ προξένησε.

Φαῖδρος. — Ἐξηγήσου πληρέστερα.

Σωκράτης. — Ἐ, λοιπὸν, Φαῖδρο, νὰ πὼς ἔγινε τὸ πράγμα: περπατοῦσα ἀκρη-ἀκρη στὴ θάλασσα, ἀκολουθοῦσα ἕνα περιγιάλι χωρὶς τέλος. . . Δὲν εἶναι ὄνειρο πού σοῦ ἀνιστορῶ. Ἐπήγαινα δὲν ξέρω πού, γεμάτος ζωὴ, μισομεθυμένος ἀπὸ τὰ νιάτα μου. Βαραίνοντας στὸ πρόσωπο καὶ στὰ μέλη μου, ὁ ἀγέρας, ἠδονικὰ λαγαρὸς καὶ ἀδρός, ἔβαζε ἀντίκρου μου ἕναν ἀπιαστον ἦρωα, πού ἔπρεπε νὰ ὑπερικήσω γιὰ νὰ προχωρήσω. Καὶ ἡ ἀντίσταση αὐτὴ πού ὀλοένα παραμέριζα, μ' ἔκανε, σὲ κάθε βῆμα, ἦρωα φανταστικό, νικητὴ τοῦ ἀνέμου, καὶ πλούσιο σὲ δυνάμεις πού ὀλοένα ξαναγεννιόνταν, ἀδιάκοπα ἐξισωμένες μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀόρατου ἀνταγωνιστῆ μου. . . Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὰ νιάτα. Δρασκελίζα μὲ φόρα τὸ καμπυλωτὸ περιγιάλι, σκληρομένο καὶ πατημένο ἀπὸ τὸ κύμα. Ὅλα τὰ πράγματα γύρω μου ἦταν ἄπλα καὶ ἀγνὰ: ὁ οὐρανός, τὸ νερὸ καὶ ὁ ἄμμος. Ἐβλεπα νᾶρχονται ἀπ' ἀλάργα τὶς μεγάλες ἐκεῖνες μορφές πού φαίνεται σὰ νὰ τρέχουν ἀπὸ τὶς ὄχτες τῆς Λιβύης, μεταφέροντας τὶς ἀστραφτερές κορυφές τους, τὰ σκαμένα τους βαθουλώματα, τὴν ἀνένδοτὴ τους ἐνέργεια, ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ ἴσαμε τὴν

Ἀττικὴ, ἀπάνω στὴν ἀπέραντην ὑγρὴν ἔκταση. Βρίσκουν τέλος ἕνα φραγμὸ, τὸ ἴδιο τὸ βάθος τῆς Ἑλλάδας· σπάζουν ἀπάνω στὴν ὑποβρύχια τούτη βάση ὑποχωροῦν ἀκατάστατα πρὸς τὴν ἀφειρητὴ τῆς διάρκειάς τους. Στὸ σημεῖο αὐτὸ, τὰ κύματα πού ἀκολουθοῦν, προφταίνουν τὰ πρῶτα, κατρακυλιστὰ καὶ ἀνακατωμένα, καὶ θάλεγε κανεὶς πὼς οἱ μορφές τοῦ πελάγου πολεμᾶνε μεταξὺ τους. Οἱ ἀμέτρητες σταγόνες σπάζουν τὶς ἀλυσίδες τους, ὑψώνεται σκόνη ἀστραφτερή. Βλέπεις λευκοὺς καβαλάρηδες νὰ πηδοῦν πέρ' ἀπ' τὸν ἑαυτὸ τους, καὶ ὄλους αὐτοὺς τοὺς ἀποσταλμένους τῆς ἀνεξάντλητης θάλασσας ν' ἀφανίζονται καὶ νὰ ξαναφαίνονται, μὲ μόνοντονο χουγιαχτό, σὲ μιὰ πλαγιά μαλακὴ καὶ σχεδὸν ἀόρατη, πού ὁμως ὄλη τους ἡ μανία δὲ θὰ κατορθώσει ποτὲ νὰ σκαρφαλώσει, κι' ἄς ἔρχονται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ ὀρίζοντα. Ἐδῶ ὁ ἀφρός, ἀναριγμένος μακρύτερα ἀπὸ τὸ ψηλότερο κύμα, σχηματίζει σωροὺς ἰριδωτοὺς καὶ ὑποκίτρινους, πού σκάζουν στὸν ἥλιο, ἢ πού διασκορπίζει καὶ διώχνει ὁ ἀνεμος, μὲ τὸν κωμικώτερο τρόπο τοῦ κόσμου, σὰ ζῶα τρομαγμένα ἀπὸ τὸ ἀπότομο πήδημα τῆς θάλασσας. Ἄλλὰ ἐγὼ χαίρομαι τὸν παρθενικὸν ἀφρὸ πού ὄ,τι γεννιέται. . . Εἶναι παράξενα ἀπαλὸς στὴν ἀφή. Εἶναι γάλα χλιαρὸ καὶ ἀερισμένο, πού ἔρχεται μὲ βία ἠδονικὴ, περιβρέχει τὰ γυμνὰ πόδια, τὰ ξεδιψάζει, τὰ ξεπερνάει καὶ κατρακυλάει πάνωθί τους, βογγώντας μὲ φωνὴ πού ἐγκαταλείπει τὴν παραλία καὶ ἀποτραβιέται στὸν ἑαυτὸ τῆς ἐνῶ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἀνθρώπου, ζωντανὸ καὶ παρόν, βυθίζεται λίγο περισσότερο μέσο στὸν ἄμμο πού τὸ ρουφάει κ' ἐνῶ ἡ ψυχὴ παραδίνεται στὴν ἰσχυρὴ καὶ λεπτὴ ἐκείνη μουσικὴ, εἰρηνεύει, κ' αἰώνια τὴν ἀκολουθεῖ.

Φαῖδρος. — Μὲ κάνεις καὶ ξαναζῶ! Ἄ, γλῶσσα φορτωμένη ἀρμύρα, καὶ λόγια μὰ τὴν ἀλήθεια θαλασσινά!

Σωκράτης. — Παρασύρθηκα καὶ μακρυνὰ τὸ λόγο μου. . . Ἐχομε ὄλη τὴν αἰωνιότητα γιὰ νὰ συζητήσουμε γιὰ τὸ χρόνο. Βρισκόμαστε ἐδῶ γιὰ νὰ ἐξαντλήσουμε τὸ πνεῦμα μας, καθὼς οἱ Δαναῖδες.

Φαῖδρος. — Καὶ τὸ πράγμα ἐκεῖνο;

Σωκράτης. — Τὸ πράγμα ἐκεῖνο κοίτονταν στὴν ὄχτη ὅπου ἐβάδιζα, ὅπου σταμάτησα, κι' ὅπου σοῦ μίλησα ἐκτενῶς γιὰ ἕνα θέσμα πού τὸ γνωρίζεις ὅσο κι' ἐγὼ· ὁμως, καθὼς τὸ θυμόμαστε τώρα σὲ τοῦτο τὸν τόπο, παίρνει σὰ μιὰ καινούργια μορφή, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς ὅτι ἔχει ἐξαφανισθεῖ γιὰ πάντα. Περίμενε λοιπὸν, καὶ μὲ λίγα λόγια θε νάβρω κάτι πού δὲν ἐγύρευα.

Φαῖδρος. — Βρισκόμαστε βέβαια πάντα στὸ περιγιάλι;

Σωκράτης. — Ἀναγκαστικά. Τὸ σύνορο αὐτὸ τῆς Γῆς καὶ τοῦ Ποσειδῶνα, πού ἀ-

διάκοπα ἀμφισβητοῦν οἱ ἀντίζηλες θεότητες, εἶναι ὁ τόπος τῆς πιὸ θανατερῆς, τῆς πιὸ ἀένανης ἀνταλλαγῆς. Ἐκεῖ μεταφέρονται καὶ ξεβράζονται ὅσα ἀπορῖχνει ἡ θάλασσα καὶ ὅσα ἡ γῆ δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ· τὰ φριχτὰ μέλη τῶν ξαρμάντων καραβιῶν, μαῦρα ὡς τὸ κάρβουνο, σὰ νὰ τὰ ἔχουν κάψει τ' ἀρμυρὰ νερά· τὰ κουφάρια, πού τοιμπολόγησαν ἀπαίσια τὰ ὄρνια κ' ἔγλυψε γύρω τὸ κύμα· τὰ μαλακὰ καὶ ἔλαστικά φύκια, πού ἀρπαξαν οἱ θύελλες ἀπὸ τὰ διάφανα βοσκοτόπια τῶν κοιπαδιῶν τοῦ Πρωτέα· τὰ ξεφουσκωμένα τέρατα, μὲ τὰ κρύα θανάσιμα χρώματα· ὅλα τέλος τὰ πράγματα πού παραδίνει ἡ Μοῖρα στοῦ πελάγου τῆ λύσσα, καὶ στὴ διαμάχη τῆ χωρὶς ἔκβαση τοῦ νεροῦ μὲ τὴν ὄχτη· κί' ὄλ' αὐτὰ ὑψώνονται, κατεβαίνουν· ἀρπάζονται, χάνονται, ξαναρπάζονται κατὰ τὴν ὥρὰ καὶ τὴν ἡμέρα· μάρτυρες θλιβεροὶ τῆς ἀδιαφορίας τῶν μοιρῶν, σιχαμεροὶ θησαυροί, μπαίγνια μιᾶς ἐναλλαγῆς τόσο ἀεικίνητης, ὅσο καὶ στατικῆς . . .

Φαῖδρος. — Κ' ἐκεῖ ἴσα-ἴσα βρῆκες; . . .

Σωκράτης. — Ἐκεῖ ἀκριβῶς. Βρῆκα ἓνα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ πράγματα πού ἀπορῖχνει ἡ θάλασσα· ἓνα πράγμα ἄσπρο, μὲ τὴν ἀγνότερη λευκότητα· γιαλισμένο, καὶ σκληρὸ, κί' ἀπαλὸ, κ' ἔλαφρὸ. Λαμπύριζε στὸν ἥλιο, ἀπάνω στὸ γλυμένον ἄμμο, πού εἶναι σκοτεινὸς καὶ σπαρμένος σπίθες. Τὸ πῆρα· φύσηξα ἐπάνω του· τὸ ἔτριψα στὸ χιτῶνα μου, καὶ τὸ παράξενο σχῆμα του σταμάτησε ὅλους τοὺς ἄλλους στοχασμοὺς μου. Ποιὸς σὲ ἔκανε; συλλογιζόμουν. Δὲ μοιάζεις μὲ τίποτα, κί' ὁμως ἄμορφο δὲν εἶσαι. Εἶσαι τῆς πλάσης παιγνίδι, ἐσύ, τὸ χωρὶς ὄνομα, πού ἔφτασες ὡς ἐμένα ἀπὸ τῆ χάρι τῶν θεῶν, ἀνάμεσα στὰ σκουπίδια πού ἀπαρνήθηκε τῆ νύχτα ἡ θάλασσα!

Φαῖδρος. — Τί μέγεθος εἶχε αὐτὸ τὸ πράγμα;

Σωκράτης. — Ἦταν σχεδὸν ὡσάν τὸ γρόθο μου.

Φαῖδρος. — Καὶ ἀπὸ τί ὑλικό;

Σωκράτης. — Ἰδίας λογιῆς καθὼς τὸ σχῆμα του: ἀμφίβολο. Ἦταν ἄραγε κάκαλο ψαριοῦ, φθαρμένο παράξενο ἀπὸ τὴν προστριβὴ τοῦ ψιλοῦ ἄμμου μὲς' στὰ νερά; Ἦ ἔλεφαντόδοντο, πού ἐσκάλισε κάποιος τεχνίτης πέρ' ἀπ' τὴς θάλασσες, γιὰ μιὰν ἀγνωστὴ χρῆση; Ποιὸς ἔξερει; . . . Θεότητα ἴσως, ναυαγισμένη μαζί μὲ τὸ ἴδιο καράβι, πού τὴν εἶχαν φτιάξει γιὰ νὰ τὸ προφυλάξῃ ἀπ' τὸ χαμό του; Ποιὸς ἦταν ὁ δημιουργὸς του; Ἦταν θνητὸς πού, ὑποταγμένος σὲ μιὰν ἰδέα, καὶ κυνηγώντας μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια ἓνα σκοπὸ ξένο πρὸς τὴν ὕλη πού καταπιάνεται, σκαλίζει, ἀπορῖχνει κομμάτια ἢ τὰ ἐνώνει· σταματᾷ καὶ κρίνει, καὶ χωρίζεται τέλος ἀπὸ τὸ ἔργο του ἐπειδὴ κάτι τοῦ λέει πὼς τὸ ἔργο τελειώθηκε; . . . Ἦ μὴν ἦταν δουλειὰ κορμιοῦ ζωντανοῦ, πού χωρὶς νὰ τὸ

ἔξερει, κατεργάζεται τὴν οὐσία του τὴν ἴδια, καὶ σχηματίζει τυφλὰ τὰ ὄργανα καὶ τὰ ὄπλα του, τὸ δσπρακο, τὰ κόκκαλά του, τοὺς χαυλιόδοντες· κάνοντας ἔτσι ὥστε ἡ τροφή πού ἀπομυζᾷ γύρω του νὰ λαβαίνει μέρος στὴ μυστηριακὴ οἰκοδόμησι πού τοῦ ἐξασφαλίζει κάποια διάρκεια; Ἦ ἴσως ὁμως νὰ μὴν ἦταν παρὰ καρπὸς τοῦ ἀπειρου χρόνου. . . Μὲ τὸ ἀέναο δούλεμα τῶν θαλασσινῶν νερῶν, μὲ τὸ πολὺ παρακύλισμα καὶ τὸ χτύπημα ἀπ' ὄλοῦθε, τὸ σπασίδι ἐνὸς βράχου, ἂν τὸ ὑλικό του ἔχει ἀνιση σκληρότητα, καὶ δὲν κιντυνεύει νὰ στρογγυλέψῃ μὲ τὸν καιρὸ, μπορεῖ ἀξιόλογα νὰ πάρει μιὰν ἐμφάνισι κάπως ἀξιολογώτερη. Δὲν εἶναι ὄλωσδιόλου ἀδύνατο, ὅταν ἓνα ἄμορφο κομμάτι μαρμάρου ἢ πέτρας βρίσκεται παραδομένο στὴν ἀκατάλυτη ταραχὴ τῶν κυμάτων, ν' ἀνεορθεῖ ἀπὸ κεῖ κάποια μέρα, ἀπὸ κάποια τύχη ἄλλης λογιῆς, καὶ νὰ παρομοιάζῃ τῶρα μὲ τὸν Ἀπόλλωνα. Θέλω νὰ πῶ πὼς ὁ ψαράς, πού ἔχει κάποιαν ἰδέα γιὰ τὸ θεϊκό του τὸ πρόσωπο, θὰ τὸ ἀναγνωρίσει ἀπάνω στὴν πέτρα πού ἐτράβηξε ἀπὸ τὸ κύμα· ἀλλὰ ὅσο γιὰ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, τὸ ἱερὸ πρόσωπο τοῦ εἶναι μόνον μιὰ περαστικὴ μορφή ἀνάμεσα στὸ συγγενικὸ πλῆθος τῶν μορφῶν πού ἀναγκαστικά θὰ τοῦ ἐπιβάλλῃ ἡ ἐνέργεια τῆς θάλασσας. Ὅταν δὲν κοστίζουν τίποτα οἱ αἰῶνες, αὐτὸς πού τοὺς διαθέτει μεταμορφώνει ὅ,τι θέλει, σὲ ὅ,τι ἄλλο θέλει.

Φαῖδρος. — Μὰ τότε λοιπὸν, ἀγαπητέ μου Σωκράτη, ἡ ἐργασία ἐνὸς καλλιτέχνη, ὅταν κάνει ἀμέσως καὶ μὲ τὴ συνεπῆ θέλησι τοῦ μιὰ τέτοια προτομή, σάν τοῦ Ἀπόλλωνα, δὲν εἶναι, σὰ νὰ ποῦμε, τὸ ἀντίθετο τοῦ ἀπεριόριστου χρόνου;

Σωκράτης. — Ἀκριβῶς. Εἶναι ὄλωσδιόλου τὸ ἀντίθετό του, σὰ νὰ συντομεύουν τὴν πορεία τῆς φύσης οἱ πράξεις πού φωτίζονται ἀπὸ ἓνα στοχασμό· καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, μὲ πᾶσα βεβαιότητα, πὼς ἓνας καλλιτέχνης ἀξίζει χιλίους αἰῶνες ἢ ἓκατὸ χιλιάδες, ἢ καὶ πολὺ περισσότερο. Αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς ἡ ἀγνοια ἢ ἡ τύχη θὰ χρειάζονταν τὸν ἀφάνταστο σχεδὸν αὐτὸ χρόνο γιὰ νὰ καταφέρουν τυφλὰ τὸ ἴδιο πράγμα, πού ὁ ἔξοχος ἀντρας ἔχει συντελέσει σὲ λίγες ἡμέρες. Δὲν εἶναι παράξενο τὸ κριτήριον τοῦτο τῶν ἔργων;

Φαῖδρος. — Πάρα πολὺ παράξενο. Εἶναι μεγάλη δυστυχία πού δὲν μπορούμε νὰ τὸ χρησιμοποιήσομε σχεδὸν καθόλου. Ἄλλὰ πὲς μου, τί ἔκανες, κρατώντας αὐτὸ τὸ πράγμα στὰ χέρια σου;

Σωκράτης. — Ἐμεινα κάμποσιν ὥρα, κί' ἄλλη τόσιν ἀκόμα, καὶ τὸ περιεργάζομαι ἀπ' ὅλες του τὴς μεριές. Τὸ ρωτοῦσα, χωρὶς νὰ μπορῶ νὰ σταθῶ σὲ μιὰν ἀπάντησι. . . Νὰ ἦταν τὸ περίεργο ἐκεῖνο πρᾶμα ἔργο τῆς ζωῆς ἢ τῆς τέχνης, ἢ ἔργο τοῦ χρόνου καὶ παιγνίδι τῆς πλάσης; Δὲν

κατόρθωσα νὰ τὸ ξεδιαλύνω. . . Καὶ τότε, ξαφνικά, τῆρριξα πίσω στὴ θάλασσα.

Φαῖδρος. — Τὸ νερὸ ἀναπήδησε, καὶ οὐ ξελάφρωσε.

Σωκράτης. — Ὁ νοῦς δὲν ἀπομακρύνει τόσο εὐκόλα ἓνα αἰνίγμα. Ἡ ψυχὴ δὲν ξαναγαληνεύει μὲ τόσο ἀπλὸ τρόπο ὅπως ἡ θάλασσα. . . Τὸ ζήτημα αὐτὸ πού μόλις εἶχε γεννηθεῖ, ἀρχίθηκε νὰ μεγαλώνει μὲς' τὴν ψυχὴ μου, πού δὲν τῆς ἔλειπαν μήτε τὰ ἐφόδια, μήτε οἱ ἀπηχῆσεις, μήτε ὁ καιρὸς, μήτε τὸ πλάτος, καὶ μὲ κράτησε ἀπασχολημένο γιὰ ὥρες πολλές. Ὅσο κί' ἂν ἀνάσαινα ἡδονικά, ὅσο κί' ἂν ἄφηνα τὴ ματιά μου νὰ χαίρεται τὴς λαμπερῆς ὁμορφιῆς τῆς ἀπέραντης ἔκτασης, ἐνιωθα ὁμως τὸν ἑαυτὸ μου αἰχμαλωτισμένο ἀπὸ μιὰ σκέψη. Οἱ θύμησές μου τὴν ἔτρεφαν μὲ παραδείγματα, κί' αὐτὴ πάσκιζε νὰ τὰ μεταστρέφῃ πρὸς ὄφελός της. Τῆς ἐπαρουσίαζα χίλια πράγματα, γιὰ τὴν δὲν ἤμουν ἀκόμα, ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, τόσο ἔμπειρος στὴν τέχνη νὰ συλλογιζόμην καὶ νὰ ξεγελῶ τὸν ἑαυτὸ μου, ὥστε νὰ προαισθάνομαι τί ἔπρεπε, καὶ τί δὲν ἔπρεπε νὰ γυρεύω ἀπὸ μιὰν ἀλήθεια, πολὺ νεὰ ἀκόμα καὶ πολὺ λεπτοκαμωμένη, γιὰ νὰ ὑποφέρει τὴν αὐστηρότητα μιᾶς ἀνάκρισις πολύωρης.

Φαῖδρος. — Γιὰ δεῖξε μας λίγο τὴν ἀλήθεια τούτη τὴν τόσο εὐκολόσπαστη.

Σωκράτης. — Δὲν τολμῶ σχεδὸν νὰ σοῦ τὴν προσφέρω γιὰ νὰ διασκεδάσεις.

Φαῖδρος. — Μὰ ἐσύ μόνος σου τὸ πρότεινες.

Σωκράτης. — Ναι. Νόμιζα πὼς ἦταν πιὸ τιμητικὸ νὰ σοῦ τὴν ἐκθέσω. . . Ἄλλὰ ὅσο τὴν πλησιάζω, καὶ βρίσκομαι σχεδὸν στὸ σημεῖο νὰ τὴν πῶ, τόσο νιώθω κάποια ντροπαλοσύνη νὰ σοῦ φανερώσω τὸ ἀπλοϊκὸ ἐκεῖνο δημιούργημα τῆς χρυσοῆς μου ἐποχῆς.

Φαῖδρος. — Τί φιλοτιμία! Ξεχνᾷς πὼς εἶμαστε σκιές! . . .

Σωκράτης. — Νὰ λοιπὸν ποιά ἦταν ἡ ἀφελῆς μου ἰδέα. Παραξενεμένος ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο τοῦτο, πού δὲν κατάφερα νὰ καταλάβω τὴ φύση του, καὶ πού ὅλες οἱ κατηγορίες τῆς σκέψης τὸ διεκδικούσαν καὶ τὸ ἀπόδιωχναν μὲ τὴν ἴδια δύναμη, δοκίμασα νὰ γλυτώσω ἀπὸ τὴν ἐνοχλητικὴν εἰκόνα τοῦ εὐρήματός μου. Καὶ πὼς θὰ μπορούσα νὰ τὸ καταφέρω, ἂν δὲν ἔκανα ἓναν ἐλιγμό, μεγαλοποιώντας ἀκριβῶς τὴν δυσκολία του; Τὸ κάτω-κάτω ἔλεγα μέσα μου, ἡ ἴδια ἀμφιβολία πού μοῦ προβάλλεται ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο πού βρῆκα, μπορεῖ νὰ νοηθεῖ καὶ σχετικὰ μ' ἓνα γνωστὸ ἀντικείμενο. Ἄλλὰ σὲ τοῦτο τὸ τελευταῖο, ἀφοῦ μᾶς εἶναι γνωστὸ, κατέχομε καὶ τὴν ἐρώτησι καὶ τὴν ἀπάντησι· ἢ καλύτερα, κατέχομε ἴδιως τὴν ἀπάντησι, καὶ

(Ἀκολουθεῖ)

ἔφέροντας πὼς τὴν ἔχομε, ἀμελοῦμε νὰ διατυπώσομε τὴν ἐρώτησι. . . Ὑπόθεσε λοιπὸν πὼς παρατηρῶ ἓνα πράγμα πολὺ συνειθισμένο, π. χ. ἓνα τραπέζι, ἓνα σπίτι, ἓναν ἀμφορέα, καὶ καμώνομαι γιὰ λίγην ὥρα πὼς εἶμαι ἀνθρωπος ὄλωσδιόλου ἀπολιτιστός, πού δὲν εἶχε ἰδεῖ ποτέ του τέτοια πράγματα· θὰ μπορούσα λοιπὸν τότε πολὺ ὥρα νὰ ἀμφιβάλλω ἂν αὐτὰ τὰ πράγματα εἶναι κατασκευάσματα τοῦ ἀνθρώπου. . . Χωρὶς νὰ ξέρω σὲ τί μπορούν νὰ χρησιμεύουν, οὔτε καὶ ἂν χρειάζονται σὲ ὅποιονδήποτε· καὶ χωρὶς νὰ μὲ πληροφορήσει ἄλλωστε κανεὶς, θὰ ἔπρεπε ἀναγκαστικά νὰ φανταστῶ ἓνα μέσο γιὰ νὰ ἡσυχάσω τὸ μυαλό μου ὅσο γι' αὐτὰ.

Φαῖδρος. — Καὶ τί φαντάστηκες;

Σωκράτης. — Ἐμεινα κάμποσιν ὥρα στὴν ἴδια θέσι, ψάχνοντας, βρίσκοντας, χάνοντας καὶ ξαναβρίσκοντας τὸ μέσο γιὰ νὰ διακρίνω αὐτὸ πού παράγει ἡ φύσι ἀπὸ ὅ,τι φτιάχνει ὁ ἀνθρωπος, καὶ τὸ μάτι μου δίσταζε ἀνάμεσα στὰ πολλὰ φῶτα· ὕστερα βάλθηκα νὰ περπατῶ πολὺ γρήγορα, μέσα πρὸς τὴν ξηρὰ, σάν ἀνθρωπος πού οἱ στοχασμοὶ του, ὕστερα ἀπὸ μακροχρόνια ταλάντευσι πρὸς ὅλα τὰ μέρη, φαίνονται τέλος νὰ προσανατολίζονται καὶ νὰ συναρμολογοῦνται σὲ μιὰ μοναδικὴν ἰδέα, πού τὴν ἴδια στιγμὴ γεννᾷ στὸ σῶμα του τὴν ἀπόφασι νὰ κινηθεῖ καθορισμένα καὶ τὴν στέρεη περπατησιά.

Φαῖδρος. — Αὐτὸ τὸ νιώθω. Πάντα τὸ θαύμαζα, πὼς μιὰ ἰδέα πού μᾶς κατεβαίνει, ἂς εἶναι καὶ ἡ πιὸ ἀφηρημένη τοῦ κόσμου, μᾶς δίνει φτερά καὶ μᾶς πηγαίνει ὅπου καὶ νᾶναι. Σταματοῦμε, ξεκινοῦμε πάλι, αὐτὸ θὰ πεῖ στοχασμός.

Σωκράτης. — Καὶ τρέχοντας σχεδὸν, συλλογιζόμουν: ἓνα δέντρο μὲ πυκνὴ φυλλωσιά, εἶναι γέννημα τῆς φύσης. Εἶναι μιὰ οικοδομὴ πού μέρη τῆς εἶναι τὰ φύλλα, τὰ κλαδιά, ὁ κορμὸς καὶ οἱ ρίζες. Ὑποθέτω πὼς καθένα ἀπὸ τὰ μέρη του μοῦ δίνει τὴν ἐντύπωσι κάποιας πολυπλοκότητας. Καὶ λέω τώρα πὼς τὸ σύνολο τοῦ δέντρου αὐτοῦ εἶναι πιὸ πολύπλοκο ἀπὸ ἓνα ὅποιονδήποτε μέρος του.

Φαῖδρος. — Αὐτὸ εἶναι ὄλοφάνερο.

Σωκράτης. — Χμ! Δὲν τὸ πιστεύω τώρα καθόλου. Ἄλλὰ τότε ἤμουν μόλις δεκαοχτῶ χρονῶ, καὶ δὲν ἐγνώριζα παρὰ βεβαιότητες. Τὸ δέντρο λοιπὸν, πού περιλαμβάνει αὐτὰ κί' αὐτὰ τὰ μέρη, περιλαμβάνει καὶ ἀναδέχεται ὅλες τὴς διαφορετικῆς του πολυπλοκότητας. Καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει μ' ἓνα ζῶο, πού τὸ σῶμα του ὄλοκληρο εἶναι πιὸ περίπλοκο πρᾶμα παρὰ τὸ πόδι, ἢ τὸ κεφάλι, ἀφοῦ τὸ περίπλοκο σύνολο περικλείει μὲ κάποιον τρόπο μέσα του, σὰ νὰ ἦταν μέρη του, τὴς πολυπλοκότητες τῶν διαφόρων μερῶν του.

Μεταφρ. ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΚΟΥΦΟΒΡΑΣΗ *

— Τι θά πῃ γιὰ τὸ δάσκαλό σας; . . . Ἡ κλειδαριά! εἶπε τὸ δάσκαλάκι μ' ἀληθινὴ τρομάρα (πὺ δὲ θάξερε νὰ πῃ ἂν ἦτανε καὶ ψεύτικη). Κάποιος κρυφοκοιτάζει!

Σηκώθηκε ὀρθὴ κι' ἀποφασισμένη. Τὰ μάτια της πετούσανε φωτιές.

— Ἔτσι; εἶπε φροντίζετε μονάχα γιὰ τὸν ἑαυτό σας, ἔ; Τότε, δώστε τὸ χαρτί! Τότε κ' ἡ μάννα μου. . . (ἄρχισε νὰ φέρνῃ γύρους καὶ νὰ περπατῇ σὰν τὴ μάννα της καμαρωτὰ καὶ ν' ἀνεμίξῃ θεατρικὰ τὰ χέρια). «Δὲ μοῦ λέτε, παρακαλῶ, κύριε δάσκαλε, πῶς ἐπιτρέπετε στὴν κόρη μου νὰ παίξῃ μαζί σας; Τί θάρρος εἶν' αὐτὸ πὺ τῆς δίνετε; Τί ὀρθογραφία εἶν' αὐτὴ; Ὁρθογραφίες εἶν' αὐτὲς πὺ τῆ μαθαίνετε ἢ ἀνορθογραφίες; Καὶ τί γελοίο (τὸ τόνιζε) γράψιμο εἶν' αὐτὸ;» Αὐτὰ θά πῃ ἡ μαννούλα μου, ἡ καλὴ μου ἡ μάννα!

Καὶ τᾶλεγε ὄλ' αὐτὰ μὲ μιὰ βαθεῖα φωνὴ πνιγμένη, γιὰ νὰ μὴν τὴν ἀκούσῃ κ' ἡ μάννα της καλοῦ-κακοῦ. Καὶ σὰν τρελλὰ στριφογυρίζανε τὰ μάτια της, κ' ἡ ὄψη της εἶχε πάρει μιὰ χαρὰ σατανική. Τὸ δάσκαλάκι ξερό εἶχε μείνει. Φρίκη! Εἶχε δίκιο, τὸ ζουλάπι. . . Σὰν κατάδικος ἔβγαλε τὸ χαρτί καὶ τᾶσκισε μ' ἀναστεναγμὸ βαθύ. Μὰ τώρα, ἀντὶ νὰ χαρῇ τὴ νίκη του, τὸ κορίτσι ἄλλαξε τρόπο ἀπότομα. Τὰ μάτια της δακρῦσανε: γλυκεῖα καὶ ταπεινὴ, πῆγε κοντὰ του καὶ τοῦ ζήτησε μὲ λόγια εὐγενικά, πρωτάκουστα, ἴσως, ἀπὸ τὸ μικρὸ της στόμα, τοῦ ζήτησε συγγνώμη καὶ τοῦ δώσε τὸ χέρι τόσο φιλικὰ, σὰ νὰ παρακαλοῦσε νὰ μὴν εἶχε γίνῃ τίποτε. Ὁρθὸ τὸ δάσκαλάκι καὶ ταπεινωμένο σὰ νὰ γλύτωσε ἀπὸ κίντυνο θανάτου, πῆρε τὸ χεράκι αὐτὸ τὸ παχουλὸ καὶ τᾶσφιγγε μηχανικὰ, καὶ λησμονήθηκε νὰ τὸ κρατῇ στὴν κρύα παλάμη του. Νευρικὰ τᾶσπρωξε γιὰ τελευταία φορά, κ' εἶπε μορφάζοντας πικρὰ, ἔτοιμος νὰ φύγῃ:

— Λοιπὸν, χρόνια πολλά. . . καὶ καλύτερα.

— Σταθῆτε λιγάκι, μὴ φύγετε! εἶπε αὐτὴ. Χάθηκε γιὰ μιὰ στιγμή, καὶ ξαναγύρισε μ' ἕνα δέμα γεμάτο γλυκὰ. Τονὲ συνόδεψε ὡς τὴ σκάλα πάντα πρόθυμη κ' εὐγενικὰ, τοῦδωσε τὸ δέμα μὲ μιὰν ὑπόκλιση ὄλη χά-

ρη, κ' ἐκεῖ πὺ κατέβαινε τραπατσάκλὰ τὸ δάσκαλάκι, σὰ νᾶχε μεθύσει ἀπὸ βαρὺ κρασί, ἄκουσε ἀπὸ πάνου τὴ φωνὴ της πὺ τοῦ σάλπιζε μὲ σάλπιγγα φτειαγμένη ἀπὸ τὰ δυὸ της χέρια.

— Χρόνια πολλά, νὰ χαίρεστε καὶ τὴ μαθήτρα σας τὴ Νίτσα, ἀλήθεια! Νὰ τὴ χαίρεστε!

* * *

Ἡ τελευταία ἀπόφασή του ἦτανε νὰ μὴν καταλαβαίνῃ. . . Τὰ πειράγματά της, τὰ λόγια της τὰ κρυφονόητα, οἱ κάτεργαριές καὶ τὰ πείσματά της, κ' οἱ ἀπροσεξίες της, καὶ τοῦ κορμιοῦ της τὰ λιγώματα, καὶ τῶν ματιῶν οἱ ἀστραψιές, μὰ κ' οἱ χειρονομίες, μὰ κ' οἱ σπρωξιές θᾶτανε γιὰ τὸ δάσκαλο σὰ νὰ μὴν ἦτανε καθόλου. . . Θᾶκανε τὸν ἄθωο ἢ τὸν κουτό, ἢ καὶ τὰ δυὸ μαζί, ὄχι ὅμως πιά τὸν αὐστηρό, ἀφοῦ ἡ αὐστηρότητά του, ἀταίριαστη στὰ χρόνια τῆς μαθήτρας, μὰ καὶ στὰ δικά του, ποτὲ δὲ βγῆκε σὲ καλὸ. Πόσοι ἄλλοι κακομοίρηδες δάσκαλοι, συλλογιότανε, δὲ βλέπουν καὶ δὲν ἀκοῦνε τῶν παιδιῶν τὴς πονηριές. . .

Ἄθωα καὶ κουτὰ λοιπὸν, μὲ τὸ καλὸ καὶ μὲ τὸ ἥρεμο, συχνὰ μὲ τὸ παρακάλλιο, ἢ συχνὰ κ' ἐπίμονα, ἔτοιμος νὰ παραβλέψῃ, ν' ἀλλάξῃ μονοπάτι, μὰ ὄχι νὰ παραδοθῇ, ἔτσι προχωροῦσε στὴ δουλειά του τὴ σκληρὴ τὸ δάσκαλάκι. Ἄμα τὴν εὗρισκε ἀνυπόταχτη, ἄφινε κάθε βιβλίο καὶ κάθε γράψιμο, καὶ τῆς μιλοῦσε. Αὐτὴ δὲ ἦταν κ' ἡ δικὴ της ἐπιθυμία. Γύριζε τὸ κάθισμά της λίγο, ξαπλωνόταν ἀναπαυτικὰ, καὶ τὸν ἔβλεπε ἀπ' τὸ πλάι, καὶ τὸν ἔβλεπε παρὰ τὸν ἀκούγε ἐνῶ τῆς μιλοῦσε. Αὐτὸς, μιλώντας, κοίταζε μὲ τ' ἀγριωπὰ του μάτια τὰ βιβλία ἀντίκρου, στὸ ράφι τὸ ψηλὸ. Ἄν τᾶχαινε νὰ στρέψῃ, ἄθελά του, τὸ κεφάλι, τὴν ἔπιανε νὰ τὸν κοιτάξῃ μὲ προσοχὴ βαθεία, τί λέω, νὰ τονὲ τρώῃ. . . Τὴ ρωτοῦσε τότε ξαφνικὰ πὺ στάθηκε ἡ διήγηση. Τᾶχανε τὸ κορίτσι, κι' ἄρπαξε τὰ δυὸ, τὰ τρία τελευταία λόγια του καὶ τὰ ξανάλεγε σὰ λόγια κούφια κι' ἄψυχα.

— Μὰ πέστε μου, παρακαλῶ, τὸ νόημα καλύτερα! ἐπίμενε τὸ δάσκαλάκι.

— Λέγατε γιὰ τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου, πῶς πιάσανε τὸ χορὸ οἱ γυναῖκες. . . καὶ χορεύαν! Ἐκεῖ σταματήσατε.

Τὸ μόνο μάθημα πὺ κάπως τὴν τραβοῦσε, ἦταν, ἀλήθεια, ἡ ἱστορία, λίγα δηλαδή, ἀπὸ δῶ κι' ἀπὸ κεῖ, σκηνογραφήματα. Καὶ προτιμοῦσε τὴ νέα ἱστορία, γιὰ τὴ δίδασκε χωρὶς βιβλίο ὁ δάσκαλος, κ' ἔτσι γιὰ τὸ μάθημα τῆς ἄλλης μέρας δὲν εἶχε, ἡ ἀκαμάτρα, νὰ κοιτάσῃ. Ἄν τῆς ἔλεγε νὰ γράψῃ ὅ,τι τῆς διηγήθηκε, τὸ γράφε ἔλεεινά.

— Στὸ περασμένο σᾶς ξήγησα πῶς ἔγινε ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου. Δὲν ἦτανε, βέβαια, χορὸς μὲ γέλια καὶ τραγούδια. . .

— Ὅχι, βέβαια, θᾶτανε χορὸς πολὺ ἀνιαρὸς. . .

— Καθόλου ἀνιαρὸς, ὅπως νοιώθουνε τώρα τὸ χορὸ, ἀμα δὲν ὑπάρχουνε ζευγάρια ζωηρά. . . Ἦτανε χορὸς τραγικὸς. . .

— Τραγικὸς;

— Οἱ γυναῖκες οἱ Σουλιώτισσες θᾶταν ἄλλες νιές, ἄλλες γριές, μὰ θᾶταν καὶ μικρὰ κορίτσια, θᾶτανε καὶ μαννούλες μὲ μωρὰ στὴν ἀγκαλιά.

— Τὰ κορίτσια θᾶ ἦτανε τὰ πιὸ δειλά, τὰ κακόμοιρα.

— Αὐτὰ θᾶ ἦτανε τὰ πιὸ ἀποφασισμένα, γιὰ τὴ θέλανε νὰ φυλάξουν τὴν τιμὴ τους. . .

Τόνισε τὰ τελευταία λόγια ὁ δάσκαλος χωρὶς νὰ θέλῃ γύρισε καὶ τὴν κοίταξε στὰ μάτια. Τὰ μάτια της δὲ δείχναν ἄλλο παρ' ἄθωο θαυμασμὸ γιὰ τὴς Σουλιωτοπούλες, ἴσως, μὰ τὸ πιὸ πιθανὸ γιὰ τὰ μάτια τοῦ δασκάλου, πὺ λάμπανε τόσο δυνατὰ. . . Σῶπασε ὁ δάσκαλος κ' ἔσκυψε τὸ κεφάλι.

— Πόσα πράγματα ξέρετε! μουρμούρισε μὲ πάθος τὸ κορίτσι. Παρακάτου;

— Θᾶ ἦταν ἐκεῖπέρα γυναῖκες ἀτρόμητες, μὰ θᾶ ἦταν καὶ δειλές. Τότε οἱ πρώτες, θέλοντας νὰ τὴς δέσουν ὅλες σὲ μιὰν ἀπόφαση φριχτὴ, δώσανε τὰ χέρια, καὶ πιάσαν τὸ χορὸ. Ἰσως μάλιστα βάλανε μπρὸς τὴς πιὸ δειλές. Ἔτσι καμμιὰ, καὶ θέλοντας, δὲ θᾶ μποροῦσε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν ὄρκο της Ἄμα ἐρχόταν ἡ σειρά της, θᾶπεφτε μὲ τὸ ρυθμὸ τοῦ ποδαριοῦ, καὶ μὲ τὸ τραγουδι θᾶβρισκε τὸ θάνατο.

— Καὶ τί τραγουδι λέγανε; Μπορεῖ κανεὶς νὰ τραγουδήσῃ σὲ τέτοια δυσάρεστη στιγμή;

— «Δυσάρεστη» — τί λέξη! Θᾶ ἦταν κανένα τραγουδι ἡρωικὸ, ὄχι τῆς χαρᾶς τραγουδι. Ἰσως μοιρολόγι, μὰ ἴσως καὶ τραγουδι φτειασμένο ἐκεῖνη τὴ στιγμή, αὐτόγνωμα, μὲ μιὰν ὀρμὴ!

Τὸ μάθημα πῆγαινε νεράκι. Ὁ δάσκαλος ὅσο θερμαινόταν, τόσο ἐκεῖνη γαλήνευε. Σεμνὴ καὶ ντροπαλὴ, γεμάτη ὑποταγὴ, μὰ ὄλο καὶ νὰ τὸν κοιτάξῃ ἀπὸ τὸ πλάι. . . Συχνὰ, στὰ μαθήματα, τὴν παρακαλοῦσε αὐτὸς νὰ κάθεται ἴσια, νὰ κοιτάξῃ ἔμπρὸς, μὰ τὸ κορίτσι λησμονιόταν, καὶ γύριζε ἄθελα κι' ἀνίκανα κατ' αὐτὸν, σὰν τὸ μαγνίτη. . . Ἔτσι γυρμένη, ἔκρυβε τὴν κλει-

δαριά μὲ τὴν κορμοστασιά της, μὰ ἔκρυβε καὶ τὸ δάσκαλο ἀπ' τὴν κλειδαριά.

Κι' αὐτὸ δὲν τᾶθελε ἡ δασκαλικὴ του ἡ πονηριά. Τραβιότανε πιὸ πίσω ἢ ἔσκυβε πιὸ μπρὸς γιὰ νὰ μπορῇ ὄχι νὰ βλέπῃ ἀλλὰ νὰ βλέπεται. . . Μὰ ἐκεῖνη τὰ δικά της.

— Νομίζω, σήμερα τελειώσαμε! εἶπε τὸ δάσκαλάκι τέλος. Ἄλλη φορά θᾶ σᾶς πῶ γιὰ ἕναν ἄλλο χορὸ, πὺ δὲν τονὲ ξέρετε κι' αὐτόν, ἴσως.

Ξαφνίστηκε ἦταν ἀφαιρεμένη πάλι εἶχε λησμονηθῇ νὰ τὸν κοιτάξῃ.

— Τί χορὸ; εἶπε μ' ἀπορία. Ξέρω γὼ χοροὺς!

— Ὅχι ἀπ' αὐτοὺς πὺ ξέρετε. Θᾶ σᾶς πῶ γιὰ τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς ἐκεῖ χορέψαν ἄλλο χορὸ, χορὸν ἀντρίκειο.

— Ὄ, ὄ, φτάνουν οἱ χοροὶ σήμερα! Κουράστηκα νὰ τοὺς ἀκούω καθισμένη!

Τὸ δάσκαλάκι σηκώθηκε σοβαρὸ κι' ἐπίσημο.

— Σήμερα, εἶπε, σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ. Σταθήκατε στὸ μάθημα τόσο προσεχτικὴ. . . καὶ συμπαθήσατε τόσο πολὺ τὴς Ζαλογγιτισσες, σὰ νᾶσατε καὶ σεις μιὰ ἀληθινὴ Σουλιωτοπούλα. . . Θέλατε νὰ βρισκόσαστε στὸ Ζάλογο;

— Ἄ! ἔκαμε μὲ φρίκη, κι' ἀμέσως κοίταξε τὸ δάσκαλάκι μὲ ἄλλη ματιὰ παράξενη. Τί ἰδέα θᾶχετε γιὰ μένα; εἶπε ψιθυριστὰ. Πέστε μου, νὰ ζῆτε, τί συλλογιζέστε γιὰ μένα. . .

Ὁρθὸ τὸ δάσκαλάκι καὶ ξεθαρεμμένο, τὴν κοίταξε κι' αὐτὸ στὰ μάτια πρόσχαρα. Κι' ἄρχισε νὰ τῆς βγάινῃ λόγο.

— Εἴσαστε ἕνα κορίτσι κάπως ζωηρὸ, κάπως ἀπρόσεχτο, μὰ αὐτὸ μὲ τὸν καιρὸ θᾶ περάσῃ. . . Θυμῶνετε καμμιὰ φορά—μὰ θᾶ περάσῃ κι' ὁ θυμὸς! Φτάνει νὰ θέλετε μονάχα, φτάνει νὰ βάνετε λίγη καρδιά καὶ λίγο νοῦ στὸ μάθημα. . . Γιατί ἔχετε πολὺ-πολὺ κι' ἀπὸ τὰ δυὸ, καὶ μπορεῖτε νὰ ξεδέψετε ἀπ' αὐτὰ κομμάτι. . . Μοναχὰ, πρέπει ν' ἀκοῦτε λίγο καὶ τὸ δάσκαλο. . .

Ὅσο τῆς μιλοῦσε, κι' ὅσο τὴν κοιτοῦσε, αὐτὴ κατέβαζε σιγά-σιγά τὰ μάτια καὶ τ' ἀνάπαψε στὰ χέρια της, γυμνὰ κι' ὄλοδρῶσα, χέρια χρυσομελάχροινα, σὰ δυὸ ἡμερα περιστέρια, καὶ τὰ χᾶιδευε τῶνα μὲ τ' ἄλλο. Ἀπότομα σῆκωσε ἀπάνου ὄλοφωτο τὸ πρόσωπο.

— Ἐχω ὠραῖα χέρια; ρώτησε μὲ τὴν πιὸ φυσικὴ κι' ἀπλὴ φωνή.

Τοῦφερε τὸ ἕνα χέρι καὶ τὸ πέρασε ἀπ' τὰ μάτια του σὰν ἀστραφετὸ σπαθὶ νὰ τὸ περνοῦσε ἀπὸ τὴ φλόγα νὰ τὸ δοκιμάσῃ.

— Θέ μου καὶ Παναγιὰ μου, βοηθήσατε με! εἶπε μέσα του τὸ δάσκαλάκι.

Ἡ καρδιά του ἀκουγόταν στ' ἀριστερὸ του αὐτὴ σὰν σημαντρο κινδύνου. Κατάχλωμος τῆς ἔπιασε τὸ χέρι ἀπὸ τ' ἀκροδάχτυλα καὶ τὸν ἀγκῶνα, μὲ τὰ δυὸ του χέρια τὰ ξερά, πὺ εἶχανε χάσει τὸ αἷμα τους.

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΑΓΛΑΪΑ ΠΑΠΑ

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

μέ κατεβασμένα μάτια σπούδαζε τὸ χέρι τάχα σοβαρά, σὰ νὰ κρατοῦσε χέρι ψεύτικο, ἀπὸ φαρφουρί πλασμένο, πού φοβότανε μὴν τοῦ ξεφύγη καὶ γενῆ χίλια κομμάτια καταγῆς, κ' εἶπε ὅσο μπορούσε ἀπλά καὶ ἀθῶα, μὰ ἡ βραχνὴ φωνὴ του πρόδιδε τὴν ταραχὴ του τὴν ἀφάνταστη.

— Ναί, ἔχετε πολὺ ὠραῖο χέρι...

Πρόφερε αὐτὰ τὰ λόγια σὰ νάβγαζε καμμιάν ἀπόφαση ψυχρὴ, σὰ δικαστῆς πού κρίνει, σὰ σοφὸς πού γνωματεύει, κ' ἔνοιωθε πὼς ἦτανε γελοῖος καὶ τραγικὸς μαζί σ' αὐτὴ τὴ θέση. Τὸ κορίτσι στενοχωρήθηκε φριχτά, κ' ἕνας Θεός, ἴσως κ' ἡ Παναγιά, ξέρεῖ πὼς θὰ τελείωνε αὐτὴ ἡ σκηνὴ ἢ ἀνέλπιστη. Μὰ ξαφνικὰ θόρυβος ἀκούστηκε πῶς ἀπὸ τὴν πόρτα μὲ τὸ παραπέτασμα, καὶ σὲ λιγάκι ρίχτηκε μέσα ὁ ἀδελφός μὲ τὸ φίλο του.

— Ὠραῖα περνάτε σεῖς ἐδωπέρα! Δὲν ἔχετε καμμιὰ σκοτούρα! Κάνετε τὸ μᾶθημά σας, μιλάτε, γελάτε... κάνουνε δ, τι

θέλετε, καὶ δὲ ρωτᾶτε ἐμᾶς τὰ βάσανά μας! Τρέχαμε ὄλο τὸ πρωὶ νὰ μαζέψουμε κι' ἄλλους νὰ κάνουμε ἕνα σύλλογο. Γράψαμε εἴκοσι μέλη κιάλας, ἀγόρια καὶ κορίτσια. "Ἐρχεσαι κι' ἐσὺ νὰ γίνης... μέλισσα; τελείωσε ὁ τρελλοῦλιακας.

— Μὴ μὲ σκοτίζεις μὲ τὰ μέλη σου! εἶπε τὸ κορίτσι. Ἐσεῖς δὲν τονὲ συμμαζεῦετε; πρόσθεσε, γυρίζοντας στὸ φίλο του.

— Μήπως δὲ θέλω κι' ἐγὼ συμμαζεμὸ; εἶπε ὁ φίλος μὲ χαμόγελο καμαρωτό.

— Ἐρχεσαι καὶ τοῦ λόγου σου, κύρ - δάσκαλε - πού - δίδασκες, νὰ γίνης μέλος;

— Νὰ σὰς ἔστρωνα στὸ μᾶθημα γιὰ λίγες μέρες, καὶ νὰ βλέπατε πὼς θάκανα τὰ μέλη σας, ἐγὼ! εἶπε τὸ δασκαλάκι ἀγριεμένο. Στὴν πατρίδα μου τοὺς ἀταχτοὺς τοὺς στρώνουνε στὸ φάλαγγα. Κ' ἐσένα ὁ φάλαγγας θὰ σοῦπρεπε!

— Πῶ, πῶ, τρομάρα μου! Στὸ φάλαγγα, καὶ μπαίνω γὼ στὸ φάλαγγα, κύρ δάσκαλε; Οὔτε καὶ ξέρω γὼ τί εἶναι ὁ φάλαγγας σου!

— Σὲ μαθαίνω γὼ, καὶ γλήγορα! εἶπε τὸ δασκαλάκι μανιασμένο, ἔτοιμο νὰ τοῦ ριχτῆ σ' ἀληθινά.

Τὸ τρελλόπαιδο παραξενεύτηκε πολὺ· τὸν κοίταξε μὲ φόβο, καὶ λούφαξε. Τὸ δασκαλάκι πετοῦσε φωτιές ἀπὸ τὰ μάτια του, θυμωμένο χωρὶς καμμιὰ σοβαρὴ ἀφορμὴ, μὰ ἴσως ἠθελε νὰ δείξη στὴ μαθήτρα του, πού τρώμαξε

κι' αὐτὴ, πὼς ἔκρυβε μέσα του κι' ἄλλον ἀλλοιώτικο ἄνθρωπο παρά τὸν ἄλλο, τὸ γνωστό της. Ὁ ξένος μαθητῆς, κομποπρεπούμενος, κοίταζε τὸ δάσκαλο μ' ἐπιμονὴ ὕστερα γύριζε καὶ κοίταζε καὶ τὸ κορίτσι. Ἄρχισαν ὕστερα οἱ τρεῖς τοὺς νὰ φιλονεικᾶνε καὶ νὰ κάνουν πάταγο. Τὸ δασκαλάκι σάπαινε. Ξαφνικὰ, χτύποι δυνατοὶ ἀκουστήκανε στὴν πόρτα κατὰ τὸ μέρος τῆς κρεβατοκάμαρης.

— Ὁ πατέρας κλωτσάει! Ξύλο βρωμάει! εἶπε ὁ τρελλοῦλιακας φοβισμένος.

Κι' οἱ τρεῖς τοὺς τότε, μὲ τὰ δάχτυλα στὰ χεῖλη κωμικά, πατώντας στὰ νύχια, βγήκαν ἀπὸ τὸ γραφεῖο. Μοναχὸ τὸ δασκαλάκι τότε καὶ συνεφιασμένο, ἄφησε ἡσυχὰ τὸ σπῆτι.

* * *

Ὁ τρελλοῦλιακας, ἀπὸ κελνὴ τὴν ἡμέρα, πήρε σὲ κακὸ μάτι τὸ δασκαλάκι τ' ἄβλαβο. Κατάντησε κι' ἡ μάννα του, πού ὄλα

τάχε μάθει, νὰ τονὲ φοβερὶζῆ πὼς θὰ τὸν παραδώσῃ στὰ νύχια τοῦ δασκάλου. Τόσος ἐκεῖ πάνου μαγκλαρᾶς, καὶ τοῦ φερνόταν ὄλοι σὰ μικρὸ παιδάκι.

— Μὴν τοῦ τὸ κάνετε αὐτὸ, μητέρα μου! παρακαλοῦσε τάχα τὸ κορίτσι. Μοῦ φτάνει ἐμένα τί τραβῶ ἀπ' τὸ δάσκαλο. Εἶναι πολὺ κακός, πῶ, πῶ!

Καὶ κοιτάζονταν οἱ δυὸ τοὺς, μάννα καὶ κόρη συνεννοημένες, καὶ γελοῦσανε κρυφά. Ὁ κακομοῖρης ὁ τρελλοῦλιακας δὲν τολμοῦσε νὰ μπαίνη στὸ γραφεῖο τὴν ὥρα πού γινότανε τὸ μᾶθημα, ἀν δὲν εἶχε καὶ τὴ βοήθεια τοῦ συντρόφου του. Τὸν ἔβαζε λοιπὸν ἐκεῖνος, πονηρός, τὸν τρελλοῦλιακα μπροστινὸ, καὶ μπαίνανε νὰ βροῦνε τάχα κανένα βιβλίο γαλλικὸ στὰ ράφια νὰ διαβάσουν. Κι' ἂν ἀργούσανε ξεπίτηδες στὸ ψάξιμο, τοὺς ἔδειχνε ὁ δάσκαλος τὴν πόρτα χωρὶς λόγια πολλὰ. Μὰ ὅσο κι' ἂν μπαίνανε μὲ διάκριση, ἔτριζε πάντα ἡ πόρτα ἦτανε κι' ὁ μπερντές. Καὶ τὸ δασκαλάκι πρόσεχε περισσότερο.

— Δὲ φτάνει τῆς κλειδαριάς ὁ φόβος, ἔχουμε κι' αὐτὸ τὸ βάσανο, συλλογιότανε τὸ δασκαλάκι.

— Νὰ τονὲ διώξετε, θὰ μοῦ κάμετε μεγάλη χάρη! εἶπε τὸ κορίτσι σὰ νάνοιωσε τέλεια τὸ συλλογισμό του.

— Ποιὸν ἀπὸ τοὺς δυὸ; ρώτησε τὸ δασκαλάκι ἀδιάφορα.

— Καὶ τοὺς δυὸ! εἶπε τὸ κορίτσι. Αὐτοὶ δὲν ἔρχονται γιὰ τὰ βιβλία...

— Ἐρχονται ἀπὸ κακία, νὰ μᾶς χαλᾶνε τὸ μᾶθημα... ξήγησε πρόθυμο τὸ δασκαλάκι. Ἐτσι κάνουν τὰ παιδιὰ γυρεύουν πάντα νὰ φουρκίζουν τοὺς δασκάλους.

— Ὅχι, ἐμένα ἔρχονται αὐτοὶ νὰ πειράξουν!

— Ἐτσι; Τότε μὴν τοὺς ἔχετε βαλμένους σεῖς ἢ ἴδια; ρώτησε τὸ δασκαλάκι γελαστό.

— Γιὰ νὰ δῆτε πόσο ἐγὼ δὲ θέλω τὴν παρέα τους, θὰ τοὺς πάρω ἐγὼ ἢ ἴδια μὲ τὸ ξύλο, ὅχι μὲ τὰ λόγια μοναχά... Εἶδεμῆ, θὰ τοὺς μαρτυρήσω στὸν πατέρα!

— Ὅχι, μὴν τὸ κάνετε! εἶπε μ' ἀπόφαση τὸ δασκαλάκι.

Τὴν ἄλλη μέρα πάλι, τὴ στιγμὴ πού θὰ τελείωνε τὸ μᾶθημα, ἔτριξε ἡ πόρτα, σειστήκε ὁ μπερντές, καὶ νὰ τος, πρόβαλε μπροστινὸς ὁ μορφονιὸς καὶ πῶς, σὰ φοβισμένος σκύλος, ὁ τρελλοῦλιακας. Δάσκαλος καὶ μαθήτρα κάνανε πὼς δὲν τοὺς νοιώσανε.

— Μᾶς συγχωρεῖτε μιὰ στιγ-

μὴ νὰ πάρουμε ἕνα μυθιστόρημα! εἶπε τὸ παληκαράκι στολισμένο καὶ καμαρωμένο, σὰν κανέναν τρανὸς κύριος.

— Μᾶς συγχωρεῖτε! εἶπε ὁ δάσκαλος προσταχτικά· δὲν τελείωσε τὸ μᾶθημα!

— Ἐνα βιβλίο, καὶ φεύγουμε!

Τὸ δασκαλάκι σήκωσε ἀπάνω τὴ φωνή, μὰ σηκώθηκε καὶ τὸ ἴδιο. Ἄρπαξε μὲ τὸν χέρι τὸν μπερντέ, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἔδειχνε τὴν πόρτα. Τὸ κορίτσι τὸν ἔβλεπε μὲ θαυμασμὸ ἀπεριγραπτό, σὰ νὰ λησμονοῦσε τὸν ἄλλον τὴν παρουσία.

— Ἐγὼ φεύγω! εἶπε ὁ τρελλοῦλιακας ζεματισμένος.

— Θὰ φύγετε μαζί!

Κοιτάζανε κατὰ τὴν πόρτα τῆς κρεβατοκάμαρης. Φοβηθήκανε πῶς πολὺ τὶς φωνὲς τοῦ δασκάλου, παρὰ τὸ θυμὸ του. Ὁ ἀρχοντινὸς δάγκωνε τὰ χεῖλη του πού τρέμαν,

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ν. ΟΘΩΝΑΙΟΣ

ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ

κοίταξε τὸ δάσκαλο, κοίταξε μὲ τὴ σειρά καὶ τὸ κορίτσι, κ' ἔτσι στραβοπερπατώντας, καὶ φοβερίζοντας μὲ τὶς ματιές, βγήκε καὶ πάει.

— Τί καλά! εἶπε τὸ κορίτσι τρίβοντας τὰ χέρια του. Αὐτὸ τοῦπρεπε! "Α, μά! Δὲν κοιτάζει τὰ μαθήματά του... Εἶναι καὶ πολὺ ἀμελής, ξέρετε...

— Ὁ ἀδερφός σας; Τὸ ξέρω! εἶπε ψυχρὰ τὸ δασκαλάκι...

— Ὁ ἄλλος... Καὶ κάνει τὸ μεγάλο τόσο γλήγορα!

— Δὲ μὲ μέλει γι' αὐτόν, εἶπε τὸ δασκαλάκι παρακαλῶ, τὸ μάθημά μας!

— Θὰ περιμένη ἀπόξω στὸ σαλόνι... Νὰ μείνουμε δῶ, νὰ τονὲ φουρκίσουμε...

— "Ἔτσι; εἶπε τὸ δασκαλάκι, κί ὄρθο τι νάχτηκε. Σ' αὐτὸ τὸ παιγνίδι, μοῦ κακοφαινεται πού δὲ μπορῶ νὰ σᾶς βοηθήσω!

Δὲ χαιρέτησε. Τεντωμένος, πειραγμένος, πέρασε τὸ σαλόνι ἀμίλητος, χωρὶς νὰ προσέχη γύρω του, μὰ πρόσεχε. Δυὸ μάτια ἀγρία σὲ μίαν ἄκρη τὸν ἀκολουθοῦσαν ἀπάνω του μισητά. Ὁ τρελλούλιακας δὲ φαινόταν πουθενά.

* * *

Βρῆκε κάποτε, στὸ σαλόνι μπαίνοντας, τὴ μαθήτριά του μὲ τὸν ἀδερφό της νὰ μαοᾶνε, νὰ γελᾶνε καὶ νὰ μαλλώνουνε μαζί. Οἱ φωνές τους κοπήκανε στὴ στιγμή.

— Πῶς, ἐσεῖς ἐδῶ τέτοια ὦρα; ρώτησε ὁ δάσκαλος τὸν τρελλούλιακα. Πούναι τὸ σκολεῖο; καὶ πούναι ὁ σύλλογος;

— Σήμερα δουλεύω στὸ δωματιάκι μου, ἀπάνου στὴν ταράτσα. Φτειάνω ἔπιπλα γιὰ τὸ σύλλογο!

— Εἶναι φοβερός μαραγκός! εἶπε τὸ κορίτσι ἔχει ἐργαλεῖα, καὶ μᾶς διορθώνει ὅλο τὸ σπίτι. Κάνει κάτι μικρὰ τραπεζάκια, περίφημα! Τὰ χαρίζει στοὺς φίλους του.

— Πολὺ καλά κάνει! εἶπε τὸ δασκαλάκι. Φτάνει οἱ φίλοι του νὰ τ' ἀξίζουν.

— "Ω, ἔχετε τὸ δείγμα! εἶπε τὸ κορίτσι.

— Μὲ τοὺς φίλους μου, σὲ παρακαλῶ νὰ μὴν ἔχης νὰ κάμης τίποτα! εἶπε ὁ ἀδερφός.

— Σῦρε τώρα στὰ σκεπάρνια σου! εἶπε τὸ κορίτσι.

— "Οχι, θὰ μείνω δῶ! εἶπε τ' ἀγόρι. ἔχω γῶ τὸ λόγο μου! ὁ πατέρας μοῦπε νὰ περιμένω δῶ. Σῦρε σὺ στὸ μάθημά σου!

Καὶ τὴν κοίταζε μὲ κακία, σὰ νὰ τῆς ἔλεγε: «Κακομοῖρα μου, τί ἔχεις νὰ τραβήξῃς ἀπ' αὐτὸ τὸ θεριό.»

— Ἡ μητέρα εἶπε, μποροῦμε νὰ κάνουμε τὸ μάθημα στὸ μεγάλο τὸ σαλόνι, ἂν θέλουμε! φώναξε τὸ κορίτσι.

— Ναί, μὰ στὸ σαλόνι μπαίνει κόσμος! εἶπε ὁ ἀδερφός.

Τὸ κορίτσι τὸν ἐκοίταξε μὲ θυμὸ.

— Τί ἀνακατεύεσαι σὺ στὸ μάθημά μου;

— Σοῦ τὸ χαρίζω τὸ μάθημά σου, κορίτσι μου... Μὰ δὲ μοῦ λέτε, τί ἔχετε μαζί μου ὅλοι σας; Ὁ πατέρας μὲ μαλλώνει, ἡ μητέρα μὲ μαλλώνει, ὁ κύρ δάσκαλος μοῦ ρίχνεται νὰ μὲ φάῃ, ἐσὺ μοῦ μπαίνεις στὸ ρουθούνη! "Αμα ἔρθῃ ἐκεῖνος ὁ βλάκας ὁ ἐρωτοχτυπημένος, θὰ τονὲ ρίξω κάτου ἀπὸ τὴ σκάλα! Αὐτὸς εἶν' ἡ αἰτία!

— Μὲ ποιὸν εἶναι ἐρωτοχτυπημένος, αἱ; εἶπε τὸ κορίτσι μανισμένο. Τρελλούλιακα, αἱ, τρελλούλιακα;

— Μ' ἕνα κορίτσι, κορίτσι μου, μ' ἕνα κορίτσι... καὶ γελοῦσε ὁ τρελλούλιακας μὲ τὰ παχιά του γέλια.

Ὁ δάσκαλος τὸν ἔβλεπε μὲ θυμὸ, μὰ δὲν ἔπιανε ὁ θυμὸς του στὸν τρελλούλιακα ὅξω ἀπὸ τὸ μάθημα. Τὸ κορίτσι ὄρθο εἶχε τιναχτῆ μὲ μίαν ἀπόφαση.

— Λοιπὸν, τί θὰ γίνῃ; Στὸ σαλόνι! εἶπε.

— Στὸ γραφεῖο, εἶπε ἡσυχὰ τὸ δασκαλάκι.

— "Οχι, στὸ σαλόνι! τὸ κορίτσι εἶπε πῶς ἀποφασιστικά.

— Στὸ γραφεῖο, εἶπε πάλι πῶς ἡσυχὰ τὸ δασκαλάκι.

— Ἀχαχού! εἶπε ὁ τρελλούλιακας στὸ γραφεῖο ξυπνᾶτε τὸν πατέρα, στὸ σαλόνι μπορεῖ νὰ ρθῆ ἐπίσκεψη, —δὲν πᾶτε, λέω γῶ, στὸ δωματιάκι τὸ δικό μου, στὴν ταράτσα; Θὰ βρῆτε κεῖ τὴν ἡσυχία σας, καὶ θάχετε δροσιὰ ὅση θέλετε! Καθὼς βλέπω, ἐγὼ θὰ μείνω ἴσαμε τὸ βράδυ νὰ φυλάω ἐδῶ... Τὸ κλειδί μου ξέρετε; πού τῶχου φυλαμένο τοῦ λόγου σου—αἱ, τοῦ λόγου σου πού μοῦ θυμώνεις—τραβᾶτε, πού σᾶς θέλω τὸ καλὸ! Κλειδώνετε μέσα, κάνετε τὸ μάθημά σας μ' ὅλη σας τὴν ἡσυχία, κί ἂς ἔρθουν ὅσοι θέλουν βλακο-ἐρωτοχτυπημένοι νὰ βροντᾶνε...

— Τρελλούλιακα, τρελλούλιακα! εἶπε τὸ κορίτσι φρενιασμένο. Πᾶμε στὸ γραφεῖο!

* * *

Τράβηξε μπρὸς ὀρμητικῆ, ἀνοιξε τὴν πόρτα, σήκωσε τὸ παραπέτασμα, καὶ τὸ κράτησε ψηλά μὲ τὸ χέρι ὀλόγυμνο ὡς τὴν ἀμασκάλη, γιὰτὶ μὲ τὸ κίνημά της εἶχε ρίξει πίσω τὸ μανίκι τὸ δαντελλωτό κί ἔμειν' ἐκεῖ ἄσειστη, ἀγαλμα ζωντανένο τοῦ θυμοῦ, μὲ τὰ μάτια ἀσάλευτα ἀντικρῦ, τῆς καρφωμένα, μὲ τὸ στόμα σουφρωτό, ὅλο πείσμα καὶ περίπαιγμα.

"Ὅμως μὲ τὴ στάση της αὐτῆ, ποῦχε σκοπὸ νὰ κάμῃ στὸ δάσκαλο μιά προσβλητικὴ ὑποδοχή, δὲν τοῦ ἄφηνε παρά πολὺ λίγο τόπο νὰ περάσῃ. Ταπεινὸς αὐτὸς ἐπίτηδες, ἔσκυψε ἀπὸ κάτου ἀπὸ τοῦ χεριοῦ της τὴ φοβέρα σὰ νᾶσκυβε κάτου ἀπὸ καμαρωτὸ σπαθί, ἔσκυψε καὶ προσκύνῃσε καὶ πέρασε. Καὶ κανέναν δὲν τοῦ πήρε τὸ κεφάλι, μὰ τὰ μῦρα τοῦ κορμιοῦ της καὶ τῆς ἀμασκάλης τὰ χνούδια τὰ χρυσᾶ καὶ τοῦ χεριοῦ ἢ θαμπωμένη ἀσπράδα τονὲ φοβερίζανε μὲ

θάνατο... Ὑστερα τ' ἀγαλμα ζωντάνεισε, ἔρριξε κάτου μ' ὄρμη τὸ παραπέτασμα καὶ πήγε νὰ καθίσῃ.

— Γιατί δὲ θέλατε νὰ πᾶμε στὸ σαλόνι; "Εσφιγγε τὰ δόντια μὲ πείσμα παιδικό, καὶ τᾶκανε νὰ τρίζουνε.

— Δὲν εἶμαστε καλά κί ἐδῶ; ρώτησε τὸ δασκαλάκι χωρὶς νὰ τὴν κοιτάξῃ αὐτὸ δὲ λέγεται πῶς μάθημα, ὄχι... Μάλιστα, κυρία! Εἶπε τὸ «κυρία» καὶ μετάνοισε.

— Κυρία ἐγὼ, καὶ κύριος ἐσεῖς! εἶπε τὸ κορίτσι δυνατὰ, σὰ ν' ἀποκρινότανε σὲ προσβολή.

— Γιὰ τὸ Θεό, σιγώτερα... Δὲ μὲ λυπᾶστε; λυπηθεῖτε με! εἶπε μὲ τρεμουλιαστὴ φωνὴ τὸ δασκαλάκι. Στὴν παραμικρὴ ἀδικη ὑποψία πού θὰ πάρῃ ἡ μητέρα σας, ἐγὼ θάχω τὴ ντροπή... Δὲ συλλογιέστε μὲ τί πρόσωπο θὰ μπορέσω νὰ τῆ δῶ στὰ μάτια, ἂν μπῆ μιά μέρα ξαφνικά καὶ μᾶς δῆ νὰ χάνουμε ἔτσι τὸν καιρὸ μας, σὲ μαλλώματα παιδιάτικα, ἀντὶ νὰ κάνουμε τὸ μάθημα;...

— Τί ὑποψία; εἶπε τὸ κορίτσι σουφρώνοντας τὰ φρύδια.

— ... καὶ κρυφακούση ἀπὸ τὴν κλειδαριά...

— Μὰ γι' αὐτὸ, ἴσα-ἴσα, θέλω νὰ κάνουμε τὸ μάθημά μας στὸ σαλόνι! εἶπε μὲ μίαν ἀφέλεια τρομερῆ τὸ κορίτσι.

— Γιὰ νὰ χάνουμε πῶς λεύτερα τὸν καιρὸ μας παίζοντας;

— Γιὰ τὴν κλειδαριά, σᾶς εἶπα! Ἀφοῦ τὴ φοβᾶστε τόσο... Ἀκούτε νὰ φοβᾶται κανεῖς μιά κλειδαριά... Μὰ ἀκούτε κί!

— Ἀκούτε κί ἐσεῖς, δεσποινίς...

— Ἀμα λέτε τὸ «δεσποινίς», εἰσαστε θυμωμένος, κί ἄμα λέτε τὸ «κυρία», τότε εἰσαστε ἀκόμα χειρότερα! Τότε χαίρουμαι κί ἐγὼ!

— Σιγώτερα, γιὰ τὸ Θεό! Στὸ σαλόνι μπορεῖ νὰ ρθοῦνε ξένοι καμμιά μέρα...

— Καὶ μ' αὐτὸ, τί; Τί μὲ μέλει ἐμένα;

— Μὲ μέλει ἐμένα' ὅμως... Εἶμαι δάσκαλος, μὰ εἶμαι λίγο καὶ περήφανος... Κάνω μάθημα στὸ σπίτι σας, μὰ ὄχι νὰ μὲ κυνηγᾶν οἱ ξένοι σας ἀπὸ δωμάτιο σὲ δωμάτιο... "Επειτα, μπορεῖ νὰ κρυφτῆ ὁ ἀδερφός σας στὸ σαλόνι, καὶ ν' ἀκούσῃ... τίς μωρολογίες μου, δηλαδή, τίς δικές μου τίς μωρολογίες...

— Μπᾶ! Δὲν εἶν' αὐτὸς ὁ λόγος! Δὲ λέτε, καλύτερα, πῶς πήρατε ἀπὸ φόβο φοβερὸ τὴν κλειδαριά... Νά, τώρα ἐκεῖ κοιτάζετε!

— Ἰσα-ἴσα, γιὰτὶ θέλω νὰ τὴν ἔχω συντροφιά μου, γιὰ νὰ μὲ βοηθᾶ...

— Ἡ κλειδαριά; Σὲ τί νὰ σᾶς βοηθᾶ; ρώτησε μισοκλείνοντας τὰ μάτια γελαστά.

— Στὶς ἀπροσεξίες, στὰ γέλια, στὰ χωρατά σας, στὰ πειράγματα... μάλιστα, στὰ δικά σας τὰ πειράγματα, πού κάνετε τοῦ δασκάλου σας! "Αν ἐδῶ δὲ μ' ἀκούτε, φαντάζομαι τί θὰ γίνεται στὸ σαλόνι...

— Καλὰ λοιπὸν, ἄλλη φορὰ θὰ πᾶμε στὴν ταράτσα!

Τὸ δασκαλάκι ἔκαμε μὲ τὸ χέρι κίνημα ἀποφασιστικό:

— Αὐτὸ ποτὲ δὲ θὰ γίνῃ! εἶπε ἡσυχὰ.

— Θὰ γίνῃ! εἶπε τὸ κορίτσι. "Ἔτσι γιὰ πείσμα... θὰ τὸ δῆτε!

— Γιὰ νὰ σηκώσετε μὲ τίς φωνές καὶ τὰ γέλια σας ὅλη τὴν γειτονιά...

— "Ἔτσι; Καὶ νομίζετε, δὲ μπορῶ νὰ γελᾶσω, νὰ φωνάξω κ' ἐδῶ; Νομίζετε, φοβᾶμαι κ' ἐγὼ τὴν κλειδαριά;

Κί ἔτοιμάστηκε τ' ἀθεόφοβο τὸ πλάσμα ν' ἀρχίσῃ ποιὸς ξέρει τί φωνές καὶ χάχανα.

— Μή! εἶπε τὸ δασκαλάκι, μὴν τὸ κάνετε... γιὰ χάρη μου! "Αν θέλετε νὰ μὲ διώξετε, φεύγω μοναχός μου... Δὲν εἶν' ἀνάγκη νὰ φύγω μὲ ντροπή. Πῶς θὰ μπορέσω νὰ ξανακάνω ὕστερα τὸ δάσκαλο, φτωχὸς φοιτητῆς ἐγὼ; Θέλω νὰ φύγω ἀπὸ τὸ σπίτι σας μὲ καθαρὸ τὸ πρόσωπο... Θέλω καὶ τὸ δικό σας πρόσωπο σὰν τὸν καθάριον οὐρανὸ καὶ σὰν τὸ χιόνι νᾶναι ἀνέγγιχτο... Ἡ μητέρα σας, θυμᾶστε τί εἶπε: «Σᾶς ἐμπιστεύομαι τὴν κόρη μου.» Μὰ κί αὐτὸ δὲ φτάνει! θέλω, ὄχι γιὰ τὴν μητέρα σας μοναχά, μὰ καὶ γιὰ σᾶς—πρῶτα καὶ μάλιστα γιὰ σᾶς!

Ἡ ὄψη της εἶχε πάρει μίαν ἐκφραση στριφνῆ σκοτεινισμένη ἦτανε τὸ μέτωπό της. Τίποτε δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ... Τὸ δασκαλάκι ἔκανε πῶς δὲν καταλάβαινε, μὰ ἔτρεμε ἡ καρδιά του μὴν ξεσπάσῃ ἢ τρικυμία σὲ τίποτε ἀστραπόβροντα.

Στὴν ἀπελπισία του, συλλογίστηκε τὸ μάθημα.

— Νὰ κάνουμε λίγη ἐξήγηση! εἶπε βιαστικά, καὶ γύρευε τὸ βιβλίο στὴν τσέπη του.

Τὸ κορίτσι ἄρπαξε τὸ δικό της καὶ τὸ πρόσφερε. "Ενοιωθε ὁ δάσκαλος τὴν παραπανιστῆ της προθυμία, μὰ δέχτηκε τὸν Ξενοφῶντα. "Ανοιξε, σὰ τυχερὰ κάπου, τὸ βιβλίο, καὶ βρῆκε ἕνα φάκελο τρόμαξε στὴν ἀρχὴ πολὺ, μὰ ἦτανε τὸ μηνιάτικο. "Εβαλε τὸ φάκελο ἡσυχὰ στὴν τσέπη, μὲ τρόπο, σὰ νὰ τῶχε πάρει κάπως προσβολή. Τὸ κορίτσι κατάλαβε γοργὰ τὴ σκέψη του, κ' ἔδειξε στενοχώρια καὶ ντροπή, σὰ νὰ θελε νὰ πῆ πῶς δὲν πληρῶνουνε ποτὲ τὸν κόπο ἐνὸς ἀνθρώπου μὲ τέτοια μούτρα σκουντουφλά. Εἶχε γίνει τώρα κατακόκινη δὲν ἤξερε πῶς νὰ βγῆ ἀπ' αὐτὴν τὴ δύσκολη στιγμή.

— Συμπαθεῖστε με, εἶπε σιγά, κυτάζοντας σὰ γόνατα καὶ σιάζοντας τὸ φόρεμά της εἶμαι πολὺ ἀδικη, κακὴ... ἐνῶ σ' ἐμένα ἐσεῖς.

"Εναν κόμπο ξερὸ ἐνοιωσε στὸ λαρύγγι του τὸ δασκαλάκι τὸ αἷμα του ἀνέβηκε ἀπ' τὰ στήθια στὸ λαιμό. Κατάφυγε μ' ἀπελπισία στὸν Ξενοφῶντα. Γιὰ λίγο κράτησε σιωπὴ βαρειά.

— ... "Α, τί ὠραῖο εἶν' αὐτὸ τὸ κομμά-

τι ! εἶπε ὁ δάσκαλος ζωηρά· κυτᾶτε, διαβάστε το· κ' ἔσεϊς ! (ὕστερα μ' ὄρμη) : Ἐλάτε, μαζὶ νὰ τὸ ξηγήσωμε !

Ἐσκυψε τὸ κορίτσι ὑπάκουα νὰ διαβάσῃ, ἐνῶ τοῦ δασκάλου τὰ δάχτυλα παλεύανε νὰ βροῦν τὴ φράση . . . Στὸ δεξιὸν τοῦ ἀφί ἔνοιωσε νὰ παίζουν τὰ μαλλιά της. Ἦθελε νὰ γυρίσῃ κατὰ τὴν κλειδαριά, μὰ φοβήθηκε μὴν ἀντικρύσῃ τοῦ κοριτσιοῦ τὰ μάτια στὰ δικά του μπροστὰ νὰ τὸν ἀντικόβουν. Ἦ καρδιά του χόρευε σὰν τὸ πιασμένο τὸ πουλί, μὰ ἡ κρίση του δούλευε λεύτερη μὲς τὸ κεφάλι. Ἀρχισετὴνκάθε φράση ποῦ ξηγοῦσε νὰ τὴ λέῃ μὲ δυνατὴ φωνή, κι' ἀνάμεσα ἔλεγε μ' ἄλλη φωνὴ σιγανώτερη ὅ,τι ἤθελε στὸ κορίτσι νὰ ἁπολογηθῇ.

— Διὸ καὶ τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες κᾶν ὡς ἰσώφρονες — τρεῖς μῆνες κλείσανε καὶ μπαίνουμε στὸν τέταρτο. Αὐγουστος μῆ-

νας ἔρχεται τὸ καλοκαίρι φεύγει . . . πότε κιόλας . . . — ὅμως ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἴργουσι. — Πιστεύω πῶς τὸ μάθημά μου τὸ κακόμοιρο θ' ἀφήσῃ κάτι στοῦ σας ἀπ' ὅ,τι εἶχα τὴν καλὴν τύχην νὰ σᾶς πῶ, καὶ τὴ σπάνια καλωσύνη ἔσεϊς ν' ἀκροαστῆτε — ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἀσκησιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς — ἀνπροχωρήσωμε ἔτσι, κάπως ἀργὰ καὶ κάπως δύσκολα, ἔχω τὴν ἐλπίδα πῶς σὲ λίγους μῆνες θὰ καταλαβαίνετε μονάχη τοὺς ἀρχαίους πεζοὺς, θὰ ξέρετε λίγη ἱστορία, λίγη ἀριθμητικὴ . . . κι' ὅχι λίγη ὀρθογραφία. Γιὰ φανταστῆτε, μιὰ κόρη σὰν ἔσεϊς, νὰ γράφετε τὰ γράμματά σας, γεμάτα ἀπ' τὴν εὐγενική σας τὴν καρδιά, καὶ τὴ θερμὴ τὴ σκέψη σας, τὴν ἀνυπόκριτη, καὶ νὰ μὴν τ' ἀσκημίζῃ μήτε μιὰ χοντρή ἀνορθογραφία, μήτε ἓνας σολοικισμὸς . . .

(Ἀκολουθεῖ)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ (*)

Πῶς νὰ σὲ λησμονήσω ;

Τ' ἀγέρι ποῦ φυσάει γλυκὰ μὲς τὰ ξανθὰ μου τὰ μαλλιά,
Ἄχ ! πῶς μοῦ μοιάζει, ἀγάπη μου, τὸν ἀναστεναγμὸ σου,
Καὶ τὸ γλυκὸ σου φίλημα καὶ τὴν οὐράνια σου λαλιά,
Σὰ νὰ μοῦ λέῃ : — Φέρνε με συχνὰ στὸ λογισμὸ σου !

Ἄχ ! πῶς μοῦ μοιάζουν, μάτια μου, τὰ γκαρδιακά σου τὰ φιλιὰ,
Καὶ τὴν οὐράνια σου φωνή, τὸν ἀναστεναγμὸ σου,
Τὰ κόματα τῆς θάλασσας ποῦ σβυοῦνται στὴν ἀκρογιαλιά,
Σὰ νὰ μοῦ λένε : — Ἐχε με στὸν ὕπνο, στ' ὄνειρό σου !

Καὶ τὰ τραγοῦδια τὰ γλυκὰ, ποῦ λέν στὰ δέντρα τὰ πουλιά,
Καὶ τ' ἄστρα ποῦ κρυφομιλοῦν καὶ τὸ νερὸ τῆς βρύσης,
Ὅλα, μοῦ μοιάζουν, κόρη μου, τὴν ἐδική σου τὴ λαλιά,
Καὶ μὲ παράπονο μοῦ λέν : — Νὰ μὴ μὲ λησμονήσῃς !

Νᾶξερεις πῶς μοῦ φαίνεται μακρὰ σου ἔρμ' ἢ ξενητεία !
Ὅλα χωρὶς ἔσένα ἐδῶ τὴν ἐμμορφιά τους χάνουν,
Τὴν ἐμμορφιά ποῦ δίνεται νὰ χύσῃ μιά σου, μιά ματιὰ.
Νᾶξερεις πῶς τοῦ χωρισμοῦ οἱ καῦμοι θὰ μὲ μαράνουν !

Ἴσως, μπορῶ νὰ μαραθῶ, καὶ νὰ σβυσθῶ σὰν τὸν ἀφρό,
Μπορῶ σὰν ἄστρο νὰ χαθῶ, σὰ σύγνεφο ν' ἀχνίσω,
Νὰ ξεψυχίσω ὁ δύστυχος κ' ἐγώ, σὰν ἄνθρωπος μπορῶ . . .
Ὅμως ἔσένα, ἀγάπη μου, πῶς νὰ σὲ λησμονήσω ;

Κ. Δ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

(*) Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Σάλπιγξ», Ἔτος Β'. Ἰουλ. - Αὐγ. 1891, σελ. 105.

JOSÉ ZORILLA Y MORAL

ΔΟΝ ΖΟΥΑΝ

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΣΕ 5 ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ 2 ΕΙΚΟΝΕΣ (*)

Ἑμμετρὴ μετάφραση ἀπὸ τὸ ἰσπανικόν : ΚΩΣΤΑ ΟΥΡΑΝΗ

ΠΡΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗ (Συνέχεια)

Δόνα Ἄννα
κάνοντάς του χειρονομία :
Σιωπή ! Μοῦ φαίνεται περνᾶν . . .
Εγὼ σ' ἀφίνω πλέον τώρα.
Ὅταν θὰ εἶναι δέκα ἡ ὥρα,
ἔλα καὶ χτύπησε ἀπαλά.

Δὸν Λουῖς
Καλά.
Δόνα Ἄννα
ἑρωτιότροπα :
Ἄν εἶσαι ἀκριβῆς θὰ ἰδῶ . . .

Δὸν Λουῖς
μὲ ἐνεργητικότητα :
Στις δέκα ἡ ὥρα θᾶμαι ἐδῶ !
(Ἡ Δόνα Ἄννα κλείνει τὸ παράθυρο. Σχεδὸν ἀμύσως φαίνεται ἡ σκιά τοῦ Δὸν Ζουάν. Ὁ Δὸν Λουῖς στρέφεται ἀπότομα πρὸς αὐτόν.)

ΣΚΗΝΗ VII
Δὸν Ζουάν, Δὸν Λουῖς.
Δὸν Λουῖς
Ποιὸς εἶναι ; Ἄλτ ! Ποιὸς εἶναι ; εἶπα !

Δὸν Ζουάν
ἑρωτικά :
Φεῖδι ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὴν τρύπα.
Δὸν Λουῖς
Νὰ πῆ ἀμέσως τ' ὄνομά του !

Δὸν Ζουάν
ἴδιο ἔφος :
Δὸν Λουῖς
Ἄπό τὸ δρόμο αὐτόν τί θέλει ;

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Δὸν Ζουάν
ἴδιο ἔφος :

Καὶ τί σὲ μέλλει ;

Δὸν Λουῖς
ὀργισμένος :

Ἄπό δῶ πέρα δὲν περνᾶει
χωρὶς τὴν ἄδεια μου κανέναν !

Δὸν Ζουάν
ἑρωτικά :
Μόνον ἓνας !

Δὸν Λουῖς
ὀργισμένα :

Κανείς !

Δὸν Ζουάν
ἑρωτικά :
Δικὴ σου εἶναι ἡ Σεβίλλια ;
Ποιὸς εἶσαι ἐσὺ ποῦ διατάζεις ;

Δὸν Λουῖς
ὀργισμένα :

Εἶμαι ὁ Δὸν Λουῖς Μπατ(ί)λλια !
Αὐτὸ πιστεύω νὰ σοῦ φτάσῃ !

(Περὶφρασητικὰ :)

— Κι' ἐσὺ ποιὸς εἶσαι ;

Δὸν Ζουάν
ἀργὰ κι' ἑρωτικά :

Ἐγὼ ποιὸς εἶμαι
Κάποιος ποῦ θέλει νὰ περάσῃ !

Δὸν Λουῖς
ἔξω φρεσῶν :

Τί ; Ἄκουσες ἐγὼ ποιὸς εἶμαι
κι' ἀκόμα στέκεσαι μπροστὰ μου ;

Δὸν Ζουάν
γλαστὰ :

Γιατί δὲ σοῦπα τ' ὄνομά μου !

Δόν Λουίς
 Μοῦνε γνωστό ;
 Δόν Ζουάν
είρωνικά :
 Πολύ.
 Δόν Λουίς
 Αἰ, τότε,
 τί σ' ἔχει ἀπό δῶ φερμένα
 μπορῶ νά μάθω ;
 Δόν Ζουάν
μέ φρυκτότητα :
 Μιά γυναίκα.
 Δόν Λουίς
μέ ἕφος ἀνθρώπου πού ἐννοεῖ :
 Τότε εἶναι ὅλα ἐξηγημένα !
 Εἶσαι ὁ δόν Ζουάν !
 Δόν Ζουάν
γελοστά :
 Ποιός ἄλλος,
 ἀφοῦ δέν ἔδωσε καμμία
 στίς ἀπειλές σου σημασία ;
 Δόν Λουίς
 Ὡστε λοιπόν, σ' αὐτόν τὸ δρόμο
 εἴμαστε οἱ δύο . . .
 Δόν Ζουάν
ἤρεμα :
 Για μία γυναίκα :
 τὴν ἴδια πού θά σέ προσμένῃ
 γιά νά σέ μπάσῃ ἢ ὦρα δέκα.
 Δόν Λουίς
 Δέ σ' εἶχανε φυλακισμένο ;
 Δόν Ζουάν
 Μονάχα ἐμένα ;
 Δόν Λουίς
βλέποντάς τον νά κἀγὼ ἕνα βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ :
 Ἄλάργα — ἢ θά χτυπηθοῦμε !
 Δόν Ζουάν
 Θά δοῦμε.
 Δόν Λουίς
 Αὐτὸ δέν τῶχῳ ἐννοῆσει ;
 — Θά δοῦμε τί ;
 Δόν Ζουάν
 Ποιός θά νικήσῃ !
 Δόν Λουίς
ὀργισμένα :
 Ὁ Αἰ ! ἔτσι ; Τότε θά τὸ ἴδοῦμε !
 Δόν Ζουάν
ἤρεμα, εἰρωνικά :
 Ὡστε λοιπόν μονομαχοῦμε ;
 Δόν Λουίς
μέ ἀπόφαση λυσσοσμένη :
 Καὶ θᾶνε ἐδῶ ! Καὶ θᾶνε τώρα !

Δόν Ζουάν
ἤρεμα, εἰρωνικά :
 Μήπως ἐγὼ εἶπα ἄλλη ὦρα ;
*(Χτυπιοῦνται. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Σιούτσι, πού
 ἔχει φανεῖ ἀθύρνε μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, χυ-
 μιάει καὶ ἀρπάζει, ἀπὸ πίσω, τὰ μπράσια τοῦ
 δόν Λουίς. Οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι του τὸν βοη-
 θοῦν.)*
 Τᾶδες ;
 Δόν Λουίς
μέ λύσσα :
 Αὐτὸ εἶναι ἀτιμία !
 Δόν Ζουάν
 Δέστε τον !
 Δόν Λουίς
ἀφρίζοντας καὶ παλεύοντας νά ἐλευθερωθῇ :
 Ὁ Αἰ !
 Δόν Ζουάν
εἰρωνικά :
 Δέ σοῦ τὸ εἶπα
 πῶς θᾶχανες ;
 Δόν Λουίς
μέ λύσσα καὶ περιφρόνηση :
 Μὲ προδοσία !
 Δόν Ζουάν
ἤρεμα :
 Μπορεῖ. Μά μὴ ξεχνᾶς ὥστόσο
 ὅτι δέν εἶχαμε ὀρίσει
 πῶς θά ἐνεργοῦσε ὁ καθένας
 τὸ στοίχημα γιά νά κερδίσῃ !
(Χαμογαλόντας εἰρωνικά :)
 Ἡ κάμαρα καὶ τὸ κρεβάτι
 ὁποῦ γιά σένα προορίζω,
 αὐτὴ τὴ νύχτα, τὸ γνωρίζω,
 δέν ἔχουνε τὴ χάρη ἐκεῖνη
 πού θᾶχανε τῆς δόνας Ἄννας,
 φίλτατε δόν Λουίς ! Ὡστόσο
 μπορῶ νά σοῦ τὸ βεβαιώσω,
 ἡ κάμαρα εἶναι ἐπιπλωμένη
 μὲ πολὺ γοῦστο, τὸ κρεβάτι
 θᾶβρισκε θέση σὲ παλάτι
 γιὰτὶ εἶναι ὄλο σκαλισμένο
 μ' ἐρωτιδεῖς, — καὶ εἶναι ἀρχαῖο !
 Ἴσως νά τᾶβρης κάπως κρύο . . .
*(Γιάντα σάν δέν κοιμοῦνται δύο
 ἀργεῖ νά ζεσταθῇ, τὸ ξέρω,
 καὶ ἡ γυναίκα ἀπ' αὐτὸ λείπει —
 στὸ λέω μὲ μεγάλη λύπη —
 μά δέν τᾶ ἔχει ὅλα κανεῖς ! . . .)*
 — Πέσε, κοιμήσου, ὄνειρέψου . . .
(Ἐποκλίνεται καὶ χαιρετᾷ :)
 — Καλή σου νύχτα, δόν Λουίς !
*(Οἱ ἀνθρώποι τοῦ Σιούτσι κι' ὁ Σιούτσι ἀπομα-
 κρύνονται περιστοιχίζοντας τὸν δόν Λουίς.)*

ΣΚΗΝΗ VIII

Δόν Ζουάν, ὕστερα ἢ Βριγίτα.

Δόν Ζουάν
τρέποντας τὰ χέρια του :
 Ὅλα θαυμάσια πηγαίνουν !
 Ὅταν θά ἔχη ἀνοιγμένα
 στὸν δόν Λουίς τὴν ἀγκαλιά της,
 ἀντὶ γιά κείνον — θᾶβρη ἐμένα !
 Βριγίτα
ἐμφανιζομένη :
 Σενόρ . . .
 Δόν Ζουάν
 Ποιός εἶνε ;
 Βριγίτα
 Μιά φτωχὴ
 ντονάτα . . . Ὑπερέτρια σας . . .
 Δόν Ζουάν
 Ὁ Αἰ ! τῆς Ἰνές ἢ γκουβερνάντα ;
 Βριγίτα
 Ὁ δόν Ζουάν ἔνε ἢ ἀφεντιά σας ;
 Δόν Ζουάν
 Ναί.
 Βριγίτα
 Εἶστε μόνος ;
 Δόν Ζουάν
 Τώρα ὄχι ;
 ὁ διαβολος εἶνε μαζύ μου.
 Βριγίτα
σταυροκουπομένη :
 Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τί λέτε !
 Δόν Ζουάν
γελώντας :
 Αὐτὸ πού λέω. Εἶν' ἀντικρὺ μου.
 Βριγίτα
σκανδαλισμένη :
 Ἐγώ ; Χριστός καὶ Παναγία !
(Παιχνιδιάρικα :)
 — Ἐσεῖς, εἶστε ἕνας διαβολάκος !
 Δόν Ζουάν
σοβαρά :
 Ἐλα, ἄς τ' ἀφήσουμε τ' ἀστεῖα.
 Σοῦ εἶπαν πῶς ἂν κατορθώσω
 νά ἔμπω μέσ' στὸ μοναστήρι
 χάρις σ' ἐσένα, θά σοῦ δώσω
 ὅσα λεφτὰ δέν ὄνειρεύτης ;
 Βριγίτα
 Δέν εἶνε πιά κλειστός ὁ δρόμος ;
 Δέ σᾶς τὸ δῶσαν τὸ κλειδί ;

Δόν Ζουάν

Ναί, μοῦ τὸ δῶσαν. Ἄλλὰ ὅμως
 τὸ γράμμα γιά τὴ δόνα Ἰνές ;

Βριγίτα

Τώρα θά τῶχῃ πιά διαβάσει . . .
 Τᾶβαλα μέσ' στὴ Σύνοψή της.

Δόν Ζουάν

Καλά. Τῆς ἔχεις προετοιμάσει
 τὸ πνεῦμα, ὅπως σοῦ ἴπαν :

Βριγίτα

Τόσο
 τῆς φούσκωσα τὸ κεφαλάκι,
 πού πίσω ἀπὸ τὴν ἀφεντιά σας
 θᾶρθη ὡς δυὸ χρονῶν παιδάκι.

Δόν Ζουάν

Τότε . . . πῶς δέχτηκε νά μῆ
 μὲ τόση στὴ μονὴ εὐκολία ;
 Ἄν μ' ἀγαποῦσε, ὅπως λές,
 θᾶφερνε κάποια δυσκολία . . .

Βριγίτα

Νά ξέρατε τὸ πόσο εἶνε
 ἀθῶα κι' ἀπειρη ἢ καυμένη !
 Δέν ξέρεῖ τίποτα ἀπ' τὸν κόσμο.
 Ὡς τώρα ἔζησε κλεισμένη
 πίσω ἀπὸ κάγκελα καὶ τοίχους.
 Τῆς εἶπαν πῶς αὐτὸς ὁ κόσμος
 εἶνε κακός, — καὶ τὴν ψυχὴ της
 τὴν ἐπλημμύρισε ὁ τρόμος.
 Τῆς εἶπαν ὅτι τοῦ Κυρίου
 νύφη τὴν εἶχανε ταγμένη
 κι' αὐτὴ, ἡ φτωχοῦλα, ἔσκυψ' ἀμέσως
 τὴν κεφαλὴν ὑποταγμένη . . .

Δόν Ζουάν

Καὶ πῶς τὴν ἔπεισες, Βριγίτα ;

Βριγίτα

Τῆς εἶπα ὅτι μοῦ περνοῦσε
 ἀπ' τὸ κεφάλι ; πῶς ὁ κόσμος
 δέν ἦταν ὅπως τὸν θαρροῦσε,
 μὰ εἶχε ὁμορφίες καὶ χάρες,
 κι' ὅτι ἡ ζωὴ ἦτανε ὠραία
 γιά μία γυναίκα πού ἀγαπιέται
 καὶ εἶνε πλούσια καὶ νέα . . .
 Τῆς μίλησα γιά τὴν ἀγάπη
 πού κάνει τὴ ζωὴ νά μοιάζῃ
 μ' ὄνειρο καὶ πού τὰ οὐράνια
 θαρρεῖς στὴ γῆ τὰ κατεβάσει . . .
 Τῆς μίλησα γιά σᾶς μὲ θέρη,
 καὶ πῶς ἀπ' τὰ μικρὰ σας χρόνια
 σὲ σᾶς τὴν εἶχανε ταγμένη,
 καὶ πῶς ἐλυώνατε ὡς τὰ χιόνια
 σὰ μάθατε πῶς τὴν ἐκλείσαν
 στὸ μοναστήρι κι' ὅτι ἂν
 δέν τὴν ἐβλέπατε, σὲ λίγο
 δὲ θά ὑπῆρχε δόν Ζουάν . . .
 Μὲ λίγα λόγια, τόσα εἶπα
 γιά σᾶς, αὐθέντη μου, καλὰ,
 πού τῆς ἐπῆρα τὰ μυαλά .

καί, ξημερώνει για βραδυάζει,
τώρα για σ'αξ αναστενάζει!

Δόν Ζουάν

μονολογώντας:

"Ωμορφε άνθ'έ! Νομίσαν δι
ό δόν Ζουάν δέ θά μπορούσε
νά έμψη σ' ένα μοναστήρι
καί νά σέ δρέψη, — κι' ότι άρκοῦσε
αυτό! Δέν ξέρουν πώς για σένα
ότι θά γύρναγα τή σφαίρα
καί πώς θά σέ ζητούσα έως
τήν κόλαση — κι' άκόμα πέρα!
Γιατί δέν είνε πιά για ένα
στοιχημα πού αὐτή τήν ώρα
σέ θέλω, 'Ινές, έγώ δική μου,
μά γιατι άγαπάω τώρα!..

Βριγίτα

Τήν άγαπάτε; Είναι άλήθεια;

Δόν Ζουάν

χωρίς νά δώση σημασία στήν έρώτηση:

"Άκουσ' έδω: ποιάν ώρα π'άνε
οί μοναχές νά κοιμηθοῦνε;

Βριγίτα

Αὐτήν τήν ώρα, όπου καί ν'άνε.

Δόν Ζουάν

Μπορῶ λοιπόν νά μπῶ σέ λίγο;

Βριγίτα

"Όταν θ' άκούσετε τόν ήχο
μίας καμπάνας, θ'άνε ώρα.
'Αφοῦ πηδήσετε τόν τοίχο
σέ μιάν αὐλή θενά βρεθῆτε...

Δόν Ζουάν

Ποιά πόρτα τό κλειδί άνοίγει;

Βριγίτα

Μιά μικρή. Θά τήνέ δῆτε:
είναι μονόφυλλη, κι' άπάνω
άπό τήν πόρτα, σκαλισμένη
μιά Παναγιά 'νε εικονισμένη.
"Όταν θ' άνοίξετε, μπροστά σας
ένα διάδρομο θά βρῆτε'
τήν πρώτη πόρτα, δεξιά σας,
σπρῶχτε τήν άφοβα — καί μπῆτε:
είν' τό κελλί της.

Δόν Ζουάν

κάνοντας νεῦμα στή Βριγίτα νά πηγαίη:

'Εσὺ τώρα

πήγαινε. Είνε έξηγημένα
δλα...

Βριγίτα

κλαιράικα:

"Η άφεντιά σας ξέρει
τό τί χρωστάει πιά σέ μένα...

Δόν Ζουάν

'Εάν από τό μοναστήρι

τό θησαυρό μου κατορθώσω
νά κλέψω, τότε όσο βραίνεις
τόσο χρυσάφι θά σοῦ δώσω
καί θάσαι πλούσια ταχειά.

Βριγίτα

μέ κομική άπελπισία:

Τί κρῖμα! Νάμουν πιό παχειά!...

(Ψεύγει.)

ΣΚΗΝΗ ΙΧ

Δόν Ζουάν, Σιούτσι.

Δόν Ζουάν

πρός τόν Σιούτσι πού επιστρέφει:

Σιούτσι! 'Ο δόν Λουίς;

Σιούτσι

Καμμία

ένόχληση δέ θά σ'αξ δώση.
Δέ βγαίνει άπό εκεί πού είνε:
τόν έχω τριπλομανταλώσει.

Δόν Ζουάν

Θαυμάσια πηγαίνουν δλα!
Τώρα μάς μένει ή δόνα Σόλα.
Καιρός νά τή φωνάξης, Σιούτσι,
για νά τελειώνω καί μέ τούτη.

Σιούτσι

Θά βγῆ άμέσως τρεις φορές
στο παραθύρι όταν χτυπήσω.

Δόν Ζουάν

Φτάνει νά βγῆ, — καί τά λοιπά
μόνος μου θάν τά κανονίσω.

'Ο Σιούτσι πλησιάζει χτυπάει κι'
άμέσως κρύβεται.

ΣΚΗΝΗ Χ

Οί ἴδιοι, Δόνα Σόλα στο παράθυρο.

Δόνα Σόλα

βγαίνοντας στο παράθυρο καί βλέποντας τόν
δόν Ζουάν πού έχει πλησιάσει:

'Εσείς χτυπήσατε έδω;

Δόν Ζουάν

μέ φυσικότητα:

'Εγώ.

Δόνα Σόλα

Ποιός είστε έσείς; Καί τί ζητάτε;

Δόν Ζουάν

μυστηριωδῶς:

Αὐτό έξαρτάται...

Δόνα Σόλα

έκπληκτη:

Τί θέλετε μ' αὐτό νά πῆτε;

Δόν Ζουάν

μυστηριωδῶς:

Θά δῆτε...

('Αλλάζοντας ὕφος ὡς για νά μή χάση καιρό.)

"Άκουσε έδω, μικρή μου: θέλω
νά ιδῶ άπόψε τήν κυρά σου!

Δόνα Σόλα

Δέ θάσαι βέβαια στά καλά σου!

Δόν Ζουάν

Είμαι. Καί ξέρεις ποιός θ' άνοιξη
τήν πόρτα για νά μπῶ; — 'Εσὺ!

Δόνα Σόλα

Νά μιά κουβέντα περισσή...

Δόν Ζουάν

Ναί, ναί, μικρή μου...

Δόνα Σόλα

"Όλα κι' δλα!

Ξέρεις ποιά είμαι;

Δόν Ζουάν

ειρωνικά:

'Η δόνα Σόλα.

Δόνα Σόλα

Θά ξέρεις τότε ότι ή κυρά μου
πέρνει τόν δόν Λουίς Μπατίλλια...

Δόν Ζουάν

Αὐτό τό ξέρει δλη ή Σεβίλλια.

Δόνα Σόλα

Καί ότι οί γάμοι τους θά γίνουν
αὔριο στήν έκκλησία...

Δόν Ζουάν

Αὐτό δέν έχει σημασία.

Δόνα Σόλα

Τί έκανε λέει; "Όστε θέλεις
άπόψε νά δοθῆ σ' έσένα;

Δόν Ζουάν

Παρθένα.

Αὔριο, ὡς τήν πάρη ό δόν Λουίς.
Δέν έχω αντίρρηση. 'Εννοείς;

Δόνα Σόλα

Καί θέτε έγώ νά σ'αξ άνοίξω;
Είστε τρελλός, καλά τό είπα!

Δόν Ζουάν

χτυπώντας τήν τσέπη του:

"Ενα κλειδί έχω στήν τσέπη
πού μπαίνει μέσ' στήν κάθε τρύπα...

Δόνα Σόλα

"Ενα κλειδί;

Δόν Ζουάν

Ναί, δόνα Σόλα,
ένα κλειδάκι χρυσομένο...

Δόνα Σόλα

'Αρχίζω νά καταλαβαίνω...

Δόν Ζουάν

βγάζει ένα πουγγί καί τῆς τό δείχνει:
Δέχεσαι;

Δόνα Σόλα

Πόσα είναι κεί μέσα;

Δόν Ζουάν

Είν' έκατό χρυσά δουκάτα.
"Όλα καινούργια, δόνα Σόλα...
Θέλεις νά ιδῆς; Κοίταξε: νάτα!

('Ανοίγει τό πουγγί καί βγάζοντας μιá φούχτα
νομίσματα τῆς τὰ δείχνει.)

Δόνα Σόλα

Πώς λάμπουνε!

Δόν Ζουάν

Είναι δικά σου,
έάν μέ μπάσης στής κυράς σου.

Δόνα Σόλα

Ποιός είστε σείς;

Δόν Ζουάν

Τί σ' ένδιαφέρει!

"Η άνταλλαγή χέρι μέ χέρι
θά γίνη. Τό κλειδί σά δώσης,
αὐτά έδω θά τά τσεπώσης.

Δόνα Σόλα

'Αφῆστε νά σκεφτώ... Μπορεί...

Δόν Ζουάν

Σέ τέτοια, σκέψη δέ χωρεί!

Δόνα Σόλα

Είμαι μιá αδύνατη γυναίκα...
Περᾶστε από δω στίς δέκα.

Δόν Ζουάν

"Όταν χτυπήσουν, θάμαι έδω!

Δόνα Σόλα

Στό παραθύρι έγώ θά βγῶ
τήν ώρα εκείνη νά προσμένω
για νά σ'αξ δώσω τό κλειδί.
Κι' έσείς...

Δόν Ζουάν

'Εγώ... τό ὑποσχεμένο,
κι' άκόμα έκατό δουκάτα!

Δόνα Σόλα

Μ' άρέσουνε οί άντρες πώχουν
αιστήματα έτσι ντελικάτα...

Δόν Ζουάν
ειρωνικά:

Ή καλοσύνη σου...

Δόνα Σόλα
Καί τώρα,
φεύγω.

(Ψιάνει νά κλείση τὸ παράθυρο.)

Νά εἴσαστε στήν ὥρα!

(Κλείνει τὸ παράθυρο.)

ΣΚΗΝΗ ΧΙ

Δόν Ζουάν, Σιούττι.

Σιούττι

βγαίνοντας ἀπὸ κει πού ἦταν κρυμμένος:

Δέχτηκε;

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ...

Υπάρχουν στὸν ἀπέραντο κόσμον, σ' αὐτὴ τὴ γῆ,
βουνοκορφές ἀπάτητες, ἄγρια, παρθένα δάση,
θάλασσες πού ἔχουν σκεπαστεῖ μέ ὀμίχλη καὶ σιγή,
πού δὲ θά δῶ, πού τὰ χω χάσει.

Γιὰ ἐμὲ θά μείνουν ἄγνωστες, ὄνειρα μακρυνά,
οἱ πολιτείες πού νοσταλγῶ, χαμένες Ἀτλαντίδες,
γύρω πουλιά φασματικά, πετοῦν στὰ σκοτεινὰ
κι' οἱ τελευταίες μου ἐλπίδες.

Μὰ τρέμω μήπως δίπλα μου, κοντά μου ἴσως πολὺ,
κι' ἄς μὴ τὴ βλέπω, βρίσκεται χρόνια καὶ τὴν ἀφήσω
μιὰ ὑπαρξὴ ἀγνή, μιὰ ἀπλή καρδιά πού σβύνει σιωπηλῆ
χωρὶς νά τὴ γνωρίσω.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Δόν Ζουάν

μέ φυσικότητα:

Τ' ἤθελες νά κάνη;
Δὲν ξέρεις πὼς σὰν κουδουνᾶνε
χρυσὰ νομίσματα, οἱ ἄλλες
φωνές ἀμέσως σιωπᾶνε;

(Ἀλλάζοντας ὄψεις.)

— Μὰ φτάνουν οἱ φιλοσοφίες!
Σιούττι! Στὸ ἔργο πλέον τώρα:
στὸ μοναστήρι — στίς ἑννέα,
στὸ δρόμον αὐτὸν — στίς δέκα ἢ ὥρα!

(φεύγει)

ΑΥΛΑΙΑ

(Ἀκολουθεῖ)

Τὸ Σεματενθίριον

ΠΕΡΙ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Γιὰ τὴν Ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας μας

Ἡ «Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας», πού δημοσιεύτηκε στοὺς τελευταίους τόμους τῆς «Νέας Ἑστίας», κοζλοφορεῖ ἕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες σὲ καινούργια ἔκδοσι. Ἡ καινούργια αὐτὴ ἔκδοσις — ἢ Δ' — δὲ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν τρίτη: Εἶναι κατὰ τὰ ἐννιά δέκατα ξανατύπωμά της. Ἀλλὰ κάποια προσθήκη στὸ τέλος τοῦ βιβλίου θὰ καταστήσῃ ἐυκολότερη τὴ χρῆσι του: Εἶν' ἓνα βιβλίο διδακτικὸ — ὄχι στήν πνευματικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου.

Ἡ «Ἱστορία τῆς Νέας Λογοτεχνίας» δὲν εἶναι βιβλίο ὀριστικόν. Δὲ νομίζω, ἄλλως τε, πὼς ὑπάρχουν ἱστορίες ὀριστικῆς. Εἶναι βιβλίο μεταβατικόν. Ἀνταποκρίνεται στὴ σημερινὴ κατάστασι τῶν ἔρευνῶν. Ὅταν μιὰ μέρα οἱ ἔρευνες προχωρήσουν, ἐγὼ, ἂν ζῶ, ἢ ἓνας ἄλλος θὰ γράψῃ μιὰ νέα πληρέστερη Ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας μας. Ποῦ δὲ θὰ εἶναι, πάλι, ἢ ὀριστικῆ...

Ἐνας λόγιος ἔγραψε τώρα τελευταῖα πὼς οἱ νεοελληνικῆς σπουδῆς βρίσκονται στὸ προεπιστημονικὸ στάδιο. Κι αὐτό, ὅσον ἀφορᾷ τὸ 19^ο αἰῶνα, εἶναι σχεδὸν σωστό. Ἡ ἔρευνα περιορίστηκε σὲ δυό-τρὶα κυρίως πρόσωπα, — οἱ μονογραφίες σπανίζουν, καὶ σπανίζουν ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ κείμενα. ἔχουμε δυό-τρὶς ἔκδόσεις τοῦ Σολομοῦ καὶ τοῦ Βαλκυριῆ, δὲν ἔχουμε ὅμως μήτε μιὰ καλὴ καὶ πλήρη ἔκδοσι τοῦ Παπαδιαμάντη — μήτε μιὰ πλήρη ἔκδοσι τοῦ Βηλαρά. Λείπει μιὰ γενικὴ κριτικὴ βιβλιογραφία — λείπουν μονογραφίες κατὰ εἶδος σχολῆς ἢ περιόδου. Κι ἂν δὲν ὑπῆρχαν κάποια διαλέξεις, κάποια ἄρθρα, κάποιας αὐτοβιογραφικῆς σελίδος τοῦ Παλαμά, δὲ θὰ ἔγραφε σχεδὸν διόλου τὸ ἀμεσιότερον λογοτεχνικὸν μας παρελθόν. Λείπει λ. χ. μιὰ καλὴ μελέτη γιὰ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Ἐπαναστάσεως. Μιὰ μελέτη γιὰ τοὺς κοινοβουλευτικοὺς ῥήτορας. Γιὰ τοὺς ῥήτορας τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς. Λείπει μιὰ ἱστορία τοῦ Ἰλωσσικοῦ ζητήματος ("Ὅλοι ἀντιγράφουν τὰ Σάββα). Λείπει μιὰ μελέτη γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ρομαντικοὺς στιχοῦργοις κλπ.

Τέτοιων ἐργασιῶν σύνθεσις θάπρεπε νά ἦταν ἢ «πλήρης» Ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας μας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τέτοιες ἐργασίες δὲν ὑπῆρχαν, ἀναγκάσθηκα νά γίνω ἐγὼ, πολλὰς φορές, καὶ σκαφτιάς καὶ νεροκουβαλιῆς καὶ χτίστης: Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν τὸ βιβλίο μου νά ἔχῃ κάποια κενά. Ἀλλὰ καὶ μέ τὰ ἀναπόφευκτα αὐτὰ κενὰ καὶ μέ τίς ἐλλείψεις του, τὸ βιβλίο μου εἶναι χρῆσιμο: αὐτὸ τὸ ξέρω καλά...

Ἀπὸ τὰ γράμματα πού λαβαίνω κάθε τόσο,

ἀπὸ τὰ γράμματα πού λαβαίνει σχετικῶς ἢ διεύθυνσις τῆς «Νέας Ἑστίας», προβάλλουν κάποια κάποια πιερώματα: Καλὴ, πολὺ καλὴ ἢ ἱστορία μου, ἀλλὰ γιατί παρέλειψα τὸν Κύριο διηγηματογράφον Ν.; Γιατί παρέλειψα τὸ φιλόσοφον Κ.; Γιατί δὲν ἀφιέρωσα ἓνα κεφάλαιον γιὰ τὴν κοινωνιολογικὴν μας παραγωγή; Γιατί ἔδειξα τόση ἀσθηρότητα γιὰ τὸ Δ.; Γιατί ἔδειξα ἐπιείκεια πρὸς τὸ Γ.; Γιατί παρέλειψα τὸ δραματογράφον Ι.;

Τὸ βιβλίο μου λοιπὸν ξυπνάει καὶ κάποιες ἀντιρρήσεις. Αὐτὸ εἶναι βέβαιον. Ἀλλὰ ὅλες οἱ ἀντιρρήσεις αὐτὲς δὲν εἶναι σωστές. Πρὸ πάντων ἢ τελευταία: Ἐγὼ δὲν ἔγραψα παρὰ γιὰ τὰ δράματα καὶ τίς κομποδίες πού διάβασα. Γιὰ κείμενα. Ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας — Γραμματιολογία — εἶναι ἱστορία κειμένων, ὄχι χειρογράφων — καὶ πρὸ πάντων χειρογράφων πού ὁ ἱστορικὸς δὲν ἔχει στὰ χεῖρα του. Ὅσο γιὰ τὴν «ἀξιολόγησι» — ὁ ὄρος εἶναι τοῦ σοφοῦ — ἴσως γιὰ τὴν ἀξιολόγησι τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων — πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχω ἀλλάξει γνώμη. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς δὲ μπορῶ ν' ἀλλάξω. Καὶ θυμίζω στοὺς ἐπιστολογράφους πὼς ἓνας ἄλλος ἱστορικὸς τῆς Ἀγγλικῆς Λογοτεχνίας δὲν εἶχε γράψῃ τίποτε γιὰ τὸν Κίτς στήν πολυτομὴ ἱστορία του. Ὅμως ἀργότερα, ξαναδιαβάζοντας τὸν Κίτς, κατέλαβε τὸ λάθος του, καὶ ἔγραψε εἰδικὴ μελέτη γιὰ τὸ μεγάλο ἐκεῖνο ποιητὴ. Θὰ ἤμουν εὐτυχῆς νά διορθώσω καὶ ἐγὼ ἓνα τέτοιο λάθος...

Ὅσο γιὰ τοὺς ἐραστὰς τοῦ ἀπολότου, πού δὲ μοῦ συγχωροῦν πὼς ἐπιμένω μέτριους ποιητὰς ἢ συγγραφεῖς, θὰ εἶχα νά παρατηρήσω πὼς τὸ βιβλίο μου ἔχει γομφίον γιὰ τοὺς Ἕλληνας καὶ σὸν κύκλον τῆς Ἑλληνικῆς σχετικότητος. Ἐρ' ὅσον ἢ λογοτεχνία μας δὲν ἔχει ἓνα Ἀσπασίαν, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά προσέχουμε πολὺ ὄχι μόνον τὸν Κ. Θεοτόκη ἢ τὸν Παπαδιαμάντη, ἀλλὰ καὶ μικρότερους συγγραφεῖς — ἐρ' ὅσον δὲν ἔχουμε ἓναν Κορνήλιον εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ν' ἀγαποῦμε τοὺς διαφόρους Γκαρνιέ. Μὰ νομίζω πὼς ἢ Λογοτεχνία μας δὲν ἀποτελεῖται πέρα καὶ πέρα ἀπὸ Γκαρνιέ. Καὶ ὁ ὑπερκριτικὸς πού θὰ περιφρανοῦσε τίς προσπάθειες τῶν τελευταίων πενήντα ἐτῶν, θὰ ὑπερηγοῦσε τὸν πνευματικὸν του σνομπισμόν, τὴν διάθεσι τῆς ἐπιδείξεως — καὶ ὄχι τὴν ἀλήθειαν.

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

Ἐνα εὐχάριστο συμπέρασμα
κ' ἓνας μεγάλος κίνδυνος

Ἀπὸ τὸ σημείωμά μου γιὰ τὸ Ἑθνικὸ Θεάτρο («Νέα Ἑστία», 195^ο τεῦχος) ἔχω μιὰ πραγματικὴ ἱκανοποίησι: ἐγένε ἀφορμὴ νά ἐκδηλωθῇ τὸ ζοηρότερον καὶ εἰλικρινέστερον ἐνδια-

φύρον γὰρ ἓνα ἴδρυμα, ποῦ προσφέρει πολλές ὑπηρεσίες στὸν τόπο καὶ μπορεῖ νὰ προσφέρει ἀκόμα περισσότερες. Πολλοὶ φίλοι τῆς «Νέας Ἑστίας» ἔσπευσαν νὰ μοῦ γράψουν καὶ νὰ συμφωνήσουν ὅτι ὁ «πανιζός» ποῦ σχολιάσαμε εἶναι ἀδικαιολόγητος. Ἀλλὰ κ' οἱ συζητήσεις, ποῦ προκάλεσε στὶς ἡμερίδες τὸ σημεῖομά μου, δὲν κατέληξαν σὲ διαφορετικὸ συμπέρασμα. Ἡ ἔρευνα προπάντων, ποῦ ἔκαμε ὁ «Ἡμερησίος Κήρυξ» (7, 8, 9, 11 καὶ 12 Φεβρ.), ἔδειξε ὅτι μόνο ἐχθροὶ τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου δὲν ὑπάρχουν. Εἴταν τῆ γνώμη τους πολλοὶ καὶ ἀρκετοὶ ἀπ' ὅσους εἶχαν ὑποχρέωση νὰ μιλήσουν: ὁ ἱπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Μακρόπουλος, ὁ πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου, ὁ διευθυντὴς του, μέλη τῆς καλλιτεχνικῆς ἐπιτροπῆς, θεατρικοὶ συγγραφεῖς, κριτικοί. Καὶ κανεὶς, εὐτυχῶς, δὲ στάθηκε στὶς λεπτομέρειες ἢ στὰ προσωπικὰ ζητήματα. Ὅλοι προχώρησαν σὲ κάτι γενικότερο, στὸν ἐκπολιτιστικὸ ρόλο ποῦ πρέπει νὰ παίξῃ ἓνα Ἑθνικὸ Θεᾶτρο, καὶ οἱ περισσότεροι, μὲ ὅσα εἶπαν καὶ μὲ τὸν τρόπο ποῦ τὰ εἶπαν, διεξήραξαν ὅτι εἶναι ἔτοιμοι νὰ δώσουν τίς καλύτερες δυνάμεις τους γιὰ τὴν ἐθνικὴν τὴν σκηνή. Ἔχουμε δηλαδὴ τίς πιὸ καθήκοντα διαβεβαιώσεις. Καὶ ὅταν οἱ διαβεβαιώσεις αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ ἓναν κόσμο ὁλόκληρο, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ κίνδυνος ποῦ φοβηθήκαμε πέρασε.

Ἄλλ' ἂν πέρασε ὁ κίνδυνος αὐτός, ἄρχισε νὰ παρουσιάζεται ἄλλος, μεγαλύτερος καὶ διαρκέστερος. Ἀπὸ καιρὸ διατυπώνεται ἓνα παράπονο: τὸ Ἑθνικὸ Θεᾶτρο δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν θεατρικὴν μας παραγωγή, καὶ στὸ δραματολόγιό του εἶναι λίγα τὰ ἑλληνικὰ ἔργα. Τὸ διαβάσαμε σ' ἡμερίδες καὶ σὲ περιοδικὰ, καὶ τὸ ἀκουσα στὶς συνελεύσεις τῶν θεατρικῶν συγγραφέων. Τώρα ὅμως τὸ παράπονο αὐτὸ ἔγινε πιὸ ἐπίμονο, κ' ἂν κρίνω ἀπὸ μερικὲς ἀπαντήσεις στὴν τελευταία ἔρευνα γιὰ τὸ Ἑθνικὸ Θεᾶτρο, δὲν ἀποκλείεται νὰ μεταβληθῇ σὲ ἐπιδρομὴ ποῦ θὰ τὸ ἀπειλήσῃ περισσότερο ἀπὸ καθεστὶ ἄλλο. Τὸ Ἑθνικὸ μας θεᾶτρο ἔχει, βέβαια, τὴν ὑποχρέωση νὰ παίξῃ ἑλληνικὰ ἔργα. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφισβολία ὅτι πρέπει νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἑλληνικὴν θεατρικὴν παραγωγή, ἀφοῦ μόνο μ' αὐτὴν μπορεῖ νὰ δημιουργηθῇ σιγά-σιγά ὁ πραγματικὸς θεατρὸς φίλος — αἰσθάνεσθαι ὅτι δένεσαι μὲ τὸ θεᾶτρο περισσότερο, ὅταν δίνῃ τὴ γύρω σου πραγματικότητα, μὲ τὸ χρῶμα καὶ τίς συνήθειες τῆς ζωῆς σου — καὶ νὰ σχηματισθῇ ἢ πλούσια θεατρικὴ παράδοση. Ἀλλ' ἂς μὴ γελιόμαστε. Τὰ ἑλληνικὰ θεατρικὰ ἔργα ποῦ μπορούμε νὰ παίξομεν ὄχι στὸ Ἑθνικὸ, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅποιοδήποτε θεᾶτρο, μετριοδύναται αὐτὴ τὴ στιγμή στὰ δάχτυλα. Κι' αὐτὲ στέκει πιὰ ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι περιμένουν ἔργα στὰ συρτάρια. Οἱ θύισοι τῶν Νέων ἀλλὰ κ' ἔπειτ' ἀπ' αὐτοὺς τόσα ἄλλα θεατρικὰ συγκροτήματα ἀπέδειξαν ὅτι ὑπάρχουν δράματα καὶ κωμῳδίες ποῦ δὲν εἶναι παρὰ ἀπλές, συμπαιθητικὲς πρῶτες προσπάθειες καὶ δὲν ἀντέχουν οὔτε στὰ κριτήρια τῶν πιὸ ἀνεκτικῶν θεατῶν. Ἄς ζητήσουμε ἀπὸ τὸ Ἑθνικὸ

Θεᾶτρο κάτι ἄλλο: νὰ παίξῃ τὰ καλύτερα ὅσα τὰ παλιὰ ἑλληνικὰ θεατρικὰ ἔργα. Κι' ἂς μὴ ἐπιμείνουμε νὰ παρουσιάσῃ πολλὰ νέα. Διαφορετικὰ, θὰ ἱκανοποιήσουμε τίς φιλοδοξίες μας, ἀλλὰ θὰ τὸ κατεβάσουμε πολὺ χαμηλὰ καὶ θὰ ἐλαττώσουμε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κόσμου, δηλαδὴ θ' ἀδυνατίσουμε τὸ κυριώτερο στήριγμά του. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ποτὲ ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἑνὸς βιβλίου κ' ὁ θεατὴς ἑνὸς θεατρικοῦ ἔργου δὲ βρίσκονται στὴν ἴδια θέση. Ὁ πρῶτος μπορεῖ νὰ πετάξῃ τὸ μυθιστόρημα ποῦ δὲν τοῦ ἀρέσει καὶ νὰ διαθέσῃ ἄλλοιῶς τίς ὥρες τους ὁ δεύτερος ὅμως χάνει τὴ βραδυὰ του, ὅταν τύχῃ νὰ πάῃ σὲ θεᾶτρο ποῦ παίξῃ ἓνα ἀσήμαντο δράμα ἢ μιὰν ἀνόητη κωμῳδία. Κ' ἐνῶ αὐτὸς χάνει μιὰ βραδυὰ, τὸ θεᾶτρο, ἂν τὰ δράματα κ' οἱ κωμῳδίες ποῦ παίξῃ ἔχουν πολλές ἀνοησίες, χάνει ἓνα θεατὴ, ποῦ δὲν εἶναι, βέβαια, τὸ ἴδιο πρᾶγμα.

Ἄς περιρρηθῶμε, λοιπόν, τὸ Ἑθνικὸ Θεᾶτρο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο καὶ πραγματικότερο κίνδυνο ποῦ τὸ ἀπειλεῖ. Κι' ἂς ἐγκαταστήσουμε στὸ ἀρμόδιο συμβούλιο ἓναν ἄλλα Φῶτα Πολίτη, ἱκανὸ ν' ἀναγκαιώσῃ τίς ἐπιδρομὲς ποῦ προετοιμάζουν οἱ πολλὲς καὶ ἀδάμαστες φιλοδοξίες μας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Βιβλιογραφικὰ ἀμφισβητούμενα

Ὁ φίλος κ. Γ. Συκουτρῆς, ποῦ μὲ τύχη στοργὴ κοιτάζει καὶ τὴ νέα μας τὴ γραμματεία καὶ συμβάλλει σ' ἐκεῖνο προπαντὸς ποῦ ζητοῦμε ὅσοι τόχομε ἔργο τὴ συγκρότησι ἐπιστημονικῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἀπ' τ' ἀντικείμενα τῆς ὁποίας νὰ μὴ ἀποκλείωνται ὁ Πῶτος καὶ ὁ δικός μας αἰῶνας, μᾶς ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ βιβλιοκρίνῃ τὴ «Σολωμικὴ Βιβλιογραφία» («Νέα Ἑστία» ΙΖ' σ. 102 — 6), ποῦ ὁ συνεργάτης μου κ. Σ. Π. Βογιατζάκης κ' ὁ ὑπογραψόμενος ἐκδόσαμε τὸ περασμένο καλοκαίρι («Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον» Α' σ. 5 — 63).

Δὲ μ' ἀρέσουν οἱ ἀπαντήσεις στοὺς κριτικούς, οὔτε ἡ πολυπραγμοσύνη τῶν συγγραφέων ἀναγκάζομαι νὰ παραβῶ αὐτὴν μου τὴν ἀρχὴ (σύνφωνα μὲ τὴν ὁποίαν πολλὰ ἀκούσα χωρὶς νὰ διαμαρτυρηθῶ, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ συμφωνῶ), ἀφοῦ ὅσα γράφτηκαν δὲν ἐγράφησαν μόνο γιὰ τὴν δικαιολογήσασιν ἐπιδοκίμων ἐπαύτους τοῦ κ. Συκουτρῆ — ποῦ φαίνεται πρὸς τὴν ἐργασία μας ἐπεικὴς, ὅσο ποτὲ δὲν ἐστάθηκα, ἐγὼ τοῦλάχιστον, γιὰ ἐπιστημονικὲς ἐργασίες τῶν ἄλλων — ὅσο γιατί ἦταν γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος. Κι' ἐπειδὴ ὅσα θὰ πῶ παρακάτω δὲν εἶναι δίχως ἐνδιαφέρον, παρακαλῶ τὴ «Νέα Ἑστία» νὰ μὲ φιλοξενήσῃ.

Καὶ πρῶτα πρῶτα, μιὰ τόσο χρονικὰ ἐκτεταμένη βιβλιογραφία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχῃ παραλείψεις καὶ λάθη. Παρατηρῶ μάλιστα, πῶς κανεὶς ὡς τώρα δὲν ἐπρόσεξε, πῶς ἐνῶ στὸν τίτλο σημειώνονται τὰ ἔτη 1825 (τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἑθνικοῦ Ὑμνου ἢ χρονολογία) μέχρι 1933

ὡς τὰ χρονικὰ τῆς ὄρις, πραγματικὰ καταγράφονται ἀπὸ τὰ 1822 ὡς τὰ 1934. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ θάπρεπε νὰ προσεχθῇ εἶναι, πῶς ἡ Βιβλιογραφία αὐτὴ ἦταν σχηματισμένη ἀπὸ χροῖνα, ταξινομημένη καὶ ἔτοιμη γιὰ ἐκδοσὶ παρὰ λίγο νὰ τὴν τυπώσω στὸ 1930' εἶχαμε ὅμως ἐπίγνωσι τῶν ἀτελειῶν τῆς καὶ προσπαθήσαμε νὰ τὴν συμπληρώσωμε. Ἔτσι εἶδε τὸ φῶς πέρασι μῶνυχα.

Αὐτὸ δικαιολογεῖ δύο πράγματα: α) ὅτι στὴν ζωὴν δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν ὅσα κατὰ καιροὺς ἐπρότεινε ὁ κ. Σ. γιὰ τὴ Βιβλιογραφία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας («Ἰόνιος Ἀνθολογία» Ζ' (1933) σ. 84—7, 133—6 καὶ Η' (1934) σ. 57—8, καὶ μετὰ τὴν ἐκδοσὶ τῆς βιβλιογραφίας μας ἐξ ἀφορμῆς τῆς βιβλ. Παπαδιαμάντη τοῦ Κατοίμπαλη («Νέα Ἑστία» ΙΣ' (1934) σ. 954—5). β) τὸ ὅτι ἔγιναν παρεμβολές ἀρθρῶν ποῦ θάξουν κάποιον ἄλλοῦ τῆ θέσι τους (1). Κατὰ τὰ ἄλλα, ἐκαινοτομήσαμε σὲ κάμποσιν πράγματα (ἀρθρῶν καὶ σχολαστικῆ συσχέτισι τῶν ἀρθρῶν), κ' ἐπεριλάβαμε τὰ περισσότερα καὶ σπουδαιότερα ἀρθρα περὶ Σολωμοῦ ἀρκετὰ ἀπ' αὐτὰ ἦταν ὅπως διόλου ἀγνωστα καὶ ποτὲ δὲν εἶχαν παραλείψει σ' αὐτὰ οἱ μελετητές.

Ἐνθὺς μετὰ τὴν ἐκδοσὶ, ὑποχρεωτικοὶ φίλοι (γιατὶ τάχα νὰ μὴ φανοῦν ὑποχρεωτικοὶ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδοσὶ;) μᾶς ὑπέδειξαν πολλὰ ἀρθρα, ὡστε νὰ ὑπολογίζομε τώρα, πῶς αὐτὰ ποῦ δὲν ἔχουν περιληφθῇ μαζί μὲ ὅσα ἔχουν γραφθῇ ἀπ' τὸν Αὐγούστο 1934 κ' ὕστερα, θάνερχονται σ' ἑκατὸ, ἀπέναντι τῶν 500 (450 εἶναι ἀριθμημένα μόνο, γιατί δὲν ἐδώσαμε ἰδιαίτερον ἀριθμὸ στίς βιβλιοκρισίες) δημοσιευμένων (2). Αὐτὸ θὰ γεννοῦσε ἀμεση ἀνάγκη ἐπανεκδόσεως τῆς Βιβλιογραφίας συμπληρωμένης, ἂν ἡ συμπλήρωσι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γίνῃ καὶ σὲ ἰδιαίτερες δημοσιεύσεις. Ἀργότερα, ἂν μάλιστα ἔχω τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ τελειώσω τὴν κριτικὴν ἐκδοσὶ τοῦ σολωμικοῦ ἔργου, θὰ χρειασθῇ μιὰ πλήρης βιβλιογραφία μὲ περιληψὶ συντομότερη ἢ μὴ—ἀνάλογος τοῦ ἐνδιαφέροντος ποῦ θὰ παρουσιάξῃ—κάθε ἀρθρον. Τότε θάπρεπε νὰ προσεχθῇ καὶ τὸ σύστημα τῆς κατατάξεως γιὰ νὰ πορευθῶνται συγχίσεις καὶ παρεξηγήσεις. Ἐν τῷ μεταξύ, μπορεῖ ὁ μελετητὴς νὰ πληροφρηθῇ γιὰ τίς ἐλλείψεις τῆς Σολωμικῆς Βιβλιογραφίας ἀπ' τὸ περιοδικὸ ὅπου τὴν τυπώσαμε (τὸ «Νεοελληνικὸν Ἀρχεῖον» μου) καὶ μάλιστα ἀπ' τὸ Παράρτημα τοῦ Α' τόμου ποῦ κυκλοφο-

ρεῖ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου, στὸ ὁποῖο θὰ βρῆ πολλὰ καινούργια ἀρθρα κοντὰ στίς ἀφιόνες κ' ἀβυσσιντικὲς πληρωφορίες γιὰ τίς ἐκδόσεις καὶ τὰ χειρόγραφα τοῦ Σολωμοῦ. Στὴ διατριβὴ μου αὐτὴ ξεκαθαρίζονται οἱ editiones princeps ὅλων τῶν σολωμικῶν κομματιῶν, ἰσχύει δὲ καὶ λεπτομερὴς ἐλεγχος τῶν ἰταλικῶν τραγουδιῶν τοῦ Σολωμοῦ κ' ἄλλος τῶν ἐπιστολῶν του.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὁ κ. Σ. μᾶς παρατηρεῖ γιὰ τὴν ἀπαρίθμησι τῶν ἀνθολογιῶν ποῦ δημοσίευσαν σολωμικὰ ἔργα. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ διαφωνήσω μὲ τὴ γνώμη του, πῶς «μόνο ἀνθολογίαι ποῦ ἐξεδόθησαν πρὸ τῆς ἐκδόσεως Πολυλά, ἢ παρουσιάζουν κάτι τὸ ἰδιάζον, ἔχουν τὴν θέσιν των εἰς μιὰν ἐπιστημονικὴν βιβλιογραφίαν καὶ ὄχι αἱ πρόχειροι ἀνθολογίαι καὶ αἱ χρησιμοποιήθειαι εἰς τὴς ὁποίας ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ πασίγνωστοι πλέον ἐκδόσεις τοῦ ποιητοῦ. Διὰ τὴν νὰ μὴ περιληφθῶν καὶ τὰ Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα» (σ. 106).

Ἀπ' τὴν καταγραφή τῶν ἀνθολογιῶν (3) ἔχομε νὰ ὠφεληθῶμε δύο σπουδαία, κατὰ τὴν γνώμη μου, πράγματα: α) μαθαίνομε ποῖα ἦταν ἡ προτίμησι τοῦ κοινοῦ κάθε ἐποχῆς πρὸς τὸ σολωμικὸ ἔργο. Ὡς ἓνα ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα ἦταν τὰ εἰδυλλιακὰ δημοτικωφανῆ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ. Μόλις π. χ. μὲ τὴν Ἀνθολογία τοῦ Ταγκόπουλου ποῦ τὴ συνέταξε — μαθαίνω — ὁ Παλαμάς, τὸ κοινὸ ἦρθε σὲ συνάφει μὲ τοὺς «Ἐλευθεροὺς πολιορκημένους». Αὐτὸ δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὸ μάθῃ κανεὶς ἄλλῶς, κ' ὑποθέτω πῶς ἀξίζει γι' αὐτὸν τὸ λόγο σημειώθηκαν πολλὲς ἀνθολογίες. β) μαθαίνομε τὴν παλαιότητα τῶν ναυθεύσεων τῶν σολωμικῶν χειρῶν. Ὅπως δείχνω στὴ διατριβὴ μου (σ. XXIII σημ. 26 κ. ε. στὴ σημ. 196), ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀπεδόθησαν στὸ Σολωμὸ στίχοι τοῦ Λαγουῖδρα κ' ἄλλων scriptorum minorum, καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ πρηνόσαν γιὰ σολωμικοὶ σ' αὐτὸ συντελοῦσαν οἱ ἀνθολογίες δὲν ἀξίζει νὰ σημειώνονται λοιπόν, ἀφοῦ μᾶς καθορίζουν τὴν πηγὴ τοῦ κακοῦ; Τὸν φιλόλογον ἀκόμα ἐνδιαφέρει νὰ γνωρίζῃ καὶ τοὺς τίτλους μὲ τοὺς ὁποίους παρουσιάστηκαν τὰ διάφορα ἀποσπάσματα στίς ἀνθολογίες τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἡρ. Ἀποστολίδης στὴν Ἀνθολογία του (ἀρθρον 113) παρουσίασε τὸ Σολωμικὸ (κ' ἀνάλογα τὸ

(1) Τέτοιο θεωρεῖ ὁ κ. Σ. τὰ Προλεγόμενα τοῦ Πολυλά, ποῦ τοποθετήσαμε στὰ Βιογραφικά. Κι' ὅμως τὰ σημειώσαμε πρῶτα στὸ ἀρθρον 31 (Ἐκδόσεις τῶν ἔργων), σημειώνοντας καὶ ποῦ ἀνατυπώθηκαν. Ἐν τούτοις τὰ Προλεγόμενα, παρ' ὅλα τὰ σφάλματα, εἶναι βασικὴ πηγὴ γιὰ τὴν παράλληλη πρὸς τὸ ἔργο του μελέτη τοῦ βίου τοῦ Σολωμοῦ, κ' αὐτὰ ἔδωκαν τὸ νῆμα γιὰ τίς περαιτέρω ἐρευνῆς τοῦ Α. Ζῶη καὶ τοῦ Δεβιάνη. Κατὰ δεύτερον λόγον εἶναι σημαντικὰ γιὰ τὴν ἐρμηνεία ποῦ δίδουν στὸ ἐκδιδόμενο ἔργο, τὸν τρόπο τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὁποῖου διασφαρμίζου, μέχρι τίνος.

(2) Ἄς σημειωθῇ πῶς ἐξῆν ἀπ' τίς παραλείψεις, μερικὰ — ἐλάχιστα — βελτίαι τοῦ ἐρευνημένου ὕλικου παράπεσαν καὶ δὲν ἐτυπώθηκαν στὸ κύριον σῶμα τῆς Βιβλιογραφίας.

(3) Ὁ κ. Σ. ὑπολαμβάνει γι' ἀνθολογίας τὰρθρα 345, 347, 402 (σ. 106). Πρέπει νὰ σημειωθῇ πῶς πραγματικὰ τὸ ἀρθρον 345 (πρωτότερα: A d o l f o G e m m a, Traduzione di canti neoeellenici, con prefazione sulla letteratura greca moderna, Verona, Kayser succ. H. F. Munster σ. 127-8 κ. ἀ.) θάπρεπε νὰ εἶχε καταταχθῇ στίς ἐκδόσεις μὴκῆς στὰ σχετικά, ὄχι γιὰ τίς μεταφράσεις τῶν τραγουδιῶν τοῦ Σολωμοῦ στὰ ἰταλικά, ἀλλὰ γιὰ τὴν εἰσαγωγή στὴ νεοελλην. λογοτεχνία, διου — φυσικὰ — γίνεται λόγος γιὰ τὸ Σολωμὸ.

Στὸ ἀρθρον 347, ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει δὲν εἶναι οἱ μεταφράσεις, ἀλλὰ ἡ κριτικὴ τῆς Lambert γιὰ τὸ Σολωμὸ, τὸ ἴδιο δὲ καὶ στὸ 402 σημειώνομε ὄχι τὴν ἀνθολογία τῆς κ. Τερέντσια, μὰ τὴν εἰσῆγησι τοῦ Ξενοπούλου γιὰ τὸ Σολωμικὸ ἔργο. Ὡστε πολὺ καλά εἶναι καταταγμένα καὶ τὰ δύο.

Παλαμῶν κ' ἄ.) ἔργο, μὲν ἐπέβλεπε νὰ τὴ ση-
μειώσω : ἡ ἐνορχήστρωση εἶναι κ' αὐτὴ μιὰ
ἐργασία παράπλευρα στὴ δουλειὰ τοῦ συνθέτη
καὶ τοῦ μελετητῆ.

Οἱ διαλέξεις δὲν ἐτέθησαν μὲ τὸν λόγον
μαζὶ ἐπειδὴ διακρίναμε τὰ δημοσιεύματα «κατὰ
τὴν ἐξωτερικὴν τὸν μορφήν», ὅπως λέει ὁ κ. Σ.
(σ. 104). Ἐχει καὶ παραέχει σημασίαν τὸ ὅτι ἡ
μελέτη τοῦ Λάμπρου ἔχει μορφήν διαλέξεως :
Ἐγὼ ὁ ἴδιος παρατηρῶ πὸς ἄλλως χειρίζομαι
ἓνα θέμα ὅταν γράφω μελέτη κ' ἄλλως ὅταν
κάνω διάλεξι. Ἡ μελέτη εἶναι γιὰ τὸν ἐπιστη-
μονικὸν κόσμον, μ' ἄλλη ὀργανικὴ σύνθεσι κατω-
μένη. Ἡ διάλεξι εἶναι γιὰ τὸν πολὺν κόσμον ἐπα-
γωγικὰ εἰπωμένῃ, ὥστε ν' ἀνταποκρίνεται μάλ-
λον πρὸς τοὺς κοινούς τὰ αἰσθήματα παρὰ πρὸς
τοὺς διαιρέτους τὴν πεποιθήσεις. Γι' αὐτὸ οἱ
διαλέξεις δὲ μπορεῖ νὰναι «κριτικὴ καὶ μελέτη»,
ὅπως θέλει ὁ κ. Σ. Καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι πι-
νηγυρικές, ὅταν ἔχουν γίνῃ ἐξ ἀφορμῆς ἐπετείου,
ἀνακομιδῆς λειψάνων, μνημοσύνων, εἶναι ἀπλοῖ
λόγοι. Ὁ κ. Μπαλάνος π. χ. στὴ διάλεξι τοῦ
(ἀρθρ. 324) δὲν ἀπέβλεπε μονάχα στὴν ὑπογράμ-
μισι τῆς θερησκευτικότητος τοῦ Σολωμοῦ ἀπέ-
διδε φῶρον τιμῆς στὴ Ζάκυνθο, ὅπου μιλοῦσε, κ'
ἐφρονημάτιζε τοὺς θεολόγους φοιτητὰς ἄλλως
θὰ χειρίζοταν — εἶμαι βέβαιος — τὸ θέμα, ἂν
ἔκανε ἀνακοίνωσι στὴν Ἀκαδημία, ἢ ἂν ἔγραφε
στὴν Ἐπετηρίδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς.

Δύο μου ἄρθρα (290, 293), περιλήψεις διαλέ-
ξεων πού ἔκανα στὸν Κρητικὸν Φιλολ. Σύλλογον
τῶν Χανίων πρὸς σὲ πολὺν περιωρισμένον κοινόν,
καθὼς καὶ μιὰν ἀνακοίνωσι-διάλεξι τῆς κ. Δεν-
δρινου (ἀρθρ. 227) κατατάξαμε στὴν **Κριτικὴν** —
Μελέτην. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ εἶναι περισσότερον κρι-
τικὴν παρὰ διάλεξι. Ἐπιτίθω νὰ μὰς συχωρέσῃ
αὐτὴ τὴ λεπτόλογον διαστολήν ὁ κ. Συκουτρῆς.

Ἀλλὰ ἐκεῖ πού παρουσιάζεται ἡ σοβαρότερη
διαφορὰ μὲ τὸν κ. Σ. εἶναι τὸ ζήτημα τῆς κα-
τατάξεως. Κι' οἱ δύο εἶμαστε σύμφωνοι στὸν
εἰδολογικὸν μερισμὸν τῆς βιβλιογραφικῆς ὕλης,
ἐμεῖς, γενικώτερον, ἐκεῖνος μερικώτερον. Ἐκεῖνος
ὅπως ὑποστηρίζει πὸς καὶ ἡ κατάταξι πρέπει νὰ
γίνῃται ἀλφαβητικὰ, ἐμεῖς ἐπιμένομε στὴ χρονο-
λογικὴν κατάταξι, γιὰ νὰ φαίνεται χρονικὰ ἡ πο-
ρεία τῶν σολωμικῶν μελετῶν.

Καὶ μ' ὅσα ἔγραψε κατὰ καιροὺς ὁ κ. Σ. δὲ
μ' ἐπίσει πὸς ἡ κατάταξι θάπρεπε νὰναι ἀλφα-
βητικὴ. Οὐτε μὲ ἱκανοποιεῖ ἡ κατάταξι τοῦ εἰ-
δους αὐτοῦ στὴ μικρὴ σολωμικὴ βιβλιογραφία
πού ἐπεχείρησεν ὁ φίλος Φωτιάδης στὴ «Με-
γάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» (στὸ ἄρθρον
Σολωμός). Γιατὶ :

Ὁ κ. Σ. ὑποστηρίζει πὸς ἡ χρονολογικὴν κατά-
ταξι εἶναι σύστημα περισσότερον ἀπλοῖκόν καὶ
μηχανικόν καὶ δημιουργεῖ ὀλιγωτέρας μερίμνας
κ' ἐρωτᾷ : 1) Εἶναι τόσον πολλὰ ὅσα ἐγράφησαν
περὶ νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ὥστε νὰ χρεια-
ζώμεθα πλέον καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐποπτεῖαν τῶν
σταδίων πού ἐπέρασεν ὡς τὴν σημερινὴν τῆς
ἀνάπτυξιν ἢ ἔρευνά τῆς; Ἐπειτα ἀπὸ 100 ἀνα-

γνωστὰς μιᾶς βιβλιογραφίας, μὲν ὁ ἓνας θὰ
ἔζη παρόμοια ἱστορικὰ ἐνδιαφέροντα. . . 2) Εἶναι
δυνατὸν πράγματι νὰ φωνῆ ἡ ἱστορία τῶν μελε-
τῶν περὶ Σολωμοῦ ἀπὸ μιᾶν πλήρη βιβλιογρα-
φίαν ;

Ἀφοῦ παρατηρήσω, πὸς ἀπλοῖκὸν σύστημα
δὲν μπορεῖ νὰναι περισσότερον τὸ χρονολογικόν,
ὅταν εἶναι συγχρόνως ὡς εἰδολογικόν, ἀπ' τὸ
ἀλφαβητικόν (τί παραπάνω δυσκολία ἔχει λοιπὸν
ἢ ταξινομήσεις 500 δελτίων ἀλφαβητικῶς ἀπ'
τὴν ταξινομήσι τῶν χρονολογικῶν), ἀπαντῶ,
πὸς καὶ γιὰ τὸν ἓνα ἀνάμεσα στοὺς ἑκατὸ με-
λετητὰς θάπρεπε νὰναι ἡ βιβλιογραφία χρο-
νολογικὰ καταταγμένη, ἂν ἦταν ἔτσι τὸ ἐπιτυχέ-
στρον. Γιατὶ ὁ μὲν δικὸς μὰς **πίνακας ὕλης** ἀν-
τικαθιστᾷ ὅποιαδήποτε ἄλλη πρὸ μερικῆ καὶ
ἐπιτυχῆ διαίρεσι τοῦ κ. Σ., ὁ δὲ ἀλφαβητικὸς
μὰς δίνει ἀμέσως καὶ μὲ τὴ σειρά τὰ ἄρθρα πού
κάθε συγγραφέας ἔγραψε γιὰ τὸν ποιητὴ πού
βιβλιογραφοῦμε. Ἀπειναντίας, τώρα, ὅταν ἡ κατά-
ταξι εἶναι ἀλφαβητικὴ, εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἀδέ-
νατο νὰ μάθῃ ἓνας μελετητὴς σύντομα κ' ἄ-
σφαλῶς πόσα ἔργα τοῦ Σολωμοῦ ἦσαν π. χ.
γνωστὰ ὡς τὰ 1834, ἢ πόσες μελέτες καὶ ποιῆ-
τες ἔχον γραφτῆ ὡς τὴ μέρα πού ἐκδόθηκε ὁ ποιη-
τὴς στὴ Βιβλιοθήκην Μαριουστῆ. Ἐδῶ λοιπὸν
ὑπερέχει τὸ χρονολογικὸν σύστημα.

Κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν μου ἄλλωστε γνώμη, ἡ
ἐποπτεῖα τῶν σταδίων τῆς μελέτης καὶ ὅλης τῆς
λογοτεχνίας καὶ καθενὸς λογοτέχνη εἶναι ἀναγ-
καία : θὰ μὲν χρησίμευε πολὺ νὰ ξέρω π. χ. ὅτι
μόνο πόσες ἐπιφυλλίδες ἔγραψε ὁ κ. Καμινᾶνης
γιὰ τὸν Παλαμά, ἀλλὰ καὶ πόσα ἄρθρα ἦταν
γραμμένα περὶ Παλαμά ὡς τὴν ἡμέραν πού ἐτύ-
πωσε τὸ «Ἀποδεκάλογον». Ἡ μήπως θὰ μὲν
ἦταν ἀχρηστὸν νὰ μάθῃ πότε γράφτηκε ἡ πρώτη
μελέτη γιὰ τὴν στιχομυθίαν τοῦ Σολωμοῦ, καὶ
ποιοὶ κατὰ σειράν ἀκλουθήσαν ἢ ἀπάντησαν ;
Πὸς θὰ βρεθοῦν ὅλ' αὐτὰ ἂν ἡ κατάταξι εἶναι
ἀλφαβητικὴ, χαμένα ὡς θάνατο κάτω ἀπ' τὸν
τίτλον «Μελέτη — Κριτικὴ» ;

Ἐπειτα πάλι, ὅσοδήποτε καὶ νὰ μὴν εἶναι ἡ
ἱστορία στατιστικὴ, ἀλλ' ἐξέλιξις ὀργανικὴ —
ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ κ. Σ. (σ. 105) — θὰ μὲν ἐπι-
τρέψῃ νὰ φρονῶ πὸς ἡ χρονολογικὴν κατάταξι
θὰ τοῦ δώσῃ τὸ νῆμα τῆς διακρίσεως αὐτῆς τῆς
ἐξελίξεως. Ἀπαραίτητον θεωρῶ ὅτι μονάχα νὰ
κοιτάζωμε ἱστορικὰ τὴν ἐξέλιξι ὅποιαδήποτε ἱ-
δέας καὶ τέχνης, μὰ καὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἴδιου
συγγραφέως νὰ τὴν κοιτάζωμε σάν ἓνα σύνολον
ποῦχε ἀγνή, μεσημέρι καὶ δύσι. Πολλές, ἀπειρες
παραξηγήσεις ἔχουν συμβῆ ἀπ' τ' ἀνακρίτωρ αὐ-
τὸ πού προσέρχεται ἀπ' τὴν παραγνώρισιν τῆς
ἱστορικῆς ἐξελίξεως.

Γιὰ ὅλ' αὐτὰ — σὲ σύντομίαν — μὲ χαρὸν μου
εἶδα πὸς ὁ φίλος κ. Γ. Κασιμάκης, στὴ βι-
βλιογραφία του τοῦ Παπαδιαμάντη, προτίμησε
τὴ χρονολογικὴν κατάταξι, παρατιπώντας τὴν ἄλ-
φαβητικὴν πού εἶχε χρησιμοποιοῦσι στὴν Παλα-
μικὴ Βιβλιογραφία. Κι' ἐπιτίθω πὸς κ' ὁ κ. Σ.
δὲ θὰ ἐπιμείνῃ περισσότερον κείνον πού θάξῃ
σημασία, θάταν νὰ συμφωνήσωμε στὴν εἰδολο-
γικὴν διαίρεσι τῶν ἄρθρων ὅστερα, ὁ ἀλφαβη-

τικὸς πίνακας κ' ὁ ἄλλος τῆς ὕλης θάναπλήρω-
σαν τὴν ἀλφαβητικὴν κατάταξι, ἐνῶ ἡ χρονολο-
γικὴ θὰ εἶχε τὰ πλεονεκτήματά της, ἔστω καὶ
τόσο λίγο χρήσιμα κατὰ τὴν γνώμη τοῦ κ. Σ. (4)

Καὶ μιὰ πού ἐπεκτάθηκα τόσον πολὺ, δὲ θά-
ταν φρόνιμο νὰ ρωτήσω : ὡς πότε θάμῆναι ἡ
βιβλιογραφία τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου καὶ τῶν
ἐλλήνων συγγραφέων στὰ χέρια τῶν βιβλιοπωλῶν
καὶ τῶν ἐρασιτεχνῶν ; Γιατὶ **ἐρασιτέχνη** θεωρῶ
καὶ τὸν ἑαυτὸ μου στὴ βιβλιογραφία, ἐρασιτέ-
χνη ὡς τόσο πού τὸν ἀναγκάζει ἡ ἐργασία του
ναποθησαυρίζῃ σολωμικὰ ἢ κρητικὰ δελτία. Ἐ-
να φωτεινὸ παράδειγμα κ' ἀνιδιοτελὲς τοῦ ὀλο-
τελα ἐρασιτέχνη κ. Κασιμάκης μὰς συγκινεῖ
ὅλους τοὺς συστηματικὸς μελετητὰς τῆς γραμ-
ματικῆς τῆς Νέας Ἑλλάδος. Ἀξιοσέβαστη ἢ συμ-
βουλή τοῦ κ. Συκουτρῆ πρὸς τοὺς ἐπικριτὰς
τῶν βιβλιογραφικῶν ἐργασιῶν : νὰ ζάμουν κ'
αὐτοὶ μιᾶν παρόμοιαν ἐργασίαν, ἀπαλλαγμένην
ἀπ' τὰ λάθη ἐκείνης πού κατακρίνουν. Ἀλλὰ
εἶναι ζήτημα τάχα ἰδιωτικὸν αὐτό, ἢ θάπρεπε νὰ
ἐπιτάξωμε τὸν κ. Κασιμάκη καὶ μερικὸς ἄλ-
λους, πού ἐκ τῶν πραγμάτων θάδειχνον τίς ἱκα-
νότητες πού ἀπαιτεῖ τὸ ἔργο (5) καὶ νὰ κάνωμε
κάπου καὶ κάπου μιᾶν κρατικὴν ὑπηρεσίαν Ἑλ-
ληνικῆς Βιβλιογραφίας τόσον γιὰ τὰ περασμένα
χρόνια ὅσο καὶ γιὰ τὸ σύγχρονον βιβλίον κ'
ἐντυπὸν ;

Ἡ μοναδικὴ παλαιότερα προσπάθεια τοῦ Ν.
Γ. Πολίτη γιὰ τὰ χρόνια 1907—1920 κ' ἑλλι-
πῆς εἶναι κ' ἄφορᾷ ἓνα μικρὸ μέρος τῶν ἐκδό-
σεων τῆς Νέας Ἑλλάδος.

Ἡ μήπως συμμεριζώμαστε ὅλοι τὴ γνώμη τῶν
λογοτεχνῶν, πὸς μονάχα οἱ δικῆς τους ἐργασίαι
ἔχουν ἀξία καὶ πρέπει νὰ ἐπιτιμῶνται σάν δημο-
συργικῆς πού εἶναι ; Δὲ φαθοῦνται τάχα πὸς ἂν
γράφτηκε κάπου μιὰ ἀράδα καὶ γι' αὐτοὺς ἢ κ'
ἀπ' αὐτοὺς, θὰ ταρῆ πολὺ γλῆγορα στὰ βάθη
τῶν χρόνων καὶ θάξῃ ἀνάγκη, γιὰ νὰ γνωσθῆ,
καμμὸς παραπομπῆς ἐνὸς σχολιαστικοῦ ἱστοριο-
δίφῃ ἢ ἀνασκαφῆς κανενὸς νεότερου ἀρχαιολό-
γου τῆς λογοτεχνίας μὰς (ἀ-ἀ-Κασιμάκης) γιὰ
ν' ἀποτελέσῃ κάποτε «Λησιμονιμένη Σελίδα» ;

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Ὁ Σολωμὸς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐτοιμάζει μιὰ νέα
σειρὰ ἐκδόσεων, σπουδαία ὅσο καὶ ἡ «Ἑλ-
ληνικὴ Βιβλιοθήκη» τῆς. Θὰ συγκεντρώσῃ
τὰ ἔργα πεθαιμένων λογοτεχνῶν μὰς καὶ θὰ τὰ
παρασιῶσῃ μὲ τὰ σχόλια καὶ τίς πληροφορίες

(4) Δὲν καταλαβαίνω γιὰτὶ τάχα ἡ γνώμη τοῦ Ροῦ-
δη γιὰ τὸ Σολωμὸν τοῦ ἀρθρου 418 δὲν πρέπει νὰ
χωρισθῆ ἀπ' τὸ ἄρθρον 372. Στὸ 372 ἐσημειώθηκε ἡ
μελέτη τοῦ Ροῦδη περὶ Συγχρόνου ἐν Ἑλλάδι Κρι-
τικῆς, 1877. Στὸ 418 ἡ γνώμη του γιὰ τὸ Σολωμὸν
στὸ Ἄστυ τοῦ 1898. Δὲν ἔχουν καμμὴν ὀργανικὴ
σχέσι ἀνάμεσά τους, μάλιστα γράφτηκαν μ' ἄλλες
προϋποθέσεις ἢ καθε μίαν. Τί θὰ κερδίσαμε ἂν ἦταν
ἀλληπάλληλοι ; Καὶ τώρα δὲν εἶναι εὐκολώτερον νὰ
βρεθῆ ἀπ' τὸν ἀλφαβητικὸν πίνακα συγγραφέων ;

(5) Δὲν ἔχω ὅπ' ὄριον μου πρόσωπα, κ' ὁ ἴδιος
καμμὴν σχετικὴ διάθεσι. ἔχω δουλειὰ στὴν Κρήτη
μπροστὰ μου κ' ὄρεξι γιὰ δαύτην.

ἐκείνης, πού θὰ τὰ τοποθετοῦν στὴν ἐποχὴ τους,
θὰ φροτίζον τὰ σκοτεινὰ σημεῖα τους, θὰ συμ-
πληρῶνουν τὰ κενὰ τους καὶ θὰ βοηθοῦν τὸν
ἀναγνώστη τους νὰ ἐκτιμῆσῃ καλύτερα τὴν ἀξία
τους καὶ νὰ τ' ἀγαπήσῃ περισσότερον. Ἡ ἐπιστη-
μονικὴ αὐτὴ ἐργασία θ' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ Σολωμὸν
καὶ ἐπιτίθωμε ὅτι δὲ θὰ προχωρήσῃ πρὶν τακτο-
ποιήσῃ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ καὶ ὅτι γοάφτηκε γιὰ
τὸν ἐθνικὸν μὰς ποιητὴ καὶ ὅτι προκαλέσει μεγά-
λες καὶ ἐπιζήμιες πλάνες, πού ἐξακολουθοῦν νὰ
ἔχουν ἀκόμα τὰ θύματά τους. Ἐσπερις, ἂν ὅχι
περισσότερες, γενεῆς λογοτεχνῶν καὶ σχολιαστῶν
πέρισσαν χρόνια ὀλόκληρα ἀπάνω ἀπὸ τὸ μισο-
τελειωμένον αὐτὸ ἔργο καὶ προσπάθησαν νὰ τὸ
αἰστανθοῦν καὶ νὰ μεταδώσουν τίς συγκινήσεις
τους σὲ κόλλους ἐδρότερους, στοὺς μορφωμένους,
στὸ λαόν, στὸ ἔθνος. Καὶ εἶπε ἀλήθεια ὅτι ἡ
προσπάθειά τους δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Ὁ Σολωμὸς πῆρε τὴ θέσιν του στὴ συνείδησιν
πολλῶν Ἑλλήνων. Ὅποιος ἦμοις θελήσῃ νὰ
ἐπιμείνῃ στίς μελέτες γιὰ τὸ ἔργο του, κινδυνεύει
νὰ ξεχάσῃ καὶ τὸν ποιητὴ καὶ τοὺς στίχους του
καὶ νὰ βυθισθῆ σ' ἓνα πλῆθος ἀπὸ ἀλληλοσυγ-
χρουόμενες ἐρημνεῖαι καὶ φῶνες, πού σπάνια
κατατοπίζον καὶ συχνὰ παραπλανοῦν. Ἐχουν
γίνῃ, βέβαια, καὶ μερικῆς σοβαρῆς ἐργασίαι
γύρω ἀπὸ τὸ Σολωμὸν. Καὶ εἶναι οἱ καλύτερες
ἴσως σελίδες τῆς νεοελληνικῆς κριτικῆς. Ἀλλὰ
τὴ στιγμὴ αὐτῆ, ἔπειτ' ἀπὸ τόσα βιβλία γιὰ τὸν
ποιητὴ τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων» κ'
ἀπὸ τίσες συζητήσεις καὶ διαμιξῆς, μόνο μιὰ
καθαρὰ φιλολογικὴ, μεθοδικὴ, ἐπιστημονικὴ ἐρ-
γασία θὰ κατορθώσῃ τὸ ξεκαθάρισμα, πού εἶ-
ναι τόσον ἀπαραίτητον στὴν ἐποχὴ μὰς, σὲ μιὰ
ἐποχὴ τραγικῶν παρεξηγήσεων. Κάθε ἀρχὴ εἶ-
ναι δύσκολη. Καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῆ ἀκόμα
πρὸς δύσκολη. Ἀλλ' ἂν ἡ Ἀκαδημία κατορθώσῃ
νὰ τοποθετήσῃ τὸ Σολωμὸν στὸ κατάλληλον βί-
βρον, ἐκεῖ πού δὲν μποροῦν νὰ γίνωνται παρανοή-
σεις, θὰ προσφέρει ὑπηρεσίαν ἀνεκτίμητην στὴν
πνευματικὴν μὰς ζωὴν. Καὶ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆ
ἔχουμε κάθε λόγον νὰ τὴν περιμένωμε. Μὲ τὸ
«Συμπόσιον» τοῦ Πλάτωνος ἢ Ἀκαδημία ἔδειξε
ὅτι ἔχει νὰ ὀργανώσῃ ἐργασίαι αὐτοῦ τοῦ εἴδους
καὶ νὰ τίς ἀναθέσῃ στὰ κατάλληλα πρόσωπα.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

Τὸ ἄγνωστο ποίημα τοῦ Κρυστάλλη.

Τὸ ἄγνωστο ποίημα τοῦ Κρυστάλλη δὲ θὰ ἡ-
θελα νὰ δημοσιευθῆ χωρὶς νὰ σημειωθῆ — ἔστω
καὶ πρόχειρα — ἡ ξεχωριστὴ σημασία πού παίρ-
νει μέσα στὸ ὅλον ἔργο του ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν
ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στίχου. Ὁ Κώστας Κρυ-
στάλλη, ποιητὴς ἐλάχιστος ὑποκειμενικὸς καὶ κα-
θόλου λυρικός, μὲς ἔδωκε, τὸ περισσότερον, ποιή-
ματα καθαρὰ περιγραφικὰ καὶ κάποτε εἰδωλια-
κά, ἀφραστῆς βέβαια ἀξίας καὶ τέχνης, ὅλλὰ πα-
ροσολὺ περιορισμένου εἴδους καὶ ἐμπνευσης. Τὸ
ποίημα λοιπὸν αὐτό, μοναδικὴ ἐξέλιξις σ' ὀλο-
κληρὴν τὴν παραγωγὴν του (μαζὶ μὲ δυὸ-τρὶα ἄλλα
λιγώτερον πετυχημένα — ἄγνωστα καὶ τοῦτ' αὐτό), ξε-
χωρίζει μὲ τὴ σπάνια λυρικὴ μέθην πού τὸ δια-

πνέει, τὴ μοναδικότητά του καὶ τὸ ἀσίσχητο ἐξεί-
νο κορμίφομα τῆς τελευταίας στροφῆς, δείχνον-
τάς μας πῶς ὁ ποιητὴς του ἐκρυβε καὶ ἄλλες δυ-
νατότητες καὶ θὰ μπορούσαν ἴσως μὴ μέρω (ποιὸς
ξέρει!) νὰ ἐξελιχτοὶ καὶ σ' ἕναν ἀριστο λορικό,
ἀν δὲν τὸν ἐκοίβεν ἡ μοῖρα του ἀπάνω στὰ εἰκο-
σιέξη μόλις χρόνια του, σὲ ἡλικία πού καὶ
οἱ μεγαλύτεροι ἀκόμα φελλίζον τὰ προῖτα τους
τραγοῦδια φράζοντας νὰ βροῦνε τὸ δρόμο τους.
Ἄλλὰ τὸ ποίημα τοῦτο παρουσιάζει ὡς ἕνα ἄλλο
ἀκόμα γενικότερο ἐνδιαφέρον. Εἶναι ἡ πρώτη
φορὰ νομίζω (ὡς μᾶς πληροφοροῦσε ὁ σοφὸς
φίλος κ. Βουτιερίδης) πού φανερόνεται ὁ ἱερ-
βικὸς δεκαεξασύλλαβος στίχος χρησιμοποιημένος
μὲ τέτοιον ἀριστοτεχνικὸ τρόπο καὶ μάλιστα μ'
ἐσωτερικὴ ῥίμα στὴν ταμῆ. Ὁ στίχος αὐτός, πο-
λὺ ἀργότερα, συστηματικὰ καλλιεργημένος ἀπὸ
τὸν ποιητὴ Μαλακασάκη, ἔγινε κοινότατος στὶς ἡ-
μέρες μας, χωρίς ὥστ' ἄσ' ἔπερασε τὴν ἐν-
τέλεια ὅπου ἔξαρξῆς τὸν ἀνέβασε ἡ ἀφραστή
τέχνη τοῦ Ἡλειώτη τραγουδιστῆ, ἐδῶ καὶ σα-
ρανταπέντε ὀλόκληρα χρόνια...

Γ. Κ. ΚΑΤΣΙΜΠΑΛΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ

Ἔνα παλιὸ κ' ἕνα καινούριον
ἑλληνικὸ ἔργον.

Ἐθνικὸ Θέατρο: Ἀντωνίου Μάτση, «Βασι-
λικός», πεντάπρακτὴ κομεντί. — Θέατρο-
θέσος Ἀλίκης: Δ. Ἰωαννόπουλου, «Τὸ πα-
ραμῦθι τῆς Εὐτυχίας», δράμα σὲ τρεῖς
πράξεις καὶ ἕξη εἰκόνες.

Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο ἔχει τὴν υποχρέωση νὰ
ἀνεβάσει σιγὰ σιγὰ καὶ νὰ συμπειριλάβει στὸ θε-
περιόριό του ὅλα τὰ παλιὰ ἑλληνικὰ ἔργα πού
σημείωσαν ἕνα σταθμὸ, πού ἔχουν κάποιον θέση
στὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας, ἔστω καὶ ἂν
ἔχουν μετριώτατη καλλιτεχνικὴ ἀξία καὶ ἐνδια-
φέρουν πιά μόνο τοὺς εἰδικούς, ἔστω καὶ ἂν δὲν
μποροῦν σήμερα νὰ ἰκανοποιήσουν τὸ κοινὸ οἴ-
τε αἰσθητικὰ, οἷτε πνευματικὰ, καὶ εἶναι προω-
ρισμένα νὰ ἀπορπίσουν προπάντων πλήξη. Ὁ
«Βασιλικός» ἔπρεπε νὰ ἀνεβασθῆ ἀπὸ τὸ Ἐ-
θνικὸ Θέατρο. Εἶναι μὴ ζωηροῦ κλασσικὴ
τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρον. Τὴν ἔζηνα στὴ «Νέα
Ἐστία» τὸ 1927, ὅταν πρωτοπαίζθηκε ἀπὸ τὴν
Ἐπαγγελματικὴ Σχολὴ Θεάτρον, καὶ ἔτσι δὲν
θὰ τὴν ἀναλύσω καὶ πάλι.

Νομίζω μόνο ὅτι θὰ εἶταν φρόνιμον τὸ
Ἐθνικὸ Θέατρο νὰ ἐναλλάσσει τὶς πληκτικῆς
παραστάσεις μὲ τερπνές. Ἡ ἀγάπη τοῦ κοι-
νοῦ γιὰ τὸ θέατρο, — αὐτὸ φαντάζομαι τὸ πα-
ραδέχονται καὶ οἱ πῖθ ἐνθερμοὶ υποστηρικταί
του — ἔχει ἀρκετὰ κλονισθῆ καὶ μειωθῆ. Δὲν θὰ
ξανατραβηχτοὶ τὸ κοινὸ πρὸς τὸ θέατρο, ἂν τοῦ
δίνονται σειρὰ οἱ παραστάσεις πού τοῦ διοχε-
τεῖται μὴν ὑπνηλία ἢ ἕναν ἀδιάκοπο βήχα. Ὁ
βήχας, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν εἶναι ἐνδειξη γοι-
πῶδους καταστάσεως, ἀλλὰ ἀνίως. Στὴν παρῶ-

σταση τοῦ «Βασιλικός», οἱ μισοὶ θεαταὶ ἦσαν
βυθισμένοι σὲ νύρκη καὶ οἱ ἄλλοι ἔβηχον.

Νομίζω ἐπίσης ὅτι ἐκδηλώνεται πολὺ περισ-
σότερος σεβασμὸς καὶ ἀγάπη πρὸς τοὺς πα-
λαιούς συγγραφεῖς ὅταν τὰ ἔργα τους δια-
σκευάζονται, συγχρονίζονται κάπως, πλη-
σιάζονται πρὸς τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ σημερι-
νοῦ κοινοῦ, παρὰ ὅταν ἀνεβάζονται πιστὰ.
Ἀκόμα καὶ ὁ Πολίτης, πού ἐν τούτοις δὲν τὸν
χρηστήριζε ἡ φροντίδα γιὰ τὴ διασκέδαση τοῦ
κοινοῦ, ὅταν ἀνέβασε τὸν «Βασιλικό» στὴν Ἐ-
παγγελματικὴ Σχολὴ Θεάτρον, τὸν συντόμευσε
πολύ, καὶ ἔδωσε ἐξέχουσα σημασία στὰ γραφι-
κά, εὐθυμια στοιχεῖα τοῦ ἔργου, πού μπορούν νὰ
φειδρύνουν τὸ κοινὸ. Ὁ κ. Ροντήρης ἀνέβασε
τὸν «Βασιλικό» μ' ἕναν τρόπο κλασσικό. Δὲν
ἀπέκοψε κανένα ἀπὸ τὰ κομραστικὰ μάρκη τοῦ
ἔργου, καὶ ἐπέβαλε στοὺς ἠθοποιούς νὰ παί-
ξουν τὸ ἔργο τοῦ Μάτση, πού εἶναι πιά
ἀδύνατον νὰ συγκινήσει, μ' ἕναν τρόπο ἐπίσημο
καὶ δραματικὸ, ἐνῶ γιὰ νὰ γίνεῖ ὅποσοδήποτε
ἀνεκτό, πρέπει νὰ παιχθῆ πολὺ γοργὰ σ' ἕναν
τόνο ἐλαφρότητας. Σύγχρονα, ἀντὶ ἀπλῶς νὰ ὑ-
ποδείξει τὸν ἰδιοματικὸ χαρακτήρα τῆς γλώ-
σσας τοῦ κειμένου, χροματίζοντας πού καὶ πού
τὸ διάλογο μὲ ζακυνθινῆς λέξεις καὶ ἐκφράσεις,
ἐπέβαλε στοὺς ἠθοποιούς νὰ μιμηθοῦν τὴ ζα-
κυνθινὴ προφορά καὶ διατήρησε αὐτοῦσιο τὸ
κειμένο. Οἱ θεαταὶ δυσκολεύονται πολὺ, ἔπρε-
πε νὰ καταβάλλουν κόπο γιὰ νὰ ἐννοῦν τὸ
διάλογο, καὶ ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀκουστικὴ τοῦ θεά-
τρον εἶναι ἐλαττωματικὴ, τὸ περισσότερο μέρος
τοῦ ἔργου τὸ ἔβλεπε κανεὶς μόνο χωρὶς καὶ νὰ
παρακολουθεῖ τὸ διάλογο.

Οἱ σκηνογραφίες καὶ τὰ κοστούμια ἦσαν ὁ-
πως πάντα στὸ Ἐθνικὸ πολὺ ἐπιμελημένες καὶ
καλαίσθητες καὶ εὐτυχῶς ἔγινε μόνο σὲ μὴ πρῶ-
ξὴ κατάχρηση σκοταδιοῦ. Οἱ ἄλλες πράξεις εἶχαν
φῶς.

Τὸ παίξιμον τῶν περισσοτέρων ἠθοποιῶν στοὺς
μᾶλλον εὐκαλοὺς ρόλους τους ἦταν ἐπίσης ἰκανο-
ποιητικὸ. Οἱ γραφικοί, ἠθογραφικοὶ ρόλοι ἀπε-
δόθησαν μὲ πολὺ χροῖμα — ξεχωριστὰ θέλω ν' ἀ-
ναφέρω τοὺς κ. κ. Γακωβίδη καὶ Εὐθυμίου —
καὶ οἱ κύριοι ρόλοι κρατήθηκαν ἀριστα καὶ ὁ-
που τὸ ἐπέτρεπε καὶ ἡ κάπως πολὺ σχηματο-
ποιημένη διαγραφή τῶν χαρακτήρων, δη-
μιουργικὰ, ἀπὸ τὴν κ. Ἀλκαίου καὶ τὸν κ.
Μινωτή. Λιγότερο μού ἄρεσαν ὁ κ. Γληνὸς
πού φώναζε παρὰ ἔπαιζε, καὶ ἡ κ. Ρίτα Μυ-
ράτ πού ἔδωσε στὸ παίξιμό της ἀρκετὴ συζέ-
νηση, ἀλλὰ πού στερεῖται ἐντελῶς ἀπὸ φωνῆ.

***

Ὁ θέσος Ἀλίκης εἶχε φέτος πολὺ μεγαλεί-
τες ἐπιτυχίες μὲ τὰ ἑλληνικὰ ἔργα πού ἀνέβασε
παρὰ μὲ τὰ ξένα. Τὰ ξένα ἔργα πού διάλεξε ἦ-
σαν μετριώτατα, ἦσαν ἀπὸ τὰ ἔργα ἐκεῖνα πού
περιμένουν ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς νὰ τὰ ἀναδεί-
ξουν, καὶ ἐπειδὴ ὁ θέσος Ἀλίκης δὲν ἀπαρτίζε-
ται ἀπὸ ἀστέρες, ἡ παράστασή τους δὲν μπο-
ροῦσε νὰ ἔχει κανένα ἐνδιαφέρον. Τουναντίον

Μία σκηνὴ ἀπὸ τὸν «Βασιλικόν» τοῦ Ἀντωνίου Μάτση. Σκηνογραφία Κ. Κλώνη,
φωτογραφία Ἀ. Μελετοπούλου.

τὰ δύο ἑλληνικὰ ἔργα πού ἐμφάνισε, χωρὶς νὰ
εἶνε βέβαια ἀριστουργήματα, ξεχώριζαν ἀρκετὰ
ἀπὸ τὴ συνειθισμένη νεοελληνικὴ παραγωγή.

Τὸ «Παραμῦθι τῆς Εὐτυχίας» τοῦ κ. Ἰωαννό-
πουλου ἔχει μὴ πρώτη πράξη ἐξαισία. Τὰ σκη-
νικὰ εὐρήματα ἀφθονοῦν σ' αὐτήν, ὁ διάλογος
εἶναι λεπτότατος, εὐγενικότατος, δονισμένος ἀπὸ
ποίησι, καὶ ἔχει κανεὶς συνεχῶς τὴν ἐντύπωσιν
ὅτι ὁ κ. Ἰωαννόπουλος, πού εἶχε ἐπιδείξει ἴσαμε
σήμερα προπάντων δεξιότητες καὶ κομψότητα,
θὰ καταρτίσει νὰ μπεῖ ἀρκετὰ βαθιὰ μέσα
στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ὑστερα τὸ ἔργο πέφτει.
Γίνεται ὑπερρωμαντικὸ, ὑπερφουρτῶνεται μ' ὅλα
τὰ μελοδραματικὰ clichés πού διακομοῦν
τὰ romans de concierge, καὶ δείχνει ὅτι ὁ συγ-
γραφεὺς ἀγνοεῖ ἐντελῶς τὴ σημερινὴ κοινωνικὴ
ζωή. Σήμερα εἶναι σχεδὸν ἐλεύθερον ἀκόμα καὶ
τὸ κορίτσι νὰ κανονίσει τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν του
ὅπως θέλει δὲν θὰ προκαλέσει καμιά ἄλλη
ἀντίδραση παρὰ τὴν κακογλωσσία. Στὸ ἔργο
τοῦ κ. Ἰωαννόπουλου ἕνας νέος ἀντιλαμβάνεται
ὅτι τοῦ κλείνονται ὅλα τὰ σπῆτια καὶ σιγαντὰ
ἀκόμα καὶ στὴν ἐργασία του ἐμπόδια γιατί σι-
ζει μὲ μὴ γυναίκα. Ὑπάρχουν στὶς δυὸ τελε-
ταίες πράξεις καὶ ἄλλες πολλῆς ἀπιθανότητες, καὶ
τὸ οὐσιαστικὸ νόημα τοῦ ἔργου πού ἐξισμεῖ ἕναν
ὑπόλυτον, ἰδανικόν, ὑπεράνθρωπον ἔροτα δὲν ἰκα-

νοποιεῖ. Ἐντούτοις, ἐπειδὴ ἡ κομεντί εἶναι καλο-
χρησιμὴ, καὶ ἡ εὐγένεια διατηρεῖται ἀναλλοίωτη
σ' ὅλο τὸ διάλογο, ἡ γενικὴ ἐντύπωσι παραμένει
συμπληθητικὴ γιὰ τὴν προσπάθεια τοῦ κ. Ἰωαν-
νόπουλου.

Τὸ ἔργο ἀνεβάσθη με πολλὴ ἐπιμέλεια καὶ οἱ
πρωταγωνισταὶ τὸ ὑπηρετήσαν μὲ ὅλες τὶς δυ-
νάμεις τους.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ Ἐκθεσις τοῦ κ. Μ. Μαρτζουβάνη

Σὲ μὴ πρώτη ἀτομικὴ ἐκθεσι πηγαίνει κανεὶς
μὲ κάποιον προκαταβολικὴν εὐμένεια. Ὁ καλλιτέ-
χνης δὲν ἔρχεται μὲ ὅλες τὶς δυνατότητες τοῦ
ταλέντου του ἐκδηλωμένες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ
νὰ τοῦ ἀναγνωρίσῃ κανεὶς ἢ νὰ τοῦ ἀρνηθῆ
ἀμέσως τὰ στοιχεῖα πού θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ
ὑπάρξῃ. Ἐκδηλώνεται ὅσο προχωρεῖ. Καὶ στὴν
ἀφρημία αὐτοῦ τοῦ δρόμου ἢ ἐνθάρρυνσις εἶνε
ὑποχρέωσις. Ἄλλὰ ὁ κ. Μ. Μαρτζουβάνης, πού
ἔκαμε τὴν πρώτην του ἀτομικὴν ἐκθεσιν στὴν αἰ-
θουσα Στρατηγοπούλου, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ
τέτοια εὐμένεια. Τὰ ὀγδοήντα τρία κομμάτια
πού παρουσιάζει, τέμπρες, σχέδια καὶ λίγες

ελλοιογραφίες, δείχνουν εξαιρετική δεκτικότητα εντυπώσεων, ευχέρεια, πείρα που εκδηλώνεται όχι μόνο με τεχνική, της οποίας ο καλλιτέχνης φαίνεται πειστικός, αλλά και με ασφάλεια στην παρουσίαση. Οι τέμπρες του εξαντλούνται στο τοπίο. Θέματα πολύ γνήσια, αθηναϊκά, Αίγινας, ακρογιαλιές, λιμάνια με τη ζωή τους, αλλά όχι πιστοποιήσεις άλλες εκείνων που βρίσκονται μπροστά στον οπτικό φρακτό του ζωγράφου. Το αντικείμενο δίνει μόνο την αφαρηγή στον κ. Μαρτζουβάνη για να εκδηλώσει τις γενικές παρατηρήσεις του από τη φύση. Το χαρακτήρα του τοπίου δεν τον πέρνει από το μικρο κομμάτι που βλέπει, αλλά από την παρατηρημένη πέρα από την περιορισμένη οπτική άκτινα έκτασι, ώστε αυτό που δίνει γίνεται αντιπροσωπευτικό. Είναι η τοπειογραφική του ερμηνεία, όπου στηρίζεται στη συνθετική ικανότητα, έχει προσωπική αξία. Το όμοιο σε πολλά απ' αυτά τα ταμπλό χρώμα προδίδει την πολύχρονη ασχολία του ζωγράφου στη διακοσμητική με την πορσελάνη, αλλά στα περισσότερα αφιλονοούν τόσες ζωγραφικές αρετές, ώστε το μειονέκτημα να κλύπτεται από την αφθονία των εντυπώσεων ματιού που ξέρει από που και τι να βλέπει και διακρίνει το περιτό και το χρήσιμο, καθώς και από την ευχέρεια με την οποία δίνει τα σχήματά του. Το αποτέλεσμα της τέμπρας του κ. Μαρτζουβάνη είναι αρμονικότερο στα επιτραπέζια, όπου με την εξέλιξη του, με λιγότερο φόρτο αντικειμένων, θα δόση ώραία κομμάτια. Άλλ' εκείνα που αποτελούν το εξαιρετικό στην εργασία που εκθέτει αυτός ο καλλιτέχνης, είναι τα συνθετικά του σχέδια — σινική μελάνη και κραγιόνι. Σολλήψεις και εναρμόσεις ζωής. Πανηγύδια, γλέντι στην έξοχη, άνθρωποι στην ταρένα, ζωή ήμαδική. Θέματα φοβερά, τα οποία στα χέρια του ζωγράφου κινδυνεύουν ή να πέσουν σε μια στεγνή και χωρίς καμιά σημασία απόδοσι των μοντέλων που επόχραυν χωρίς βαθύτερη ενότητα ή να γλυστατήσουν σε μια φιλολογική φλυαρία άσχετη προς τη ζωγραφική. Άλλ' οι συνθέσεις του κ. Μαρτζουβάνη μας πείθουν ότι προέρχονται από μια οριστική καλλιτεχνική πηγή, από τη βαθύτερη συγκίνηση και την πνευματικότητα που δίνουν στο ζωγράφο, όπως άλλως τε και στο λογοτέχνη, δημιουργική δύναμη. Είναι το φαινόμενο της ζωής, όπως φθάνει και ανασχηματίζεται από τα εξωτερικά σκορπισμένα στοιχεία και κινείται στον εσωτερικό κόσμο του καλλιτέχνη. Έδώ η ζωγραφική δίνεται υπηροχόντως τη σκέψη και το αίσθημα και πέρνει ένα ανώτερο νόημα. Το ανθρώπινο φαινόμενο παρέχεται σε μια ήμαδική εκδήλωσι μ' έναν κόσμο ολόκληρο σε τοπεία, κατά τέτοιον τρόπο, ώστε το έμφυτο και το ανόργανο στοιχείο να συνυπάρχουν σαν κάτι ενιαίο. Οι φηγοῦρες βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους, υπάρχει εκφρασις όχι μόνο στα πρόσωπα, αλλά και στα σώματα, δίνεται βάθος στον δριζόντιο και ἕψος στο τοπείο. Η γραμμή τόσο λεπτή, ώστε να φαίνεται πως ὑπηρετεί τη μινιατούρα, δίνει ως τόσο ὄγκους και την αίσθησι της εκτάσεως με

συναχγή, με θαυμαστή ενότητα του συνόλου. Μετά σχέδια αυτά ο κ. Μαρτζουβάνης παρουσιάζει δυνατότητες για σπουδαία πράγματα. Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει την τροχιά ενός νέου ταλέντου, που ὑπακούει σε μυστικές εσωτερικές δυνάμεις και αδυναμίες, και ὑρίσταται την επίδρασι εξωτερικῶν συνθηκῶν, αλλά είναι αναμφισβήτητο ότι μέσα σ' αυτόν τον καλλιτέχνη σαλεύει κάτι σοβαρό.

Δ. Α. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

«Η Λίμνη με τις Κυρίες»

Δεν ξέρω πτή μεταπολεμική λογοτεχνία τύπου χοριτσιού πιδ χαριτωμένο, πιδ συμπαιθητικό και πιδ αληθινό συνάμα, από την Πούκ, την αλησιμένη ηρωίδα της Βίβι Μπάουμ στη «Λίμνη των Κυριών». Νομίζει κανένας πως έχει ξεφύγει από τις κομωδίες του Σαίξπηρ, του Μαριβώ ή του Μυσσέ. Είναι η ωραιότερη δημιουργία της Βίβι Μπάουμ, που έχει πλουτίσει τη σύγχρονη λογοτεχνία με τόσους τύπους αληθινούς και ζωντανούς. Είναι μια ὄμηρ και μια χαρά της ζωής, που ζή και κινείται με το ἄγνο κι' ἄνοθετο ἔνστικτο, ὅπως ὁ ἀγέρας, ἡ φωτιά, τὸ κῆμα, τὸ τρεχούμενο νερό, τὸ φῶς, ἡ αἰθρία. Από την πρώτη στιγμή κατακτά η Πούκ τὸν ἀναγνώστη και γίνεται ἡ κεντρική μορφή του ρωμάντσου της Μπάουμ. Περισσότερο κι' από τὸν Έρικ, κι' από τὴ Ντάννου, κι' από τὸν Μάτς κι' απ' αὐτὴν τὴ Λίμνη, είναι τὸ ζωντανότερο πλάσμα στο ἄστυ, χαριτωμένο κι' ἐξυπνότερο βιβλίο της Μπάουμ. Γίνεται φίληνάδα μας, συντροφισσά μας, μένει ἀξέχαστη. Καταντούμε να τὴν ἐρωτευθούμε, ὅπως μὴν Ἰμογένη, μὴν Περνίτα ἢ μὴν Μιράντα, μὴν Σουλβία, μὴν Ἀγγελική ἢ μὴν Ἀρσμίντη, μὴν Καικιλία, μὴν Ροζέττα ἢ μὴν μικρούλα πριγκήπισσα Ἐλομπε, δίδυμη ἀδελφή της Πούκ. Αὐτὸν τὸν τύπο, λουλουδι χάριτος, ἀφέλειας, ἀγνότητας κι' ὁμορφιάς στο ἔξοχο κι' ἀχάριστο χῶμα της ἐποχῆς μας, τὸν ζωντανέψε μὴ για πάντα ἢ Σιμόνη Σιμόν στην ταινία του Ἀλλεγκρέ. Ποτὲ ἴσως ἠρωίδα κι' ἠθοποιὸς δὲν ἐνοῦθησαν τόσο ὁλοκληρωτικά, ποτὲ ἴσως ἄλλοτε ἕνας τύπος δὲ βρῆκε τελειότερα τὴν ἐκφρασί του ἀπὸ μὴ καλλιτέχνηδα. Ἡ Σιμόνη Σιμόν είναι ἕνα χάριμα. Είναι ἡ Πούκ, ὅπως πρωτοπαρουσιάστηκε στη φαντασία της Βίβι Μπάουμ, ὅπως ἐνσωματώθηκε στη φαντασία τῶν ἀναγνωστῶν του βιβλίου της. Ἡ νεαρότατη αὐτὴ καλλιτέχνις, που εἶχε δώσει τόσες ἐλπίδες ἀπὸ προηγούμενες ταινίες της, ὅπως «Ο Ἄγνωστος Τραγουδιστής» ἢ «Ἰνας γυιὸς ἀπὸ τὴν Ἀμερική», ἀποκαλύπτεται μεμιάς μεγάλη ἠθοποιός. Ὁ ρόλος της ὡς Πούκ είναι δυσκολώτατος, κι' ὅμως οὔτε μὴ στιγμή δὲ φαίνεται ἡ δυσκολία του στο ἄβλαστο, ἄνετο, ζωντανό, φυσικώτατο παίξιμο της καταπληκτικῆς αὐτῆς μικρούλας. Συναρπάζει, κατακτά, ἐπιβάλλεται. Ἐχει στιγμές που είναι συγχρόνως Ἀνναμπέλλα, Λίλιαν Χάρβεϋ,

Κάτε φόν Νάγκυ, Μάγδα Σνάιντερ, Μπέσι Λόβι. Καί συνάμα εἶχει κάτι που είναι ἀποκλειστικά δικό της και τὴν παιδικὴ χάρι και ἀφέλεια και — ἔπειτα — τὸ ζῆπνημα τῶν ἔνστικτων, που ἐκφράζεται με τὸν πιδ τέλειο, τὸν πιδ ζωντανό κι' ἀληθινό τρόπο. Ἡ σκηνὴ της καλόβας, μετὰ τὴ δούσιση, ἢ σκηνὴ τῶν 62 σελλινίων με τὸν πατέρα της, ἢ σκηνὴ τῶν κριθαρῶν και ἢ σκηνὴ που τὴ διώχνει ὁ ἄρρωστος Έρικ, είναι περὶ ὅμοιες, μοναδικές, ἀμίμητες. Καί μόνο γι' αὐτὲς ἡ ταινία του Μάρκ Ἀλλεγκρέ θὰ εἶχε ξεχωριστὴ ἀξία.

**

Ἐχει, ὅμως, ἡ ταινία αὐτὴ και τὴ δικὴ της ἀξία, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἠθοποιία της Σιμόνης Σιμόν. Ἡ συνεργασία του Ἀλλεγκρέ, της Κολέττ, τῶν Ὁρίκ και τῶν ὀπερατέρ, του ὁποίου δυστυχῶς δὲν ξαίρω τὸ ὄνομα, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἕνα ὀμοιότατο φίλμ. Ἴσως νὰ βοήθησε τὸ θέμα: τὰ βιβλία της Βίβι Μπάουμ (ὅπως π.χ. τὸ «Γκράντ Ὀτέλ»), ὅπως και του Ἀλεξάνδρου Ἀρνού, είναι, νομίζει κανένας, γραμμένα για νὰ γίνονται ταινίες. Τὸ ρωμάντσο αὐτὸ της βιοπάλης και τῶν ἐρωτας, γεμάτο δράση, ἔδωσε στον Ἀλλεγκρέ τὸ ἔλκρο για τὸ καλλίτερο, χωρίς ἀμφιβολία, ἔργο του. Τὸν μεγάλους διαλόγους του ρωμάντσου, που θὰ ἴσαν βέβαια κουραστικοί στην ὀθόνη, ἀντικινηματογραφικοί, τὸν περιορίσε ὅσο ἔπρεπε ἡ Κολέττ, ἢ ὁποία, σ' αὐτούς, μὴς θυμίζει τὴν Κολέττ του «Chéri». Ὁ Ἀλλεγκρέ χρησιμοποιεῖ περιήρημα τὸν διαλόγους αὐτούς, για νὰ δίνει τὴν ἀπαραίτητη ἰσορροπία στη δράση. Ἐπεισόδια, που στο βιβλίο παίρνουν ὑπερτροφικὴ σημασία, ὅπως τὸ ἐπεισόδιο του σιρόκιν, στην ταινία περιορίζονται στις κανονικὲς ἀναλογίες τους. Καί τὸ ἔργο, ἀντὶ νὰ ζημιώνεται, κερδίζει. Παράλληλα, δὲν χάνει τίποτε ἀπὸ τὸ χιούμορ και τὴ φρεσκάδα του, ὃ δὲ ἀφθονος και ἀπροσάλυτος αἰσθησιασμός, που ποτίζει ὀλόκληρο τὸ ἔργο, περνά στην ταινία, ὀλοζώντανος, ἀλλ' ὄχι ἀποχρυστικός. Ἀκόμα κι' ἢ σκηνὴ μέσα στο κριθάρι, ἀκόμα κι' ἢ σκηνὴ της Ἀνιούσκας στο κρεββάτι του Έρικ, είναι γυρισμένες με τόσο γούστο, με τόσο διακριτικότητα, ὅστε ὁ τολμηρότατος ρεαλισμός τους νὰ μὴ σοκάρη καθόλου. Στην ταινία, ὅμως, δίνει τὸ μεγαλείτερο ἴσως μέρος της ἀξίας της ἢ ἐξαιρετὴ ποιότης της φωτογραφίας. Είναι εἰκόνας που θυμίζουν τὰ ἀσύγχρονα ἐξωτερικά της «Ἐκστάσεως». Ὅλες οἱ σκηνές της λίμνης είναι περιήρημες. Ὁ φηκός του ὀπερατέρ ξοῦρει νὰ βρῖσκει τὴν κατάλληλη ὄρα, τὸν κατάλληλο φωτισμό και τὴν κατάλληλη ὀπτική γωνία, για νὰ γίνη μάτι του θεατῆ. Τὸ παίγνιδο τῶν φωτοσκιάσεων είναι τέλειο. Ἡ διαύγεια τῶν εἰκόνων, ὅπου χρειάζεται, δίνει κρυστάλλινη διαύγεια στ' ἀντικείμενα. Τὰ «γκρό-πλάν», ἰδυναμικά τῶν περισσότερων σκηνοθετιῶν, είναι ἐλάχιστα στη «Λίμνη με τις Κυρίες». Βλέπομε πάντα τις εἰκόνας ἀπὸ μὴν ἀνάλογη και κατάλληλη ἀπόσταση, που συντελεῖ σημαντικά στην ἐντύπωση της ἀλήθειας. Οἱ

ἐπεισοδιακὲς σκηνές, ἔπειτα, δὲ μαζαίνουν δυσανάλογα, ὅπως σ' ἄλλα φίλμ, ἀλλὰ διατηροῦν ἀσπληρά τις κανονικὲς διαστάσεις τους. Καί ἢ πόρχει, τέλος, μὴ καλὰ μετρημένη ἀναλογία προσώπων και ἀντικειμένων.

**

Δὲν είναι, αὐτὰ ὅλα, λίγα προτερήματα και «Ἡ Λίμνη με τις Κυρίες», χωρίς νὰ είναι ἕνα ἀριστουργημα, δὲν παύει νὰ είναι μὴ ἀξιόλογη ταινία. Ἐχει μάλιστα και ἕνα ἀκόμα σημαντικό πλεονέκτημα: τὴν καλὴ μουσικὴ συνοδεία. Ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει στα περισσότερα φίλμ, ἢ μουσικὴ της ταινίας αὐτῆς ὄχι μόνο δὲν ἐνοχλεῖ, ἀλλὰ είναι κι' εὐχάριστη. Ἡ διακριτικὴ και πνευματώδης συνοδεία του Γεωργίου Ὁρίκ, ἀπὸ τὸν πιδ χαρακτηριστικούς ἀντιπροσώπους της σημερινῆς γαλλικῆς μουσικῆς, είναι λαμπρὸ ὑπόδειγμα του τί πρέπει νὰ είναι τὸ μουσικὸ μέρος τῶν ταινιῶν: ἕνα ρυθμιζὸ κι' ἀρμονικὸ σχῶλιο τῶν εἰκόνων, ὅπου χρειάζεται. Τὸ Χόλλινγουντ μὴς εἶχει κουράσει με τὸ παραφόρτομα κακῆς μουσικῆς, με τὴν ὁποία βαρύνει τις ταινίες του. Τὰ ἀμερικανικά φίλμ, ὡς μουσικὴ, είναι μὴ συνεχῆς ἐνόχλησις. Δὲ ζητᾶ, βέβαια, κανένας ἀπὸ τὸν καθε σκηνοθέτη νὰ δίνει μουσικὰ ἀριστουργήματα, ὅπως τὸν Πόλεμο τῶν Βάλς ἢ τὴν «Πολυήμερη Ἀρρωσθηνιαστικά» ἢ ἔστω και τὴ «Σερενάτα», ἀλλὰ ὀπωσδήποτε καθε σκηνοθέτης, που σέβεται τὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία του, εἶχει τὴν ὑποχρέωση ν' ἀκολουθῆ τὸ παράδειγμα ἑνὸς Πάμπστ στο «Δὸν Κιζότι» (ὅπου ὁ Ἰμπέρ μὴς δίνει τόσο λαμπρὸ παραρμωσμένη στις εἰκόνας μουσικὴ), ἑνὸς Ὁουελ στο «Λιμπελάι», ἑνὸς Ρενέ Κλαίρ στο «A nous la liberte», ἑνὸς Ἀλλεγκρέ στη «Λίμνη με τις Κυρίες». Ἐτσι και ἢ μουσικὴ μπορεί νὰ κερδίζει σε διάδοση κι' ὃ κινηματογράφος νὰ συμπληρώνεται ὡς τέχνη.

Γ. Ν. ΜΑΚΡΗΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΙΤΑΛΙΑ

Ἡ παρακαλούθησι μὴς ξένης λογοτεχνίας, ὅπως είναι ἢ Ἰταλικὴ, που μαζί με τὴν Ἀγγλικὴ, τὴ Γαλλικὴ και τὴ Γερμανικὴ διεκδικεῖ τὴν πρώτη θέση στον κόσμο, σ' ἕναν τόπο ὅπως ὃ δικός μας, ὅπου οἱ δημόσιες βιβλιοθήκες του, χωρίς νὰ ἐξαιρεῖται και ἢ Ἐθνικὴ, τὴν ὀγνωσὸν ἀπολύτως σὰ νῆταν ἀνύπαρκτη, ὃ κινῆνας καταλαβαίνει πως δὲν είναι και τόσο εὐκολο πρῶμα. Θάτανε μάλιστα τελειῶς ἀδύνατο νὰ παρακολουθῆσαι κάποις τὴν πνευματικὴ ζοὴ της Ἰταλίας, ἀν ὃ Διευθυντῆς του Ἰταλικῶ Ἰνστιτούτου, ἀξιότιμος κύριος κόμης Γρίφενζονι, δὲν ἔθετε μ' ἐξαιρετικὴν εὐγένεια στη διάθεσί μου τὴ βιβλιοθήκη του Ἰνστιτούτου. Πρέπει ὅμως νὰ σημειῶσω πως, ἀν οἱ ἀρμόδιοι δίνουνε κάποια σημασία στη λογοτεχνία και θέλουν οἱ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Λιλής 'Ιακωβίδη—Πατρικίου : «*Saranta Tragoudia*»

Αν ήταν άπαλλαγμένα από κάποια μεγαλοστομία, από ένα ξεδίπλωμα που τραβιέται κάποτε περισσότερο από ό,τι πρέπει, από μια εκκολοφισμένη που δίνει έναν τόνο κοινοτοπικό και κάτι το μορφικό ασύστατο στο στίχο, αν ακόμα δε φανέριοναν έδω κι' εκεί έναν τεχνικό και όχι άβιαστα παροξυσμένο έρωτισμό, τα «*Saranta Tragoudia*» της κ. 'Ιακωβίδη θα ήταν άσφαλώς από τις δυο τρεις αξιολογότερες ποιητικές συλλογές που κυκλοφόρησαν τελευταία. Δέ θέλω με τούτο να πω ότι και με τα έλαττώματά τους ακόμα δεν είναι αξιόλογα τα νέα ποιήματα της κ. 'Ιακωβίδη, ούτε ότι τα έλαττώματά τους—αυτά που εγώ θεωρώ για τέτοια—είναι τόσο αισθητά ώστε να εξαφανίζουν τις άρετές. Λέγω μόνον ότι ακριβώς επειδή έχουμε να κάνουμε με ποιητή μεστωμένο—πώς να πω ώραιο άφοδύ πρόκειται για γυναίκα!—που έχει τέλεια συνείδηση του έαυτού του, του ψυχικού του κόσμου και των εκφραστικών του δυνάμεων, σκαντάφουμε πιο δυσάρεστα σ' έλαττώματα που νομίζουμε πως δε θα έπρεπε να υπάρχουν και που σ' άλλους δε θα τα προσέχαμε καν. Νά, στην τύχη, ένα δυο παραδείγματα :

... ακόμα και στο πέταμα της μύγας
νιώθω του κόσμου τη μεγαλωσύνη.

'Εγώ το έσού μου και το έσού μου εγώ...

Και θα μπορούσα ν' αναφέρω και τρίτο παράδειγμα, μα τούτο δεν έχει ακριβώς σχέση ή δεν έχει σχέση μόνο με την ποίηση :

Και θέλω τη μκουνάτσα
στά ρωμαλέα του μπράτσα
να βρω...

Πολύ φυσικότερο θα ήταν μου φαίνεται να ζητεί την... τρικυμία μία γυναίκα μέσα σε ρωμαλέα μπράτσα προσημείθηκε, όμως, φαντάζομαι ή μπουνάτσα γιατί έχει το πλεονέκτημα—τί φυσία στην όμοιοκαταληξία!— να ριμάρει με το μπράτσα...

'Αλλ' αν ξεχάσουμε—και πρέπει νασαι γρονιάρης κριτικός για να μην τα ξεχνάς—τα μικροπράγματα τούτα που μας σταματούν ενόχλητικά έδω κι' εκεί, τί φρεσκάδα και τί θέρη έρωτική, τί τρεμοσάλεμα και τί τριάνταγμα μιας γυναίκειας ψυχής πλημμυρισμένης από έρωτα στα τραγούδια της κ. 'Ιακωβίδη! 'Ό,τι μπορεί να ξυπνήσει ή αγάπη σε μία γυναίκα ψυχή, ή τρυφερόδα, ή έγκατάλειψη, ή λαχτάρα που τίποτα δεν αντισκώβει την όρμη της, που καίεται και που θέλει να κάψει, ό πόνος και ή στοργή και ό άλαλαγμός της χαράς, όταν εκείνος που αγαπά νοιώθει να γίνεται, να είναι ένα μ' εκείνον που αγαπά, όλα τούτα τα βρισκουμε σε μερικά από τα «*Saranta Tragoudia*».

Μία χαρά υπερούσια καρτεράμε
πότε με μάτια δλάνοιχτα, πότε με όνειρου μάτια,
και πότε πήγαμε προς τη χαρά,
πότε προς τη χαρά θά πάμε,
και υπάρχουμε και σά να μη
το ξεχωρίζουμε καλά
αν είναι στα μελλούμενα ή στα τωρινά
ή πληρωμή!...
Μά ό,τι διαβάξω στα βιβλία μου καθαρά
είναι πώς είσαι ή ίδια μου ή καρδιά μου,
είναι τα μάτια μου πώς είσαι και τά χέρια μου,
τό άσμα πώς είσαι που τά ζεί τά σωθικά μου,
είναι πώς είσαι ή σκέψη μου όλη,
είναι πώς είσαι το καινούδι μου στη σκόλη,
είναι το ίδιο μου πώς είσαι το κορμί...

Πόσες φορές δεν άκούσαμε τη γλώσσα αυτή του πάθους; Δέ θα βρεθούμε ποτέ να την άκούμε. Το καινούριω στα ποιήματα της κ. 'Ιακωβίδη, είναι ή ένταση και ή ειλικρίνεια του κάθους της. Ίσως εγώ προσωπικά να το ήθελα το πάθος τούτο πιο μαζεμένο, πιο πυκνωμένο, ακριβώς για να πηδά πιο όρμητικό, ίσως ακόμα θα ήθελα ν' αναδίνει μια πιο κρυφή, πιο μυστική, πιο θαμπή και δυσκολοξεχώριστη πύρα, μα και έτσι πέρα ως πέρα ξεκαθαρισμένο και περασμένο από το φως του λογικού, με σιγνίζει. Μα με σιγνίζει—ως το πω κι' αυτό—περισσότερο όπου δεν άπλώνεται σε πολλές στροφές, αλλά μαζεύεται σε όσο γίνεται πιο λιγοστούς στίχους.

Είναι οι στιγμές όπου ή κ. 'Ιακωβίδη άπαλλάσσεται από μεριζές, ή από μια επίδραση που τη ζημιώνει άσφαλώς και βρίσκει ό,τι πιο βαθύ, ό,τι πιο προσωπικό κρύβει μέσα της.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Θεμ. 'Αθηνογέννη : «*Ποιήματα*».

'Ο κ. Σεφέρης αρχίζει ν' αποκατά μάλιστα ; 'Η καλύτερα, ή «καθαρή» ποίηση, με άρχική πηγή τον Βαλερύ κυρίως και τον Μαλαρμέ, αρχίζει να διαμορφώνεται και στον τόπο μας, σε σύστημα, σε μέθοδο ποιητική, ικανή να γονιμοποιήσει όσο και οποιαδήποτε άλλη ποιητική μέθοδος ;

Τα «*Ποιήματα*» του κ. 'Αθηνογέννη, πολύ συμπυκνωμένα, — πολλά φέρνουν τη σφραγίδα, όσον άφορά την έξωτερική μορφή, μιας άληθινής κατεργασίας, — πηγάζουν άσφαλώς από μια «μέθοδο». 'Η ψυχική έμπειρία υπάγχει φυσικά ως βάση. Μα από τη βάση τούτη ξεκινώντας σαν από άπλή άφετηρία, υποτάσσει ό ποιητής το πρώτο άκατέργαστο ύλικό του όχι στη συνθητισμένη πειθαρχία της μορφής, αλλά στη μορφή σαν κάτι άυτοτελές και αδύνατο, σαν σε μια δυνατότητα όπου το ψυχικό ύλικό που έχει περικλεισθή, καταντά ή μάλλον θεωρείται από την άρχή, σαν κάτι δευτερεύον. 'Ο κ. 'Αθηνογέννης το «θαύμα» της ποιήσεως δε φαίνεται να το προσμένει από τον πλούτο της ψυχής και από τη δύναμη με την όποιαν θα ρίξει τη ματιά του εκεί μέσα, όσο κυρίως, αν όχι μόνο, από την ικανότητα με την όποιαν θα συναρτήσει και θα οργανώσει τις λέξεις. Δηλαδή και στον

κ. 'Αθηνογέννη ή καθαρή ποίηση είναι — ως μου επιτριωτή ή σχολαστική έκφραση — ένας μορφωρατημένος μυστικισμός.

Τί μπορεί να δώσει μια τέτοια αντίληψη ; 'Όσο δεν έφερτε στον έρωτισμό — και αυτό έγινε με τον Μαλαρμέ — θαμνάσια καλλιτεχνήματα. 'Ο κ. Σεφέρης μας έδωσε στον «'Ερωτικό Λόγο», μερικούς από τους «άριστερους» έλληνικούς στίχους των τελευταίων ετών. «'Ερωτικό» είναι αναμφίβολα και οι στίχοι του κ. 'Αθηνογέννη, μόνο που δεν «όργανώνει» ακόμα τις λέξεις του με τρόπο προσωπικό. 'Η «'Απόκριση» θυμίζει πάρα πολύ τον «'Ερωτικό Λόγο», και είναι, όπισσο, το άριότερο, το πιο μουσικό, το πιο άρχιτεκτονημένο, και το πιο πλούσιο σε έσσοτερική δόνηση ποιήματά του. Στα άλλα ποιήματα επικρατεί πάρα πολύ ό βρεμεταλισμός, ή στίχος «άπιστεύεται» πάρα πολύ και φαίνεται να βγαίνει από μια έντελως κοινή και συμβατική αντίληψη της «άρετας» μορφής.

«Πνεύμα της πένθιμης σιωπής
που σ' αναπνέουν οι θάμνοι
'Απ' της θυσίας την άβυσσο
λειτουργικά ύφωμένο,
κι' από της θλίψεως το έλαφρό
φτερούγιωμα που λάμνει,
Προς των βλεφάρων το λευκό
και ούράνιο πεπρωμένο...»

Λεξικρατία. 'Ο κ. 'Αθηνογέννης δείχνει ότι έχει την ικανότητα να βρει στις λέξεις όλη την άραιότητα που κλείνουν, και να κάνει από την άραιότητα τούτη μια «μυγεία» ποιητική. 'Αλλά και έτσι, όσο δεν καλλιερχει περισσότερο και όσο δε ρίχνει το κέντρο του βάρους στο «μέσα πλούτος», θα μένει στη μέση του όρόρου και θα λείπει από την ποίησή του ή δε θα ήρρισταται άρκετά, το πιο πολύτιμο μέρος. 'Υπάρχει ένας έλληνας ποιητής που πραγματοποίησε την πιο «καθαρή» ποίηση, καθαρή όσο και μερικών στίχων του Ρακίνα, του Vigny, του Μπωντλαίρ, του Πάε, του Βαλερύ — ίσσορπαίνοντας θαμνάσια ουσία ψυχική και μορφή. 'Εννοώ το Σολωμό. Είναι ό ποιητής που εξακολουθεί να παραμένει ως υπέρτατο υπόδειγμα και για την ποίηση pure και για την άλλη, την «*parure*», όπως την όνόμασε κάποιος έιρωνικά, και όχι έντελως ίσως άδικα, κάποτε ή Noailles.

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ειρήνη ή 'Αθηναία : «'Εποχές». Διηγήματα. Δρ.40.
Γιάννη Μπεράτη : «'Αυτοτιμωρούμενος. 'Ο Κάρολος Μπωντελαρ ός τα τριάντα». Πρόλογος Κ. Θ. Δημαρά. Δρ. 50.
'Αγις Θέρος : «Τά λυρικά του Σικελιανού». 'Εκδοσις «Πυρσού». Δρ. 50.
'Ελένης Παπανδρέου : «'Πρακτικές οδηγίες ανατροπής». 'Εκδοσις «Συλλόγου Γονέων». Δρ. 7,50.
Θέμου Σ. Ποταμιάνου : «Σιλουέτες και πορτραίτα». 'Εκδοσις Μιχ. Ι. Σαλιβέρου. Δρ. 15.
Πέτρου Μαρκάκη : «Τό χτικίο». Μονόπρακτο. 'Εκδοσις Σ. Φωτιάδου. Δρ. 10.

ΤΙΜΟΥ ΜΑΛΑΝΟΥ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Σελ. 182. — Τιμή Δρχ. 30.—

Πουλιέται παντού.

ΒΙΒΛΙΟ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟ
ΓΙΑ ΟΠΟΙΟΝ ΘΕΛΕΙ
ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΗ ΒΑΘΥΤΕΡΑ
ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

ΜΟΛΙΣ ΕΞΕΔΟΘΗ

ΚΑΤΙΝΑΣ Γ. ΠΑΠΑ
ΣΤΗ ΣΥΚΑΜΙΑ
ΑΠΟ ΚΑΤΩ

ΚΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ
ΣΤΑΔΙΟΥ 46α

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΨΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

ΤΩΝ

ΓΕΡΜΑΝΩΝ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ Β'

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ
ΣΤΑΔΙΟΥ 46α ΑΘΗΝΑΙ